

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ayla BAYGIN OĞUZ

110115

TONI MORRISON'IN *SEVİLEN (BELOVED)* ADLI ROMANINA
İLKÖRNEKSEL BİR YAKLAŞIM

**TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

110115

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Dç. Dr. İSMAİL ÖĞRETİR

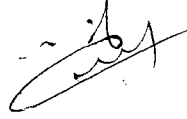
YÜKSEK LİSANS
ERZURUM-2002

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Toni Morrison'ın *Sevilen (Beloved)* Adlı Romanına İlkörneksel Bir Yaklaşım konulu çalışma, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalının İngiliz Kültür ve Edebiyatı Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman/ Jüri

Yrd. Doç. Dr. İsmail Öğretir

Jüri

Doç. Dr. Kamil Aydın

Jüri

Doç. Dr. Mehmet Takkaç

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 17.07/2002

Enstitü Müdürü

Toni Morrison, **Sevilen**'de geçmiş nesillere bir vurguyla gerçek ve doğaüstü olanı birleştirerek iyinin ve kötünün mantığa aykırı doğasını betimler. Bu yolla siyah Amerikalılar'ın köklerini yeniden keşfetmeye ve köleliğin bütün bir deneyimini yansıtmaya çabalar. **Sevilen**, köleliğe geri yollamamak için küçük kızının boğazını keserek öldüren bir annenin kaba sevgisinin romanıdır. Sethe'nin ölen çocuğu Sevilen'in onsekiz yıl sonra yeniden dirilişi ile Sethe ve diğerleri geçmişteki korkunç günleri tekrar anımsamaya zorlanırlar.

Morrison romandaki karakterler aracılığıyla Amerikan toplumundaki siyah insanların kötü hayat şartlarını yeniden canlandırma yoluna gider. Böylece yazar yalnızca bireylerin ya da bireysel deneyimin değil, bir ırkın ve toplumun ortak deneyimi hakkında bilgi verir; farklı ilkörnekler kullanarak romanını zenginleştirir ve siyah Amerikalılar'ın ortak deneyimini anlatırken ilkörnekleri kullanmakta hiç zorlanmaz.

Çalışmamızda Morrison'ın **Sevilen** adlı romanındaki Jungçu kalıpları ve ilkörnekleri kullanarak yapıtına nasıl evrensellik kazandırdığını çözümlemeye çalıştık. Sonuç olarak **Sevilen** hem derin anlamı ve güçlü anlatısıyla hem de ilkörneksel eleştiriye malzeme sağlayan dokusuyla üzerinde durulmaya değer önemli bir romandır.

ABSTRACT

MASTER THESIS

AN ARCHETYPAL APPROACH TO TONI MORRISON'S **BELOVED**

Ayla BAYGIN OĞUZ

Supervisor: Assistant Prof. İsmail ÖĞRETİR

2002-Page: 89

This study is an archetypal approach to Toni Morrison's novel, **Beloved** in the light of Jungian criticism.

Jung's theory called 'collective unconscious' has been the leading to examine the archetypes in **Beloved**. According to Jung, 'collective unconscious' is the knowledge store of mankind and this knowledge is transformed from one generation to other. So it is possible to meet them in different cultures throughout the world. Collective unconscious includes archetypes. Archetypes are the contents of collective unconscious. For Jung, they are the primordial images, symbols, dominant images, mythological or archetypal images found in the collective unconscious. Jung attached a great importance to mythology in archetypal criticism because myths are, by nature, collective and communal. He explained man not as an isolated individual, but as being linked with the whole of mankind through the collective unconscious. In his individuation theory, Jung claims if a person is able to know himself as a whole with his good and bad sides, he can psychologically be healthier. Archetypes forming separate systems within personality are very crucial for Jung. These are mainly the persona, the anima and animus, the shadow, and the self. However, we can not put a limit to the number of possible archetypes. They are as diverse as human experience itself. Some of them take the form of persons, such as the hero, the child, the trickster, the earth mother, the demon.

IV

Some of them represent the forces of nature like the sun, the moon, wind, fire. We meet them as situation, place or incidents like birth, rebirth, death.

In **Beloved**, Toni Morrison depicts the paradoxical nature of the good and the evil combining the supernatural and the real with an emphasis on ancestry. By this way, she tries to rediscover the black American's roots and reflect the whole experience of slavery. **Beloved** is the story of a mother's rough love, who slits her little daughter's throat in order not to send back her infant to slavery. With the resurrection of **Beloved** (Sethe's dead infant) after eighteen years, Sethe and the others are obliged to recall the horrible memories of the past. In the novel, characters enact the terrible life conditions of black people in American society. So, Morrison writes not just about individuals and individual experience but about the common experience of a race and a community. Hence, she enriches her novel using different archetypes and has no difficulty in using them because she tells the story of a common experience of black Americans.

In the study, the Jungian patterns in Morrison's **Beloved** and how the author conveys the universal messages by using archetypes have been analyzed.

Consequently, **Beloved** is an important novel both with its profound meaning and powerful narration lines and also with its handling the subject matter in point of archetypal criticism.

ÖNSÖZ

Yapmış olduğumuz tez çalışmasında Toni Morrison'ın **Sevilen** adlı romanını ele aldık. Roman incelemesinde Jung'un ilkörneksel eleştiri metodunu kullandık.

Bu çalışmada romancı olarak Morrison'ı seçmemizin nedeni, onun Amerikalı zencilerin geçirdiği kimlik arayışı sürecini ve yaşananları en katı gerçekliğiyle yansıtması ve halkın ortak bilinç dışında varolan birikimleri ilkörnekler yoluyla gündeme getirmesi önemli bir etkendi. Bu durum onun romanını Jung'cu çizgide değerlendirmemizi kolaylaştırdı.

Çalışmamızda öncelikle genel anlamda ilkörnekleri ele aldıktan sonra, bunları Jung'a göre açıklayıp **Sevilen**'de kullanılan ilkörnekleri inceleme yolunu seçtik. Bu noktada mitolojiden yararlanmamız kaçınılmazdı. Sonuçta ise Morrison'ın vermek istediği ileti üzerinde durduk.

Çalışmamızın oluşumunda engin bilgi birikimiyle düşünce ufkumu genişleten, emeklerimin kıymet kazanmasına neden olan, sabrını ve zamanını çalışmamıza adayan tez yöneticisi hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. İsmail Öğretir'e teşekkür ediyorum. İnaniyorum ki onun çok isabetli uyarıları çalışmamıza zenginlik kattı. Çalışma boyunca eleştirileriyle bana cesaret ve güç veren, bana kıymetli zamanlarını ayıran hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Mukadder Erkan'ı hiçbir zaman unutmayacağım. Tezin okunması aşamasında kıymetli emeklerini esirgemeyen hocam Sayın Doç. Dr. Kamil Aydın'a, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Beşe'ye ve yine Sayın Arş. Gör. Ali Utku'ya gönülden teşekkür ediyorum. Ayrıca manevi yardımlarını esirgemeyen bütün İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü hocalarına ve çalışanlarına teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	1
2. İLKÖRNEKSEL ELEŞTİRİ	4
2.1. İlkörneksel Eleştiri: Kuram, Tarihçe ve Jung.....	4
2.1.1. İlkörneklerin Doğası.....	10
2.1.2. İlkörneklerin Kökeni	11
2.1.3. İlkörneksel İmgeler.....	11
2.2. Jung'a Göre İlkörnekler.....	13
2.2.1. Gölge	14
2.2.2. Persona	17
2.2.3. Anima ve Animus.....	18
2.2.4. Self	20
2.2.5. Mana (İnsandaki Doğa Üstü Kuvvet).....	20
2.3. Diğer İlkörnekler	20
3. TONI MORRISON VE SEVİLEN 'DE İLKÖRNEKLER.....	25
3.1. Toni Morrison ve Sevilen	25
3.2. Sevilen 'de İlkörnekler	27
3.2.1. Gölge	27
3.2.2. Persona	35
3.2.3. Anima-Animus	36
3.2.4. Self	39
3.2.5. Doğa İlkörneği.....	46
3.2.6. Renk	50
3.2.7. Cinsel Saldırı İlkörnekleri	55
3.2.8. Yalnız Yaşayan Kadın.....	58
3.2.9. Su ve Yeniden Doğuş İlkörneği	59
3.2.10. Rakam İlkörneği	62
3.2.11. Ağaç İlkörneği.....	65

3.2.12. Anne İlkörneği.....	66
3.2.13. Büyükanne İlkörneği	68
3.2.14. Kapalı Uzamlar.....	69
3.2.15. Arama İlkörneği	70
4.SONUÇ	75
NOTLAR.....	78
KAYNAKLAR.....	85
ÖZGEÇMİŞ.....	89

1.GİRİŞ

Yirminci yüzyılda gelişen eleştirel yaklaşımlar arasında yapısalcılık, yapıbozumculuk, feminist ve ilkörneksel eleştiri (archetypal criticism) önemli yer tutar. Çalışmamızın temelini ilkörneksel eleştirel yaklaşım oluşturacaktır. İlkörneksel eleştiri nedir? Bu soru başka bir açılıma götürür. İlkörneksel eleştirinin temelini oluşturan mitolojidir. Mitoloji nedir? Mitolojinin pek çok tanımı bulunmaktadır: Frazer'a göre, mitoloji, akla dayalı modern Batı uygarlığında, doğal dünyayı açıklamaya çalışan bir çabadır. Müller'e göre, zaman içinde yanlış yorumlanan tarih öncesi zamanın şiirsel fantezisidir. Durkheim'e göre, bireyi topluma göre şekillendiren alegorik bir bilgi yığındır. Carl Gustav Jung, mitolojiyi insan ruhunun derinliklerindeki ilkörneksel dürtülerin yansıması olan düşler şeklinde tanımlar. Ayrıca insanın derin metafizik sezgilerinin ortaya çıkışı (Coomaraswamy) ve Tanrı'nın Çocukları (İsa, Meryem-Kilise) şeklinde de yorumlanmıştır. Joseph Campbell'a göre mitoloji bunların hepsini içerir¹.

Mitoloji, ortak yapılarla sahip olan ilkörnekleri içeren bir kaynaktır. Mitler pek çok kültürde ortak özelliklere sahip toplumsal bir yapı içerir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan toplumlarda aynı kökene dayalı ilkörnekler, bu farklı toplumların kültürlerine yansımıştır. Bu yüzden mit engin bir birliktelik duygusunun ifadesidir. Öyle bir birliktelik ki yalnızca zeka düzeyine değil, aynı zamanda yaşam bütünlüğü, eylem ve duygu birlikteliğine dayanır². Bu özelliğiyle dinamik olan mit, geçmişten geleceğe göndermeler yapabilir ve bu yüzden ona her kültürde rastlanabilir. "Mit geçmişi (inancın geleneksel kalıpları), şimdi (geçerli değerler) ile birleştirip geleceğe (ruhsal ve kültürel arzular) doğru ulaşmak üzere zaman ötesine geçer³". Bu açıdan mit zaman ve uzam sınırlarının ötesindedir. Mitlerin yansımaları toplumların folklorunda, efsanelerinde, ideolojilerinde görülebilir. Mitler evrensel olduğu için aynı izlek ve motifleri farklı toplumların mitlerinde de bulabiliriz. Jung, anlam ve işlev açısından birbirine benzeyen mitsel izlek ve motifleri, evrensel oldukları için, ilkörnekler (archetypes) olarak adlandırır.

İlkörnekler bütün kültürlerde benzer ya da aynı anlamlarda görülebilir. Toprak ana, ışık, kan gibi belirgin simgeler, değişik kültürlerde hiçbir etkileşim olmadan ortaya çıkabilmişlerdir.

İlkörnekler üzerine çalışan eleştirmenler arasında Sir James Frazer, Joseph Campbell, Northrop Frye, Maud Boudkin, Leslie Fiedler, Francis Fergusson, W.H. Auden, Richard Chase'i sayabiliriz. Bu alanda, Jung'dan önce, Sir James Frazer ve Joseph Campbell ilkel söylenceler hakkında dikkate değer çalışmalar yapmışlardır. Özellikle Frazer bu konuda önemli adımı atan ilk kişi olmuştur. Frazer'ın bu konudaki çalışmalarından etkilenen T.S. Eliot'a göre mitsel metod, anlatı metodu yerine kullanılabilir. Ona göre bu metod karmaşık modern dünyayı sanat adına düzen ve forma koyabilmek için önemli bir adımdır⁴. Eliot'ın bu konudaki açıklaması yirminci yüzyılda mite dayalı metodun yazın dilinde tercih edilmesini aydınlatması açısından da önemlidir.

Çalışmamızın temelini Jung'a göre ilkörneksel eleştiri düşüncesi oluşturduğundan, Jung'un ortaya koyduğu kavramlara bakmak yararlı olacaktır. Jung'un bilimsel kişiliği mitolojiyi ve psikolojiyi birbirine yakınlaştırır. Her iki bilim dalı da insan davranışlarının temelindeki motiflerle ilgilenir.

Mitolojiye dayalı ilkörneksel eleştirinin düşünsel temeli Carl Jung'un "Ortak Bilinçdışı" kavramına dayanmaktadır⁵. Eleştirmen, "The Archetypes of The Collective Unconscious" adlı makalesinde insan ruhunda bütün insanlığın tecrübesini taşıyan ortak bir bilinçdışının⁶ bulunduğunu ifade eder. Jung'a göre bireysel bir bilinçdışının varlığı kaçınılmazdır. Fakat yüzeyde kalan bireysel bilinçdışının temelinde insanın doğasında var olan, doğuştan gelen ortak bilinçdışı uzanır. Bu durum şu şekilde örneklendirilebilir:

Bir ada düşünelim: Adanın suyun yüzünde görülen bölümüne bilinç diyelim, suyun altında kalan bölümü kişisel bilinçdışı, yeryüzüne oturan tabanı ise ortak bilinçdışı olsun. Bilincin ortasına ben oturur. Bilincin öznesidir. Bilinç, ruh içeriğinin ben ile ilişkisini sürdüren işlev ya da eylemdir⁷.

Unutulmuş, bastırılmış, düşünülp duyumsanmış nesneleri içeren kişisel bilinçdışı, içeriğinden her zaman yararlanabileceğimiz bir hazineye benzer. Bu içerik

istenildiğinde ve gereksinim duyulduğunda bilinç yüzeyine çıkartılabilir. Kişisel algıların yer almadığı ortak bilinçdışı ise bütün evrenin ortak ruhunu içerir. İnsanların, toplumsal, ırksal ve zamansal farklılıklarını göz ardı ederek, evrensel durumlara ve olaylara verdiği ortak tepkilere ait kalıp, motif veya imgelerden oluşan zengin bir birikimdir. Bu birikimdeki içerikler ilk örnekseldir. *Ortak bilinçdışının içerikleri ilkörnekler olarak bilinirler*⁸.

Jung ortak tepkileri ‘korku-yiğitlik’, ‘tehlike-güvenlik’, ‘erkek-kadın’, ‘aydınlık-karanlık’ gibi ikiliklerle ifade eder. Bu ikiliklerde dengeyi sağlayan ortak bilinçdışıdır. Ayrıca kişisel bilinçdışı ile ortak bilinçdışı da birbirine karşıt iki kavram olmasına rağmen, diğer ikiliklerde olduğu gibi birbirini tamamlar. Jung’a göre:

*Bilinçdışının dengeleyici bir gücü vardır. Normal koşullar altında bilinç, belli bir durum karşısında, dış gerçeğe uygun, bireysel bir tepki gösterir. Bilinçdışı ise insanlığın yaşantısından doğan insanın iç yaşamının zorluklarına göre belli bir tepkide bulunur*⁹.

Jung mitler ile rüyalar arasındaki yakın ilişkiyi de ortaya çıkarmıştır. Ona göre mit ve rüya, sanatın ilkörneklerinin bilince çıkmasına hizmet ederler. Büyük sanatçılar, sanatsal duyarlılıklarını ilkörneksel kalıplara dökebilmişlerdir. Çalışmamızda inceleyeceğimiz **Sevilen (Beloved)** adlı romanın yazarı Toni Morrison, iç dünyasının deneyimlerini ilk örneksel imgelerle yoğurarak dış dünyaya aktarabilmiş büyük bir sanatçıdır. Sanatsal yeteneklerini mitolojik zenginliklerle birleştirebilmiş ender yazarlardan biridir. İlksel deneyim sanatçının yaratıcılığının kaynağıdır. Bu yaratıcılığın bir şekil kazanabilmesi için mitolojik unsurları vurgulayan, ilk örneklerle başvuran bir hayal gücünün varlığına gereksinim vardır. Bu hayal gücü Toni Morrison’ı diğer yazarlardan ayıran bir unsurdur.

2. İLKÖRNEKSEL ELEŞTİRİ

2.1. İlkörneksel Eleştiri: Kuram, Tarihçe ve Jung

İlkörneksel kuram ve eleştiri mit eleştirisi ile hemen hemen yakın işlevlerde kullanılmasına karşın belirgin bir tarihsel süreç geçirmiş ve önemli bir ilerleme kaydetmiştir.

İlkörnek teriminin kökeni Plato'ya kadar uzanır. 'Arche' özgün, 'typos' biçim anlamına gelir¹⁰. Fakat bu kavram Analitik Psikoloji'nin kurucusu olan Carl Gustav Jung (1875-1961)'un çalışmaları sayesinde yirminci yüzyıl edebiyat kuram ve eleştirisinde kullanılabilirlik kazanmıştır. Jung'un *Psychology of the Uncounscious* ve J.G. Frazer'ın *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion* adlı yapıtları, edebiyat tarihinde farklı konuları etkileyen iki temel benzerliği ortaya çıkarmıştır. Frazer'ın adı geçen yapıtı farklı kültürlerin mitlerinin ve söylencelerinin karşılaştırılması konusunda yapılan ilk çalışmadır. Daha sonra bunu Joseph Campbell *The Hero With A Thousand Faces* adlı yapıtıyla genişletmiştir. Fakat bu çalışmamızda Jung'un bakış açısı kullanılacaktır.

Jung, Burghötzli Akıl Hastanesi'nde hastaları üzerinde çalışırken, 1910' larda ilkörnek kuramını oluşturmaya başladı. Mitolojiden, dinden, evrensel simgelerin varlığından haberdar olmayan eğitimsiz hastaların rüyalarında bunların var olduğunu fark ederek, bu imgelerin kişisel deneyimden ortaya çıkmayıp, bilinçdışının bir kısmına ait olduğu sonucuna vardı. Jung, evrensel imgelerin, biyolojik özellikler gibi, genden gene geçebileceğini öngördü. Kişinin yaşamındaki belli deneyimlerle öne çıkan evrensel imge içeriklerini 'ortak bilinçdışı' kavramı adı altında biçimlendirdi. Jung, ilkörnekler hakkındaki düşüncelerini biçimlendirirken, simge ve mitleri inceledi. Ayrıca, yazının ortaya çıkışından önceki dönemdeki (ilkel söylenceler dönemi) Güneybatı Amerika ve Afrika dinlerini ve mitolojilerini de araştırdı¹¹. Ortak bilinçdışının içerikleri biçiminde tanımlanan ilkörnekler, Jung'a göre, baskın unsurlar veya mitolojik imgelerdir.

Jung, miti, bilinçdışından kaynağını alan ve rüyalarda görünür hale gelen birtakım psikolojik enerji kalıplarının, etnik bir kökene sahip öykü veya anlatı

aktarımlarında kullanılması şeklinde ele alır. Mit durumları, simgeleri ve ilkörnekleri içerir. Jung, insan ruhunda (psyche) var olan pek çok imgenin mitleri ortaya çıkardığını ileri sürerek bu imgeleri inceledi. Fakat araştırmalarında çok önem verdiği özel bir ilksel (primordial) imgeler grubu vardır. Kişinin ruhsal (pyschic) serüvenine eşlik eden ilksel imgeler grubunu, erişkin insan yaşamının merkezi olarak görür. Sözü edilen ilksel imgeler grubu, ‘ilkörneksel dönüşüm’ adı altında, simgesel olmayan bir dilde, ‘bireyleşme süreci’ ya da kişiliğin bütünleşmesi olarak adlandırılan deneyime katılır¹². Bu deneyim, bir tanıma sürecidir. Kişinin, başka türler içinde, kendi beninin farkında olması gerçeğine dayanan bu süreç psikolojik bir büyümeyi beraberinde getirir. Kişinin dengeli bir insan olabilmesi için kendini iyi tanıması gerekir. Jung, bireyleşme (individuation) kuramını gölge, persona, anima ve animus¹³ gibi ilkörneklerle dayanarak geliştirmiştir. Böylece onun yapıtlarında ilkörneksel bir yaklaşım sergilediğini söyleyebiliriz.

Jung’un ilkörnek kavramı ortak bilinçdışına dayanır. Jung, bu kavramı geliştirirken, Freud’un ‘kişisel bilinçdışı’ kuramını genişletti. İlksel ve mitolojik düşünce biçimlerinin farkına varmasına rağmen Freud bilinçdışı kavramını kişisel doğa üzerine kurmuştur. Freud’un öğrencisi olan Jung, Freud’un gerçeği, bazı cinsel nevrozların üretimi olarak görmeye olan eğilimi nedeniyle ondan ayrılır. Jung, ilkörnekler ve ırksal bellek kuramını oluştururken, Freud’un kişisel bilinçdışı kuramının derinlerinde başka bir şey olduğunu keşfetti. Kişisel bilinçdışı katmanının altında bütün insanların ruhsal bir miras halinde paylaştıkları ortak bir bilinçdışı katmanının yer aldığını ileri sürdü.¹⁴ Bu durumda Jung’un bilinçdışı kavramı iki katmanı içerir: Kişisel bilinçdışı ve kişisel olmayan bilinçdışı. Kişisel olmayan bilinçdışı ortak bilinçdışı olarak adlandırılır. Kişisel bilinçte bastırılmış, bir şekilde isteyerek unutulmuş anılar vardır. Bunlar bilinç yüzeyine çıkamamış veya yeterince olgunlaşmamış algılamalardır. Ortak bilinçdışı ise kişisel özellik taşımaz ve kişisel bilinçte bulunmaz. Ortak bilinçdışı değişik toplumların kültürlerinde ortak ya da benzer şekilde ortaya çıkar.

Ortak bilinçdışı pek çok ilkörneksel motif ve imgeyi içerir. Her birey kendi kişisel anılarından ayrı olarak, kalıtım yoluyla kazandığı, ‘ilksel simgeler’ potansiyeline sahiptir. “Ortak bilinçdışı, her bireyin beyinde yeniden doğan evrenin bütün ruhsal kalıtımını içerir”¹⁵. Dünyanın farklı kültürlerindeki çeşitli mit ve

söylencelerde bu simgelerin tekrarlanması, ilksel simgelerin ortak bilinçdışında gizil bir güç olarak yer aldığının göstergesidir. İlkörnekleri oluşturan imgelere her kültürde rastlanabilir. Jung, bu imgeleri ve uyardığı çağrışımları ‘ilkörneksel düşünceler’ (archetypal ideas) olarak adlandırır. Bu tür imgeler genellikle mitlerde, söylencelerde ve peri masallarında ortaya çıkmakla birlikte, günümüz insanının rüya, hayal ve önsözlerinde de görülür. İlkörneksel imgelerin bilinçdışında bir art alanı vardır. Kalıp veya biçim durumunda bulunan ilkörneksel imgeler her ruhta (pysche) kendiliğinden oluşur. Ruhun kalıtımla geleceğe aktardığı bu ilkörneksel imgeler tanımlanamaz ve içgüdüsel bir özelliğe sahiptir. İlkörneksel imgeler hem gelenek ve göçlerle yayılır, hem de kalıtsal olan insan zihninin ilkörneksel kalıplarından oluşur¹⁶.

İlkörnekler gizil güçler bütünüdür. Tanrı, insan, ve evren üçgeni içinde derin anlamlar barındıran bir bilgi deposudur. İlkörneklerin yansımaları çözümlenip, bilinç yüzeyine çıkarılabilir. Bu yüzden kişisel bilinçdışında yer alan ilkörnekler insan yaşantısının kaynağı konumundadırlar. İlkörnekler aynı zamanda ruhsal süreçlerin imgesel görüntüleridir. Doğal olarak ortak bilinçdışından ayrılamazlar ve bireyin olumlu ya da olumsuz yönde geçirdiği aşamalardan etkilenmezler. T.S. Eliot bu konudaki görüşlerini şöyle açıklar:

Jung, ... simgelere ilkörnekler ya da ilksel imgeler adını verir. Onları yalnızca insan soyunun dinlerinin ve mitlerinin bilinçli şekilde işlendiği hammadde olarak değil, aynı zamanda bireyin içindeki yaratıcı ve yıkıcı gizil güçlerin tekrar tekrar oluşan keşifleri olarak görür. Onlar insanın en derin iç çatışmalarındaki simgeler olarak belirirler¹⁷.

Temel yapısı değişmeyen ilkörneklerin var olmaları, bilincin onları algılayıp algılamamasına bağlı değildir. İlkörneklerin varoluş uzamı ruhtur ve bilinç ötesine aittirler. Bu durum ilkörneklere metafizik bir özellik de yükler: “İlkörnek metafizikseldir; çünkü bilincin ötesine aittir; ruhtan kaynaklanır. İlkörnekler bir bakıma sonsuzca hazır olma durumudur”¹⁸.

İlkörnekler, imgeler dili olan bilincin dışında, simgeler halinde belirirler. Jung’a göre ilkörneksel içerikler eğretilenme yoluyla ortaya çıkar. İnsan ruhunda

barınan bu gizil gücün zamana ve uzama bağlı olmayan zengin bir imgeler dünyası vardır. Dolayısıyla bir öncesi vardır ve imgenin eğretilme yoluyla görünür hale gelmesiyle varoldukları kabul edilir. Zaten Jung da ilkörneği 'iki kutuplu' olarak tanımlar. Hem karanlık hem de aydınlık (yokluk-varlık) yanı vardır¹⁹. Tarih boyunca sürekli yinelenmiş ve hayal dünyasının ürettiği her şeyde varlığını hissettirmiş olan ilkörnek ya da ilksel imge, bu yönü ile, mitolojik bir özelliğe de sahiptir. Bazen cin, bazen bir insan, bazen süreç biçiminde görülen bu imgeler insanların geçmiş yaşantılarına tarih öncesinden beri çeşitli biçimler vererek günümüze ulaşmış bir takım ruhsal kalıntılardır. Bu yüzden evrenseldirler. Bu durum, toplumların kültürlerinde önemli bir yer tutan yazınsal yapıtların ilk örneksel açıdan incelenebileceği anlamına gelir. Bu yaklaşım değişik kültürlerdeki insanların bir yazınsal yapıtta aitlik hissedebilecekleri ortak özelliklerin, ortak duyuş ve anlayış biçimlerinin var olduğu gerçeğinden kaynaklanır. Böylece yazınsal yapının çok yönlülüğü bir kez daha gözler önüne serilebilir. Jung'a göre, ortak bilinç dışında kişisel hiç bir şey yoktur. Ortak bilinç dışı bütün insanlığa aittir. Ortak bilinç dışında yer alan ilkörneksel imgeler, bireysel varoluşun elde ettiği şeyler değil, manevi biçimlerin ve yaratılıştan varolan içgüdülerin ürünleridir²⁰.

Jung'a göre, kişinin ortak bilinç dışı bütünüyle ilkörneksel donanımına dayanır. İlkörnekler tüm insanlıkta bulunan ortak ruhsal yapılardır. Jung, ilkörneikleri insanlığın ortak davranış biçimlerini başlatma, kontrol etme ve yönlendirme kapasitesine sahip merkezler olarak görmüştür. Bu yüzden, ilkörnekler sınıf, ırk, din, coğrafi konum, zaman gibi farklılıklara bakmaksızın benzer duygu, düşünce ve imgelerin ortaya çıkmasına neden olurlar. Jung'a göre kişilik bütünlüğü ya da kendilik kişiselleşmede önemli bir amaçtır. Kişilik bütünlüğü ya da kendilik ortak bilinç dışı ile oluşturulur; ortak bilinç dışının güç ve otoritesini simgeler. Toplumlari peşinden sürükleyen güçler olan ilkörnekler gerçek olayların yaratılmasında akıl ve zekamızdan daha çok söz sahibidirler. İlkörnekler bu özelliği ile insanları ve toplumları birleştirici bir güce sahiptirler: "İnsanların eline bir ilkörneği verin, hepsi bir tek kişiymiş gibi ileri atılacaktır; karşısında durmanın olanağı yoktur. İçerdikleri güçten ötürü ilkörneikleri görmezlikten gelemeyiz"²¹. Bu anlamda ilkörnekler önemli bir güç unsurudurlar.

İlkörneklerin insanın davranış biçimini belirlemede doğal bir etmen olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İnsanın olaylar karşısında nasıl davranacağını bilemediği anlarında devreye girerek sorun çözücü bir sistem haline dönüşürler. “Ne vakit içten ya da dıştan kaynaklanan bir panik durumu baş gösterse ilkörnekler işe karışarak yardım elini uzatır. İnsanın sanki öteden beri tanıdığı bir durum karşısında bulunuyormuş gibi bir tepki göstermesini sağlar”²². Böylece insanlar daha önce yaşanan benzeri olaylara benzeri tepkiler verirler. Bu durum ilkörneklerin insanların davranış biçimlerindeki önemli rolünü açıklayıcı bir gerçektir. İlkörneksel modeller yapısal olarak ilksel olmakla birlikte mitolojik motifler içerirler.

Jung, çağlar ötesinden beri varolan bir dizi değeri ortaya çıkarırken, bireyin bütünlüğünü de sağlama yoluna giderek, uluslar üstü bir insan evreni oluşturmaya çalışmıştır: “Bütün insan olmak bütün insan özelliklerine sahip çıkmak demektir. Bütün insan olmak kişiliğin gözardı edilmiş yönleriyle uzlaşmaya varmak demektir”²³.

Yüzyılın ortalarında Northrop Frye (1912-91) mitolojik yazın eleştirisinde yeni ayrımlar olduğunu öne sürdü. İlkörnek ve mit kavramlarına farklılık getiren Frye için ilkörnek, Jung’dan ödünç alınan ilksel bir imgedir ve ortak bilinçdışının bir kısmını oluşturur. Aynı türden sayısız deneyimin ruhsal bağlantısı ve böylece insanların kalıtımsal olarak tepki verme kalıplarıdır.²⁴ Jung’un persona, anima, animus, self, gölge , bilge kişi gibi kavramlarını kullanan Frye, kuramını Jung Eleştirisi olarak sunar. Daha sonra **Anatomy of Criticism**’de ilkörnek ve derin psikoloji (Jung’un psikoloji kuramı) arasındaki bağları koparan Frye, kendisini Jung’cu eleştirmenler sınıfından ayırarak ilkörnek kavramını yeniden tanımladı. İki okul (Jung’un takipçileri-Frye’in takipçileri) edebiyat eleştirisinde birbirlerinden habersiz gibi davranırlar.

Mitolojik edebiyat eleştirisi yeni eleştiri biçimciliğine bir tepki olarak büyüdü. Hiçbir akademik geleneğe bağlı olmayan Jung’a dayalı ilkörneksel eleştiri, derin psikolojiye dayanmaktadır. Bu yüzden başlangıçta bireysel ve ortak ruh ve rüyalar çözümleniyordu. Daha sonra ilksel simgeler, kalıplar ve motifler de çözümlenme sürecine girdi. İlkörneksel eleştiri zaman içerisinde psikoloji, mitoloji, antropoloji ve felsefe disiplinleri ile yakınlaştı. Bu farklı alanlardaki mit eleştirmenleri arasında

Frazer, Jessie Weston, Leslie Fiedler, Ernest Cassiret, Claude Levi Strauss, Richard Chase, Joseph Campbell, Philip Wheelwright ve Francis Fergusson sayılabilir.

Jung kendi kuramını özellikle Avrupa’da bilindiği haliyle ‘Analitik Psikoloji’ olarak adlandırdı. Fakat Jung’cu düşünce bugün tüm disiplinlerde yaygın olarak İlkörneksel Psikoloji olarak sunulur. Edebiyatta, Jung’un düşüncelerini sistematik olarak ilk kez Maud Boudkin, **Archetypal Patterns in Poetry** (1934) adlı yapıtta uyguladı. Bu yapıtta, Maud Boudkin, farklı yapıtlarda tekrar tekrar ortaya çıkan şiirsel imgeleri, simgeleri ve derinlerdeki ilkel yansımaları keşfederek, Jung’un ilkörnek görüşünü şiir sanatına uyguladı²⁵.

İlkörneksel eleştiri imgeler, simgeler, metaforlar, karakterler, olay örgüleri şeklinde yorumlandığı gibi yaşam öyküsel, tarihsel veya sosyal etki potansiyelleri olarak da yorumlanır. Jung, ilkörnek terimini klasik kaynaklardan yola çıkarak kullandığını belirtir²⁶. İlkörneksel eleştirmenlerin psikoloji, psikanaliz, dinsel çalışmalar, antropoloji ve karşılaştırmalı mitolojiyi birbiriyle ilgili alanlar olarak görmesi kabul görür bir durumdur. Tarihçi Mircea Eliade’ya göre: “İlkörnekler kehanetler ya da kutsal olanın ilksel baskınlarıdır, bunlar daha sonra toplumda ritüel olarak çeşitli şekillerde tekrar edilirler”²⁷. Jung’a göre, ilkörnekler ortak bilinçdışından kaynaklanan güçleri ve psikolojik çıkışları şekillendiren, geçmişte de varlığını sürdürmüş kavrayış türleridir; ilkörneksel ve mitsel formlardır. Jung simgeleri tanımlamaya çalışırken dini deneyimler, rüyalar gibi dolayimsız yaşantılardan yararlanmışır.

Frye’a göre, ilkörnekler edebiyatta kullanılan formlar ve kalıplar hakkında bilgi verir. İlkörneklerin kaynağı mittir ve düşsel olarak edebiyatı açıklarlar. Frye’in ilkörnekleri, mitleri, insanın kendini bulabileceği şiirsel bir dünya yaratır, böylece insan kendisini düşsel biri olarak görür²⁸. Frye’a göre ilkörnek, iletişimi sağlayan bir simgedir. İlkörnek bir sosyal simge olduğundan, ilkörneksel eleştiri öncelikle bir sosyal gerçek olarak, bir iletişim tarzı olarak, edebiyatla ilgilidir²⁹. Ona göre simgelerin aktarımı kaçınılmazdır. Nehir, deniz, labirent, yılan gibi simgeler kişiye özel değildir, evrenseldir; bu yüzden onlara her kültürde rastlanılır. Frye bu simgesel iletişim devinimini ayin (ritüel) olarak değerlendirir. Bu yüzden Frye, edebiyatın tekrarlanan bir ‘simgesel hareket’ olduğunu söyler. Mit ile ayin arasında yakın bir

bağ vardır. Mit, ayin ve rüyanın sözsözsel iletişim biçimindeki birliğinden doğar. Böylece mit, ayine ilkörneksel bir değer katarken, söze de ilkörneksel anlatım olanağını sağlayan bir bilgi potansiyeli durumuna gelir³⁰.

Frye'in simgeleri anlamını içeriğinden alır. Frye'a göre ilkörnekler evrensel simgelerin barındığı bir merkeze sahiptir. Bu iletilebilir simgeler arasında yiyecek, içecek, misafir, yolculuk, aydınlık, karanlık ve genellikle evlilik formunu alan cinsel ergi simgeleri yer alır. Bu simgeler pek çok insanca bilinen nesnelerin imgeleri olduğundan iletilebilirlik oranı da yüksektir³¹.

Joseph Campbell, geniş çaplı bir karşılaştırmayla, bu ilkörneksel kavramları değişik içeriklerle açıklar. İlkörneklere masallarda, ayinlerde, mitlerde rastlamak olasıdır. Öyle ki Sir James G. Frazer'ın ilkel ayinler ve mitler hakkındaki çalışmalarından sonra Joseph Campbell da mitleri ayrılma-sınama-dönüş aşamalarından oluşan tek bir arama ilkörneğine indirger. Kahraman bu aşamalarda başarılı olursa toplumun mutluluğunu garantiye almış olur³².

2.1.1. İlkörneklerin Doğası

İlkörneksel imgelerle dolu olan rüyaları ve mitleri sanat adına üretilmiş özgür tasarımlar olarak düşünemeyiz. Rüyalar ve mitler insanlarda olduğuna göre ilkörneklere yansıtılanlar da insanlardır. Jung insanların bilinç ötesi ruhsal bir yeteneğe sahip olduklarını söyler. Ancak bu yetenek sayesinde olaylara insani tepkiler verilebilir. Bu yeteneğe ait güç, imgeler şeklinde bilince girer ve yaratı için aktif duruma gelir. Jung'a göre, bilinçdışı varlık öncesi konum ve ilkörneksel imge arasında çok önemli bir ayrım vardır:

İlkörnek değişik şekillerde bilinçte belirebilir. Başka bir deyişle, bilinçdışı düzeyde varolan birkaç basit temel ilkörnek ya da kalıp vardır. Fakat bu bir kaç kalıba geri dönen sonsuz çeşitlilikte özgül imgeler de vardır. Önem arzeden bu gizil güçler bilinçli kontrol altında olmadığından biz onlardan korkabilir ya da baskı yoluyla varlıklarını reddedebiliriz³³.

Bu yüzden ilkörnekler içerdikleri güçten ötürü birbirlerinden farklı oldukları için tanınmaları da kolay değildir.

2.1.2.İlkörneklerin Kökeni

İlk çalışmalarında ilkörnekleri kalıtımla doğru orantılı olarak yorumlayan Jung daha sonraki çalışmalarında ilkörneklerin ruhsal olduklarına karar verir. Ona göre, ilkörneksel kalıplarla doğarız ve onlar düşlerimize, zihnimize ve doğaya biçim verirler. Böylece ilkörnekler bedenimizde ve ruhumuzda bulunurlar³⁴.

Evrensel duygular her yerde ortaya çıkan evrensel imgelerle çok yakından ilgilidirler. “İlkörneklerin evrenselliği onların bütün insanlarca paylaşılan tek bir insan imgelemine ait olduğuna işaret eder”³⁵ Jung bireyin yaşadığı deneyimlerden ayrı olarak değerlendirdiği bir dizi ilkörneksel imgenin varolduğunu ileri sürer. Bu imgeler ortak bilinçdışından yükselmektedir. Şeytanlar, devler, büyücüler, kahramanlar, fahişeler bunlar arasında sayılabilir.

2.1.3.İlkörneksel İmgeler

İlkörnekler geçmişle geleceği bir arada tutarak köprü görevi görürler. “İlkörnekler, ortak bilinçdışında bulunan ilksel imge ve simgelerdir. Ortak bilinçdışı kişisel bilinçdışının aksine insanlığın evrimsel gelişiminin izlerini koruyarak daha önceki nesillerin deneyimlerini biraraya getirir ve aktarır”³⁶. İlkörneğin kendine özgü bir biçimi yoktur fakat bir kural, bir kanun, bir ilke gibi işlev görür. Her zaman bilinç dışındadırlar ve ilk bakışta onları tanıma olanağı yoktur. Jung, ilkörnekleri evrensel ve bilinçdışı olarak nitelerken, ilksel imgeleri kısmen bilinçli, kişisel ve kültürel olarak yorumlar. Eleştirmen, ilkörneksel ve ilksel imge arasındaki ayrımı “On the Nature of Psyche” da şöyle açıklıyor:

Kendi içinde temsil edilemeyen fakat ilksel imge ve düşünceler yoluyla hayal edilmesini sağlayan etkilere sahip olan ilkörnek sözcüğüyle kastettiğimiz şeyi daima hatırdı tutmalıyız. Fizikte de buna benzer bir durum vardır. Küçük parçalar kendi başlarına temsil edilemezler ama bir araya getirildiklerinde bir model oluştururlar. İlksel imge, motif ya da mit bu türden bir yapıdır³⁷.

Edinilen deneyimlerin sayısız tekrarı öncelikle içerik yüklü imgeler şeklinde olmasa da içeriksiz fomlar olarak ruhsal yapımıza etki eder. Bu da benzeri ilksel tepkilerin farklı kültürlerde ortaya çıkmasında önemli bir etkidir³⁸.

Jung'a göre, psikolog yalnızca rüyaların etkin bir deneyimi ve bilinçdışı etkinliğin diğer ürünlerini değil, aynı zamanda en geniş anlamıyla mitolojiyi incelemelidir. İlkörnek terimi belli mitolojik imgeler ya da motifler olarak anlaşılmamalıdır. İlkörnekler, tıpkı kuşların yuvalarını yaparken ya da karıncaların kolonilerini şekillendirirken gerçekleşen, içgüdüsel bir oluşumdur³⁹. Mitolojik ya da ilkörneksel yaklaşımın özünde evrendeki ortak ruhu gün ışığına çıkarmak bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, bir dizi tanınabilir ve temelde insanları aynı tepkilere yönelten simgeler, imgeler, karakterler ve motifler vardır. Bunlara ilkörnekler denir. Jung'a göre insanlık bu ilkörneikleri içeren ve tüm insanlığa ortak olan ortak bilinçdışına sahiptir. İlkörneklerin edebiyat dünyası için büyük potansiyeller olduğuna inanan mit eleştirmenleri ilkörneksel kalıpları ve bunların işlevlerini tanımlamaya çalışmışlardır⁴⁰.

İlkörneksel çözümlemelerde sayısız ilksel duygunun yansımalarıyla karşılaşılabilir. Gilbert Murray de ilkörneği ilksel duygunun ifadesi ve yaşamın zarif sunumu olarak tanımlar. İlkörnekler kültürel kalıpların, motiflerin özünde var olan derin anlamı sergilediklerinden mitolojiyle sıkı bir ilişki içindedir. Bu anlamda Frazer'in **The Golden Bough** adlı yapıtı ve Jung'un ortak bilinç dışı kuramı çok etkili olmuştur. Jung'cular için mit çekingen bir bireyin rüyası olamaz; ancak insanın ilk yaratılan kalıbıdır o⁴¹. Bütün insanlığa ait olan ve genlerle aktarılan ortak psikolojik yapı kişisel deneyime önem vermez. Bu konumu onu öznellikten ve kişisellikten uzak tutar. Kişiden kişiye aktarıldığı için nesneldir⁴². İçgüdüsel olan ilkörnekler ruhun ilksel, yapısal unsurlarıdır. İlkörnekler duyguları ve duyuları harekete geçirirler. İlkörnekler kişiden kişiye aktarıldığı için beynin psikolojik yönü olarak da değerlendirilebilir. Doğaya onların katkılarını sağlayan ruhtur⁴³. İlkörnekler kişisel veya gruplar halinde bütün kültürlerin yapılarında karşımıza çıkabilirler:

Rüyalar bile, mitolojide farklı insanların folkloründe kendini hep aynı biçimde tekrar eden ortak biçimler gibi, büyük ölçüde ortak malzemelerden yapılmışlardır. İlkörneksel motifler sadece gelenek ve aktarmayla değil aynı zamanda kalımsal olarak da taşınan insan zihninin yapılarından, örüntülerinden türetilmiş şeylerdi⁴⁴.

Jung için ilkörneğin içeriklerini ve etkilerini anlamak çok önemlidir. İlkörneksel imge ve motifler onların tanınabilir etkilerini yansıtır. Dinlerin, mitolojilerin, söylencelerin ve masalların temel içerikleridir. Bu ilkörneksel içerik kendisini ilk ve en başta metaforlarda ifade eder⁴⁵. İlkörnekler, sürekli olarak değer yargılarımızı, önceliklerimizi, duygusal ilişkilerimizi, çalışma hayatımızı, fiziksel bağlamda günlük yaşama tepkilerimizi yönlendirir. İnsanoğlu yaşam, ölüm, yeniden doğuş gibi evrensel izlekleri barındıran eşi bulunmaz bir malzemedir. İnsanlığın tüm sıkıntıları aynıymış gibi görünür. Oysa ki asıl olan Jung'un ortak bilindişi teriminde tanımladığı anlamda yaşamın mitsel boyutunun ortak mirasını paylaşmamızdır.

Bilindişi iyi ve kötüye ait bütün potansiyelimizin kökenini oluşturur. Bunun yansıması bütün kültürlerde yer alan kuruntular, rüyalar, fanteziler, mitler ve öyküler şeklinde gerçekleşir. İzleklerin ve mitlerin öz varlığı barındırdıkları yaratıcı ve edebi ölçütlerden çok daha değerlidir. Mitler, düşünce ve felsefenin kaynakları hakkında bilgi vermekle beraber, insan deneyiminin çok eski ve gizli boyutunu da gözler önüne sererler. Ortak bilindişi dünyası tanrı ya da tanrıça olarak tanımlanan mitsel simgelerle doludur. İlkörnekler, belirli işlevlerin düzenlenmiş, şekil almış durumu olarak değerlendirildiğinden, temel kalıpları teker teker adlandırmak yoluyla kişiileştirilebilirler. İlkörnekler, düşünce, duygu ve tutumlarda ve giyinişte etkin davranış şekillerinde yansımalarıyla tanımlanabilirler.

2.2.Jung'a Göre İlkörnekler

Jung'a göre ruh  bölümden oluşur: Ego, kişiisel bilindişi, ortak bilindişi. Jung egoyu bilinçli zihinle bir tutar. Kişiisel bilindişi ise görünürde bilinçli olmayan herhangi bir şeyi kapsar ya da kapsamaz. Kişiisel bilindişi aslında hiçbir zaman unutmadığımız fakat unutmak istediğimiz anılarla doludur. Bilinç ile bilindişi arasında yer alan ego her iki alana da uzanır.

Jung'u kuram aklın boş bir levha (tabula rasa) olmadığını, zihinde ilkörneksel bir yapının var olduğunu ileri srer⁴⁶. Jung, önceleri ilkörneksel imgeler üzerinde odaklanırken daha sonra duygusal kalıpları ve belli davranış türlerine olan eğilimleri inceler. Bu alışma sonunda ilkörneklere ikiye ayırır: ilkörnekler (the archetypal image) ve ilksel imgeler (the archetype as such). İlksel imge kalıtımla aktarılan

düşünce ve imgelerden çok, ilk olasılıkları ifade eder. Bunlar son derece ilkel bir yapısal görüntüye sahip olduğundan anlaşılması hiç de kolay değildir. Zaten Jung da ilksel imgelerin ‘görünmez bir ruhsal faktör’ olduğunu söyler. Bu ilksel düşünce, yaşamı, deneyimi, imge ve fantaziye evrensel anlamda algılamada kolaylık sağlar. İlkörneksel imge ise bilinçli ego tarafından belli bir oranda tanınmış bir ilksel imge olup, içeriğini bilincin deneyimine ait unsurlar oluşturur. Bu durumda deneyimlerin çokluğuyla ilkörneklerin çeşitliliği arasında bir doğru orantı vardır⁴⁷.

Jung’un önem verdiği ilkörnekler şunlardır: gölge, persona, anima, animus ve self. Bu ilkörnekler, kişilik içindeki farklı bölümleri biçimlendirirler. Bir takım çok belirgin deneyimler ortak bilinçdışının etkilerini açığa çıkarırlar. İlk bakışta aşk, belli bir yere aşinalık duygusu, ya da belli simgelerin ve mitlerin anlamlarını hemen tanıma deneyimleri, ortak bilinçdışının içsel ya da dışsal gerçekliğinin aniden ortaya çıkan belirtileridir. İlkörnekler, değişik biçimler altında ortaya çıkar. Kahraman, çocuk, hilebaz, fahişe, cadı, baskıcı baba-anne, şeytan ve toprak ana kişileri simgeleyen ilkörneklerdir. Doğayı ve güçlü hayvanları simgeleyen ilkörnekler de vardır. Ayrıca ilkörnekler, durumlar, doğum, ölüm ve yeniden doğuş ya da uzam olarak belirebilirler.

2.2.1.Gölge

İç boş kalıplar halinde bulunan ilkörneklerde en temel kalıp olan gölgeyi gözle görmek olası değildir. Fakat bu ilkörnek, ruhsal bütünlüğümüzde önemli bir yere sahiptir. Gölgeye ait kişileşmelere ilkel topluluklarda da rastlanılabilir. Gölge, bileşik kişiliğimizin bilinçdışı tarafını yansıtan bir potansiyeldir. Kişiliğin karanlık tarafında, bütün insanlarda yaygın olarak gelişmemiş yetenek ve eğilimlerin ortaya çıktığı, bir kimlik belirir. Gölge ilkörneği, bireyin, kendine ait olan işlevsel ve davranışsal tipin farkına varmasını sağlar. Ayrışmış işlev ve davranışsal tip, karanlık yanımızdır. Kişinin bu karanlık tarafı etik, estetik ya da başka nedenlerden benimsemediği ve bilinçli ilkelerine aykırı olduğu için bastırdığı ortak eğilimdir. Birey yalnızca ana işlevini ayırtmışsa, dışa ve içe yönelik gerçeği yalnızca ruhun bu yanı ile kavırıyorsa, öteki üç işlev -içsel kişilik, ussal ruh ve kişilik- açığa çıkamayacak, ya da gölge olarak kalacaktır⁴⁸. Oldukça derinlerde ve yoğun bir tabaka olduğundan

gölgeyi gerçek anlamda tanımak ya da tanımaya çalışmak kolay değildir. Jung bunu şöyle açıklar:

Eğer kendi gölgemizi görebilsek ve onun hakkında bilgi edinmeye dayanabilsek, o zaman problemin küçük bir bölümü çoktan çözülmüş olurdu: en azından kişisel bilinçdışımızı geliştirmiş olurduk. Gölge kişiliğin yaşayan kısmıdır ve bu yüzden bir şekilde onunla yaşamak ister⁴⁹.

Gölge sayesinde ruhsal yaşantımızın maddesel yapısına yakınlaştığımızı hissedebiliriz. Zengin imgeler sayesinde görünür olan bu alan, insanı duygusal çıkmazlara itebilir; çünkü gölge, insanın kendi üzerinde görmediği tarafıdır. O halde: “Herkesin bir gölgesi vardır. Gölge, bireyin bilinçli yaşamında ne kadar az somutlaşmışsa, o kadar koyu ve yoğun olur”⁵⁰. İnsan, sınırlarını kendini tam anlamıyla tanıma anlamında belirleyemeyebilir. Olduğu ile olmak istediği arasındaki çizgi belirgin değildir. Gölge için saf iyi ya da kötü diyemeyiz. Jung da bunu şöyle ifade eder: “Genel olarak animanın bildirdiği bir şey vardır: Kendi içindeki hayat sadece iyi olmadığından aynı zamanda kötüdür de”⁵¹. Yapısında hem iyi hem de kötü eğilimleri barındıran gölge içeriği çok çeşitli olabilir. Bütün bunlar insan varlığına bir canlılık katar. Bu görüş **Analitik Psikoloji**’de şöyle bir geçerlik kazanmaktadır:

Bastırılan eğilimler, yani gölge, kesin olarak kötü olsaydı, ortada hiçbir sorun kalmazdı. Ama gölge oldukça bayağı, ilkel, uygunsuz ve tuhaftır; tamamıyla kötü değildir. Hatta bir bakıma insan varoluşunu canlandıracak, güzelleştirecek aşağı, çocuksu ve ilkel nitelikleri bile içermektedir, ama bu gerçekleştirilmiyor⁵².

Bayağı eğilimlere örnek olarak, her toplumda rastlanılan, vahşilik imgesi gösterilebilir. Vahşi istekleri gölge ile özdeşleştiren Frieda Fordham’a göre:

Gölge, içimizde engellediğimiz her şeyi yapmak isteyen, olamadığımız her şey olan ilkel, denetimsiz ve hayvansal yanımızın ortaya çıkmasıdır. Kişisel bilinçdışımızdır. Toplumsal standartlara ve bizim ideal kişiliğimize uymayan tüm vahşi istekler ve duygulardır⁵³.

Hanzel ve Gratel'in ormana bırakılıp tuzağa düşürülmeleri, şövalyelerin ormandaki ejderhalarla, insan yiyen canavarlarla ve hırsızlarla karşılaşmaları ve Robin Hood'un yuva olarak vahşetin ortasını seçmeye mecbur kalışı, bu imgenin edebiyatta işlenmesi açısından da örnek oluşturur⁵⁴.

Bir çok kişi gölge ilkörneği ile ilgili pek çok deneyime sahiptir. Gölgeyi diğerlerinde görmeye meyilli olduğumuz için içimizde var olan gölgeyi diğerlerine yansıtırız. Başkaları hakkındaki kötücül önyargılarımız, ya da edebi eserlerde ve filmlerde yer alan kötü kişiler hakkındaki tutumlarımız içimizde var olan ve bize ait olan gölgenin yansımısından başka bir şey değildir. Böylece bu kötü kişilerin (!), büyüleyen, şaşırtan, entrikalar çeviren tuhaf karakter olarak ya da düşman olarak algılanması kolaylaşır. Yarasa adam (batman), örümcek kadın (spider woman), ninjalar popüler kültürün gölge ilkörneğeleridir. İnsanlar, hala, zenci kimliğin genlerinde var olduğu düşünülen sözde vahşetin canlanacağını sanıp onları kötü olmakla damgalar. Dünyanın güzel yerlerinin cennet olarak algılanması da aynı türden bir örnektir. Şeytan da dindeki gölge imgesine temel bir örnek olarak karşımıza çıkar.

Gölge, insanın kendi kişiliğindeki varlığını kabullenmeyip, başkalarına yansıttığı ruhsal durumun kişilik bulmuş halidir. İnsan, kişiliğinin olumlu ve olumsuz taraflarını görüp kabullenebildiği oranda bir kişilik bütünlüğüne sahip olabilir⁵⁵. Gölge ilkörneğinin ahlak dışı (immoral) olduğu kabul edilir. Jung'a göre, "Gölge insanın hayvani, ahlakdışı, ilkel, ihtiraslı arzu ve eylemleridir, ilkörneğin belki de en güçlü ve en tehlikeli olanıdır"⁵⁶. İyi ve kötü bir bütünün içinde var olan ve o bütünü tümleyen ikili karşıtlıktır. Birinin olmadığı yerde diğeri de olmaz. Bir dişi hayvanın yavrusunu beslemek ya da korumak için bir başka hayvanı öldürmesi bu ikili zıtlığın doğada da var olduğunun en açık kanıtıdır. Hayvan 'masumca' katleder. Gölgeyi temsil eden bu ikilemi insanlar da sıklıkla yaşarlar.

Jung, cinsellik içgüdülerini de gölge ilkörneğiyle özdeşleştirir. Genel olarak cinsellik ve hayat iç güdülerini Jung'un kuramında temsil edilebilirler. Cinsellik içgüdülerini, gölge ilkörneğinin bir bölümünü oluşturur. Bu içgüdüler, hayvansal yanımızdan, neslimizi sürdürmeye şartlanmış bilinçaltımızdan ortaya çıkar. Yılan, ejderha, devler ve şeytanlar gölge simgeleri olup, ortak bilinçdışından bilince

geçmek için hazır beklerler. Gölge ilkörneğinde insan daima kendi şeytanyıyla savaş halindedir. Aslında sürekli olarak bastırıp, reddettiği oluşumlar kendi ruhunun içinde bir yerlerde hep vardır.

2.2.2. Persona

Persona, kişinin sosyal imgesinin yansımasıdır. Ben ile dış dünya arasında aracılık eden personadır⁵⁷. İnsan alışık olduğu iç davranışının karşılığını kişilikte bulur. Persona, Latince maske sözcüğünden gelen kişi ve kişilikle ilgili bir sözcüktür. Bu durumda kişilik maske görevi görür. “Persona, maskedir. Yani insanın kendisi olmayan bir karakteri yaşamasıdır”⁵⁸. Bu maske vazgeçilmez bir özelliğe sahiptir. Frieda Fordham’a göre:

*Persona dünya ile ilişkilerimizi sağladığımız bir gerekliliktir. Diğer insanlardan neler bekleyeceğimizi göstererek ilişkilerimizi basitleştirir ve onları iyi giysilerin biçimsiz bedenleri güzelleştirmesi gibi daha hoş kılar*⁵⁹.

Böylece kişilik kendimizi dış dünyaya göstermeden önce taktığımız maskedir. Persona toplumla kişiyi uzlaştıran bir yapıya sahiptir. Bu uzlaşının konusu bireyin topluma nasıl takdim edileceğini belirler. Çevreye ayak uydurabilmiş bireylerde kişilik sosyal alanda daha dengeli bir görünüm sağlar. Kişilik, surattaki makyaj gibi gerçek kimliği farklılaştırır. Jung, kişiliğin bu özelliğini şöyle açıklar:

*Gerçekten kim suya baksa, ilk önce kendi yüzünü görür. Kim kendine doğru giderse kendisiyle yüzleşme riskini alır. Ayna yalan söylemez. Ona bakan şeyi sadakatle gösterir. Diğer bir deyişle, persona ile örttüğümüzden dolayı dünyaya hiçbir zaman göstermediğimiz yüzümüz, yani oyuncunun maskesi. Ama ayna, maskenin ardına kadar uzanır ve gerçek yüzü gösterir*⁶⁰.

Bu ilkörneksel durumu zamanla ortak bilinçdışından çok uzakta bir parçamız gibi kabulleniriz. Toplumda üstlendiğimiz roller açısından düşündüğümüzde kişiliğin gerçeği ne kadar yansıttığı tartışılır bir konudur. A. Stevans’a göre,

Her binanın bir yüzü olduğu gibi her kişiliğin de bir personası vardır. Kimi zaman sosyal bir ilkörnek veya uyum ilkörneği olarak

da ele alınır. Bizler onun aracılığıyla kabul göreceğimizi umarız. Persona her zaman için yapmacık bazı unsurları taşır. Biraz abartılı bir ifadeyle persona kişinin gerçekte olmadığı halde kendisinin ve diğerlerinin o zannettiği şeydir denilebilir. Olgunlaşan kişiliğin toplumsal olarak istenmeyen bu yönleri genellikle kişisel bilinçdışına aittir. Bunlar bir araya gelip başka bir kompleks veya Jung'un gölge adını verdiği kısmi bir kişilik oluşturur⁶¹.

Bu anlamda personanın her insanda değişik görüntüler halinde belirildiğini söylemek yerinde olacaktır.

2.2.3Anima ve Animus

Anima ve animus potansiyel olarak ortak bilinçdışımızla iletişimimizi sağlayan önemli bir ilkörnektir. Personanın kadınsı veya erkeksi görüntüler yansıtan bölümü anima ve animus olarak adlandırılır. Jung'a göre; karşı cinse ait ilkörnek kadınlarda animus, erkeklerde ise animadır. A. Stevans bu durumu şöyle açıklıyor:

Her erkek kendi içinde salt bu veya şu kadına ait olmayan ebedi bir kadın tasviri, belirli bir kadınlık imgesi taşır. Bu tasvir temelde bilinçdışıdır. Ve başlangıçtan beri var olan kaynağın kalıtsal bir faktörüdür. Kadın eril bir unsurla dengelenir ve bu açıdan kadının bilinçdışı deyim yerindeyse eril bir damgaya sahiptir⁶².

İnsanlar için toplumda gösterdikleri kadın ve erkek rolleri fiziksel tercihlerle belirginleşir. Jung, Freud, Adler gibi bilim adamları insanların doğa olarak çift cinsiyetli olduğunu ileri sürerler. İnsanın henüz bir fetüsken cinselliğinin farkına varamaması, ancak hormonların etkisiyle gerçek cinsel kimliğini edinişi, bu durum için çarpıcı bir örnektir. Çocuklar da yine bu anlamda masumdurlar. Çünkü toplumda henüz cinsel kimlikleriyle tam bir erkek veya kadın olarak kabul görmezler⁶³. Erkek ve kadın tüm toplumlarda farklı beklentilere yanıt verirler. Anima ve animus farklı kavramları simgelerler. Anima ruhu, animus düşüncüyü temsil eder. Karşıt cinslerin etkileşimi, insanları çocukluk çağlarından başlayarak etkisi altına alır. F.Fordham bunu şöyle açıklar:

Annenin oğlan çocuk için anima imgesinin ilk taşıyıcısı olması gibi, baba da kız çocuk için animus imgesini biçimlendirir. Bu imgenin kızın aklında derin ve sürekli büyüleyici bir etkisi olduğu görülmektedir. Öyle ki yaşamının ileriki dönemlerinde bile kız kendi adına düşünmek ve hareket etmek yerine, sürekli olarak babasının ağzından konuşmakta ve işlerini babasının yaptığı gibi yapmaktadır⁶⁴.

Kadın ve erkeğe yüklenmiş beklentiler geleneksel olan pek çok ayrıntıyı gerektirir. Bu geleneksel beklentilerin pek çok kalıntılarına hala rastlamak mümkündür. Kadınlardan şefkat, bakıp beslemeleri ve daha az saldırgan olmaları beklenir. Erkekler ise gücü ve duygusallığa kapalılığı temsil ederler. Jung, kadın ve erkek imgelerini bu şekilde ayırırken, aslında insanın mevcut potansiyelinin tümünü kullanmadığını vurgulamak ister.

Anima erkeklerin ortak bilinçdışında sunulan kadınsı taraf olarak tanımlanır. Animus ise kadınların ortak bilinçdışında sunulan erkeksi taraftır. Bunlar bir araya gelince ‘syzygy’ olarak anılırlar. İsa, Tanrı ve kilise syzygy imgeleridir. “Anima ve animusun bilinçli yaşam içinde bütünleştirilmesi – yani bu iki ilkörneğin bütünleştirilmesi olası yönleri –erkekler ve kadınlar arasında yeni bir tür ilişki olanağını ortaya çıkarır”⁶⁵. Anima sezgisel bir genç kız ya da cadı, ya da toprak ana imgesiyle kişileştirilebilir. Anima imgesi derin bir duygusallıkla ve hayatın gücüyle eş anlamlıdır. Animus, yaşlı bilge adam, büyücü kadın, ya da çoğunlukla mantıklı olmaya eğilimli, gerçekçi ve hatta tartışmacı erkek grubu olarak kişileştirilebilir.

Anima ve animus bir aşk ilkörneğidir. Eski bir Yunan mitolojisine göre insanın, diğer yarısını ararken aslında karşı cinste bulduğunu sandığı şey, kendilerinin anima ya da animus ilkörneğini dolduran bir kişiliktir. Anima ruh için erkeğe ait kavramdır. Animus ise ruh için kadın içeriğini simgeler. Burada karşılaştığımız içimizdeki karşıtlardır. Erkekler animalarıyla, kadınlar animuslarıyla karşılaşır. Bu bağlamda ruh önemli bir potansiyel konumundadır.

2.2.4. Self

Jung'a göre self en önemli ilkörneklere bir tanesidir. Self benliğin olgunluğa erişmesini anlatır. Ona göre benlik, "bütünlüğü ve durağanlığı sağlayandır"⁶⁶. Self bir anlamda da tanrı imgesidir. Jung'a göre İsa'nın tanrılaştırılmasıyla tanrı ölmüştür. Bütünlüğün yitirilmesinin başlıca nedeni de budur. İnsan ve Tanrı arasında ruhsal benzerlikler vardır. Her şey ruhtur. Ruhun sayısız imgeleri arasında yer alan rüzgar ve nefes en genel olanlarıdır. Fakat Jung kusursuz kişiliğe ancak ölüm sonrası erişilebileceğine inanır. Self kişiliğin nihai birliği olarak düşünüldüğünden çarpıyı (x) ve halkayı (o) simgeler.

2.2.5. Mana (İnsandaki Doğa Üstü Kuvvet)

Jung bilinçdışının ilkörneksel simgelerini 'mana kişilikleri' kavramı ile karşılar. Mana kişiliğe sahip olan insanlar, sıradanlığın ötesinde olağanüstü bir güce sahiptirler. Bu ilkörnekler Freud'un gibi biyolojik içgüdüler değil, daha çok ruhsal isteklerdir. "Mana sahibi olmak demek, başkalarına egemen olmak demektir. Ancak kişi küstah, kendini beğenmiş de olabilir"⁶⁷. Mana kişilikte olan bir insan, özündeki bu ilkörneğin farkına varırsa kişiliğinde değişimler yaşayabilir. Jung'a göre; "Mana, kişiliğin ilkörneğini oluşturan içeriğin bilinçli olarak farkına varılması demek, erkek için babadan ikinci kez kurtuluş, kadın içinse anadan kurtuluş demektir; böylece erkeğin ve kadının gerçek bireysel kişiliği doğmuş olur"⁶⁸. Çünkü mana kişilik haline gelen kişi etkilenen konumundan sıyrılıp etkileyen konumuna geçmiştir. O yüzden kişiliğin oluşumunda örnek durumda olan anne ve baba egemenliği de böylece bitmiş olur ve birey özgürleşir.

2.3. Diğer İlkörnekler

Jung'a göre ilkörnekler sınırlanamayacak kadar çoktur. Aile ilkörneği, yetkiyi ve rehberliği simgeleyen baba ilkörneği, kadını simgeleyen anne ve büyükanne ilkörneklere ile saflığı simgeleyen çocuk ilkörneği gözardı edilemez. Annesiz insan düşünülemez. İnsanoğlu bir anne ya da ona annelik yapan birisi tarafından büyütülmüştür. Kimsesiz kaldığı zamanlarda bile insan kendisine bakan bir kadın ve anne portresi ile karşılaşmıştır. İnsanın geçirdiği evrim düşünüldüğünde bile, yavrusunu koruyup, büyütme anne imgesi değişmemiştir. Anne ilkörneği,

iyi anne, kötü anne olmak üzere ikiye ayrılır. İyi anne toprak ananın olumlu yönlerini, doğum, rahim, beslenme, korunma, verimlilik, büyüme gibi kavramları simgeler. Kötü anne toprak ananın olumsuz yönlerini içeren cadılık, büyücülük, fahişelik, korku, tehlike, karanlık, parçalanma, hadım etme, ölüm gibi kavramları simgeler.

Bir başka ilkörnek büyükanne ilkörneğidir. Büyükanne ilkörneği ise yaşamın, ölümün ve gençlikten yaşlılığa uzanan geçişin gizemini yansıtır. Büyükanne ilkörneğini yansıtan kişi sonsuz bir hoşgörü ve sevgi gücüne sahiptir. Onun sevgisi çevresindeki bütün insanları kucaklar şekildedir.

Çocuk ilkörneği ümit ve sözle ilgili bir kalıptır. Çocuk ilkörneği çoğunlukla çocuk-tanrı, çocuk-kahraman biçimindeki ilkörneklerle karşılanır. Özellikle İsa'nın doğuşu cennetle dünyayı, insanla tanrıyı birleştiren önemli bir ilkörneksel olaydır. Bu ilkörnek yeni başlangıçlar ifade eder:

Diğer küçük yaratıkların yanı sıra, özellikle, küçük çocuklar tarafından sanat ve mitolojide temsil edilen çocuk ilkörneği vardır. Noel'de kendisine törenler düzenlenen 'İsa çocuk' çocuk ilkörneğinin ortaya çıkışıdır ve geleceği, oluşu, doğuşu ve kurtuluşu temsil eder⁶⁹.

Kişiye simgeleyen bir başka ilkörnek de yaşlı bilge kişidir. Kurtarıcı rolündeki yaşlı bilge kişi ilkörneği İsa figürünü simgeler. Bilge kişi ilkörneği zihinsel ve ahlaki nitelikleriyle değerlidir. Akıllılık, zekilik, sezgi, iyilik, yardım severlik, içe bakış gibi kavramları simgeler. Yaşlı bilge kişi, diğer kişilerin ahlaki niteliklerini de sınar. Yaşlı bilge kişi, kahramanın ümitsizlik içinde olduğu zamanlarda güzel bir düşünceyle ortaya çıkar. Çünkü, kahraman içsel ve dışsal sebeplerden aydınlanmayı tek başına başaramaz⁷⁰.

İlkörnekleri, karşıt kahraman ve kahraman olarak öykü karakteri şeklinde de görmek mümkündür. Sözgelimi karşıt kahraman mana kişiliktir ve kötü canavarların savunucusu olarak egoyu sunar. Kahraman ilkörneğinin çeşitli sorumlulukları vardır. Kahraman ilkörneği, arama ilkörneğini de kapsar. Kahraman bir dizi sosyal değişim içindedir. Bunlar; üyeliğe başlama töreni, ayrılık, günah keçisi gibi işlevlerdir. Ayrıca kahraman (kurtarıcı) savaşta krallığını korumak veya prensesine kavuşmak

için canavarları yenmek zorundadır. Bazen de olağanüstü görevleri başarmak için uzun bir yolculuğa katlanmak durumundadır. Bunlar arama (quest) ilkörneğinin gereğidir. Kahraman ilkörneği ile ilgili bir aşama daha vardır: Üyeliğe kabul töreni. Kahraman cehaletten olgunluğa, ergenlikten sosyal ve ruhsal yetişkinliğe geçip içinde bulunduğu toplumun tam bir üyesi olmak için bir dizi zorlu karakter testinden geçer. Üyeliğe kabul üç aşamayı gerektirir: Ayrılış, geçiş, dönüş. Arama gibi, bu ilkörnek de, bir ölüm ve yeniden doğuş ilkörneğidir. Günah keçisi ilkörneği kahramanın sorumluluklarını simgeler. Kabilenin veya ulusun mutluluğu kahramanın mutluluğu demektir. Kahraman halkının günahları için ölmeli ve verimli olması için kendini toprağa adamalıdır⁷¹.

Hayvan ve insan dünyasının ilişkilerini hayvan ilkörnekleri temsil ederler. Örneğin Ouroboros, kendi kuyruğunu ısırarak eski yılan simgesidir. Yaşamın sonsuz çevrimini, ilk bilinçsizliği ve karşıt güçlerin birliğini anlatır. Yılan (serpent) ilkörneği; kötülük, saflık, gizem, akıl ve mahvolmanın simgesidir. Bir diğer ilkörnek 'tanrı' ilkörneğidir. Bu ilkörnek insanın yeryüzündeki anlam arayışının vardığı noktayı simgeler. Yine bu anlamda bir diğer ilkörnek de Adem'i simgeleyen 'ilk insan' ilkörneğidir. 'Hermaphrodite' yani iki cinslilik de Jung'un terimlerinde yerini almıştır.

Bir başka ilkörnek de, meditasyon tekniğinin bir gereği olarak ortaya çıkan, 'mandala' figürüdür. Mandala ilginizi merkezde tutmaya yöneliktir. Mandala, birleştirici bir merkez etrafındaki halkalarla kurulu geometrik bir figürdür. Ruhsal birlik arzusunu simgeler. Mandala, klasik doğu formunda üçgen, kare ve halkayı 3 lü, 4 lü ve 7 li rakamsal bağlarla birleştirir. Şekil itibariyle geometrik bir figür kadar basit ya da karışık olabilir⁷². Geometrik şekillerden halka, birliği ve bütünlüğü simgeler. Yumurta (oval), hayatın gizemi ve gençlik aşısıdır. Geometrik bir şekil olan Yang-yin ilkörneği ise Yang'ın ve Ying'in karşıt güçlerinin birlikteliğini temsil eden bir Çin simgesidir. Yang, eril prensip, ışık, aktivite, bilinçli zihni simgeler. Yin ise; dişil prensip, karanlık, pasiflik, bilinçsizlik simgesi olarak kullanılır.

Doğa ilkörneği de önemli bir ilkörnektir. Su, deniz, nehir, güneş, bahçe, ağaç, çöl gibi kavramlar doğanın parçasıdır. Su hayattır. Jung'a göre en yaygın ortak bilinçdışı simgesi olan su ilkörneği yaratı, doğum, ölüm süreci, diriliş, saflaşma,

pişmanlık, kurtuluş, verimlilik, doğurganlık ve büyüme gibi kavramları simgeler. Deniz ilkörneği ise yaşamın kaynağıdır. Ruhsal gözlem, ölüm ve yeniden doğuş, zamansızlık ve sonsuzluk kavramlarını simgeler. Nehir ilkörneği, ölüm ve yeniden doğuşu, sonsuzluk içinde zamanın akışını ve yaşamın geçiş aşamalarını anlatır. Güneş, ateş ve gökyüzü ile yakından ilgilidir. Yaratıcı enerji, doğa yasası, bilinçlilik (düşünme, aydınlanma, akıl, ruhsal görüntü); baba ilkesi (anne veya kadın ilkesine bağlı olarak ay ve dünya ilişkisi), zaman ve hayat kavramlarını simgeler. Güneşin doğuşu ve batışı farklı anlamları simgeler. Güneşin doğuşu ilkörneği doğum, yaratma ve aydınlanmayı anlatır. Güneşin batışı ilkörneği ise ölümü simgeler. Doğanın bir parçası olan bahçe ilkörneği de cennet, masumiyet, verimlilik ve parçalanmamış güzellik demektir. Doğayla ilgili bir diğer ilkörnek ağaçtır. En genel anlamıyla ağaç simgesi evrendeki hayatı anlatır. Uyumu, büyümeyi, doğurganlık, üretkenlik ve yeniden üretme süreci tükenmeyen bir yaşamı yani ölümsüzlüğü simgeler. Hristiyanlıkta haç simgesi hayat ağacı olarak tanımlanır. Çöl ilkörneği ise ruhsal boşluğu, ümitsizliği, ölümü, nihilizmi çağırıştır. Bu yönüyle çöl ilkörneği, doğanın olumsuz yönlerini simgeler⁷³.

İlkörnekler arasında yaratı imgesi işlevseldir. Genel olarak her mitoloji evrenin, doğanın ve insanın bazı doğa üstü güçlerce nasıl yaratıldığının hesabını yapmıştır. Ölümsüzlük, bir diğer işlevsel ilkörnektir. İki şekilde belirir: Bunlar; zamandan kaçış ve geçen zamana mistik bakıştır. Zamandan kaçışın simgeledikleri; cennete dönüş, insanın cennetten kovuluşu, öncesindeki kutsama, sevinç, bozulma ve ölümsüzlüktür.

İlkörnekler arasında renk ilkörnekleri de farklı anlamları simgeler. Kırmızı; kan, kurban, tutku, ümitsizlik, şiddet ve düzensizlik simgesidir. Yeşil büyüme, verimlilik, duyarlılık, ümit gibi kavramların simgesidir. Yeşilin olumsuz anlamda simgeledikleri ise ölüm ve bitıştır. Mavi gerçeklik, ruhsal saflık, pozitif olma, arınma ve güvenlik demektir. Siyah; kaos, ölüm, şeytan, gizem, bilinmeyen, melankoli, karanlık kavramlarını simgeler. Beyazın olumlu anlamda simgeledikleri; saflık, masumiyet, çok değerlilik ve ışıktır. Olumsuz anlamda ise; ölüm, terör ve doğa üstü oluşun simgesidir.

Rakamlar da ilkörnekler arasındadır. Üç birlik (kutsal üçlü), ruhsal farkındalılığın ve ışığın simgesidir. Dört, yaşam halkasıdır. Dört mevsim, kadın

ilkesi, dünya, doğa, dört element (toprak, hava, ateş, su) bu rakamı singeler. Yedi, bütün simgesel rakamların en güçlüsü, dört ve üçün birleşimi, bir tamın ve mükemmel düzenin tamamlayıcısı olarak mükemmellik simgesidir⁷⁴.

3. TONI MORRISON VE SEVİLEN'DE İLKÖRNEKLER

3.1. Toni Morrison ve Sevilen

1931 Lorain, Ohio doğumlu Toni Morrison Amerika'nın çağdaş romancıları arasındadır. Morrison, 1993'te Nobel Edebiyat Ödülü'nü almıştır. Yapıtlarında, Afrika kökenli Amerikan zenci toplumunun kölelik yaşantısını anlatır. Princeton Üniversitesi'nin öğretim elemanı olan Toni Morrison Howard ve Cornell üniversitelerinde eğitimini tamamlar. Önemli romanları arasında 1970'te yayınlanan **En Mavi Göz (The Bluest Eye)**, 1977'de yazdığı **Süleyman'ın Şarkısı (Song of Solomon)**, 1987'de yayınlanan ve 1988 Pulitzer Edebiyat Ödülü'nü kazanan **Sevilen (Beloved)**, 1992'de **Caz (Jazz)** ve son olarak ta 1993'te yayınlanan **Cennet (Paradise)** sayılabilir. Aynı yıl tüm yapıtları adına Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Toni Morrison bu ödülü kazanan ilk siyah Amerikalı'dır. Ayrıca Morrison'ın, **Playing In the Dark: Whiteness and the Literary Imagination** adlı eleştiri çalışması vardır. Çalışmamızda incelediğimiz **Sevilen** adlı romanı ise en çok okunan romanları arasındadır.

Toni Morrison **Sevilen**'de bir ulusun kölelik anılarını bastırma arzusunu tartışır. Romancı, **Sevilen**'de köleliği ne Afrikalıların ne de Amerika'daki zenci toplumun neden anımsamak istemediklerinin ince ayrıntıları üzerinde durur. Yazarın kölelik konusunu işlemedeki temel nedenler evrenseldir. Konuyla ilgili olarak Morrison'ın Los Angeles Times'da yayınlanan açıklaması dikkate değerdir: "Kölelik hakkında herkes gibi çok şey bildiğimi düşünürdüm. Oysa ki asıl keşfetmeye ihtiyaç duyduğum şey daha derinde yaşananlardı⁷⁵". Morrison derinlerdeki bu gerçeği kölelik yaşantısının insanın tüm varlığını tüketen, dehşet veren yaşam koşullarında bulur.

Tarihsel olarak roman 1873'de açılır ve 1850'lere kadar geriye uzanır. İç Savaş sırasında kölelik kaldırılmıştır. Fakat anıları yok etmek imkansızdır. Bu yüzden Kentucky'deki Tatlı Yuva (Sweet Home) adlı çiftlikte Baby Suggs'ın ve Sethe'nin diğer kölelerle geçirdikleri bu mutlu günler fazla uzun sürmez. Baby Suggs o güne kadar çiftlikte hep mutfak işlerine bakmış, hanımına iyi bir yardımcı olmuştur. Halle,

annesi Baby Suggs'ın özgürlüğünü beş yıl boyunca pazar günleri dışarda çalışarak, karşılığını ödemek suretiyle, Bay Garner'dan satın almış ve annesinin Ohio'da 124 nolu evde kendine özgü özgür yaşamını kurması için üzerine düşeni fazlasıyla yapmıştır. Aslında Baby Suggs yaşlılığında oğlundan ayrı kalmak pahasına elde ettiği bu özgürlükten pek de hoşnut değildir. Oğlu Halle, gelini Sethe, torunları ve diğer köleler Paul A, D, F ve Sixo ile birlikte Tatlı Yuva'da kalmıştır. Kısa süre sonra iyi kalpli patronları Bay Garner ölür. Bayan Garner ise çiftlikteki tek beyaz olması nedeniyle kendisine yapılan uyarılara karşılık akrabası olan bir öğretmenle yeğenlerini çiftliği yönetmeleri için getirtir. Fakat öğretmen son derece sadist bir kişiliktir. Kölelerin hayvanlarla olan benzerliklerini araştırır ve kölelere işkence yapar. İşte bu işkence hayatından kurtulmak isteyen Sethe Kentucky'den Ohio'ya kaçarken dördüncü çocuğu olan ikinci kız bebeği Denver'i doğurur. Diğer çocuklarını daha önce Baby Suggs'a ulaştırmayı başarmıştır. Kayınvalidesi Baby Suggs'ın yanına geldiği yirmi sekizinci gün öğretmen ve yeğenleri onu 124 nolu evde bulurlar. Sethe çılgına döner. Bütün çocuklarını öldürmeye kalkar. Eline geçirdiği bir el testeresiyle büyük kızının boğazını keser. Öğretmeni durdurmanın tek yolu olmuştur akan bebek kanı. Sethe'nin bebeğine olan sevgisi onu beyazların eline bırakmayacak kadar yoğun, bebeğe yaşam hakkı tanıyamayacak kadar da kaba ve şiddet doludur.

Morrison **Sevilen**'deki kötülük ve iyilik kavramlarını zıtlıklarla işler. Bunu yaparken zenci ırkın tarihsel süreçte geçirdiği aşamalardan sözeder. Morrison'ın bu anlamda gösterdiği çabanın politik bir değeri de vardır. Romanında kölelik ve buna taraftar olan insanlar kötülüğü simgelerler. Morrison bir yapıtın politik olması gereğindeki ısrarcılığını şöyle ifade eder:

Eser politik olmalıdır. İtici güç olarak buna sahip olmalıdır. Şimdiki eleştiri çevrelerinde bu küçük düşürücü bir terimdir. Eğer bir sanat eseri içerisinde herhangi bir politik bir etkiye sahipse, o bir şekilde lekelidir. Ben tam tersini hissediyorum: Eğer hiçbir şeyi yoksa lekelidir. En iyi sanat politiktir ve siz onu sorgulanamaz şekilde politik, aynı zamanda değişmez biçimde güzel hale getirebilmelisiniz⁷⁶.

Morrison'ın tarzı karamsar ve acıklıdır. O, aklın alamayacağı sahnelerin yazarıdır. Kullandığı simgeler ve rüyalar yoluyla şiddetle merhameti, sevgiyle nefreti dokumayı çok iyi becermiştir. Toni Morrison doğa üstü, gizemli ve aynı zamanda gerçek toplumsal yaşamda kabul görmüş bir takım inanışları, farklı dünyaları ustalıklarla karıştırarak yapıtında işlemiş ve büyüleyici güzellikte bir tarz edinmiştir. Yapıtlarında lirikten, gizemli bir gerçekçiliğe kadar çeşitli edebi ve folklorik etkilerden yararlanmış, siyah Amerikalıların kökenlerine ve geçirdikleri tarihsel sürece özel bir önem vermiştir.

3.2. Sevilen'de İlkörnekler

Sevilen, ilkörnekler açısından zengin bir yapıttır. Romanda öncelikle Jung'un belirttiği temel ilkörneklere rastlamaktayız. Bunlar gölge, persona, anima-animus, self ve bilge kişiliktir. Ayrıca doğa, renk, cinsel saldırı, yalnız yaşayan kadın, su ve yeniden doğuş, rakam, ağaç, anne, büyükanne, kapalı uzam ve arama ilkörnekleri de vardır. Bilge kişiliği büyükanne ilkörneği ile beraber irdeledik. Bunları sırasıyla inceleyelim:

3.2.1. Gölge

Jung düşüncesinde yer alan kalıplardan birisi olan gölge kalıbı kişiliğin su yüzüne çıkmamış, bastırılmış bölümüdür. Daha önce söz edildiği gibi, Jung'a göre her insanın bir gölgesi vardır. Bir anlamda da kişiliğin basit, bayağı ve kötücül taraflarının bütünüdür.

Toni Morrison **Sevilen**'de gölge ilkörneğini son derece ustalıklarla kullanmıştır. O, gölge ilkörneğini en iyi olarak romana da adını vermiş olan Sevilen adlı karakterini oluştururken yansıtır. Daha önce gölge bölümünde yaptığımız açıklama Sevilen'in karakter olarak tam anlamıyla bu ilkörneği simgelediğini göstermektedir.

Sevilen, Sethe'nin ilk kız bebeğidir. Tatlı Yuva'da (Sweet Home) doğmuştur. Sethe, kaçma planını uyguladığında henüz küçük bir bebektir. Onu da daha önceden kardeşleri Howard ve Buglar ile birlikte Baby Sugs'ın yanına göndermeyi başarabilmiştir. Bir süre sonra kendisi de karnı burnunda Denver'a gebe iken nehrin karşı kıyısındaki bebeğine sütünü ulaştırmak için inanılmaz zorlukta bir kaçı

başarmıştır. Sevilen, Sethe'nin Baby Suggs'ın yanına yerleşmesinden 28 gün sonra boğazını keserek kurban ettiği kız bebektir. Bunu 124'e onları geri götürmeye gelen sadist öğretmeni durdurmak için yapar. O güne kadar her şey çok güzeldir. Baby Suggs da hiç değilse kendi öz torunlarına kavuştuğu için mutludur. Büyük bir eğlence düzenlemek istegindedir. Fakat oğlunun da gelmesini, onlara katılmasını beklemektedir. Bu yüzden zamanından önce şükredip, sevinciyle Tanrı'yı gücendirmek istemez. Fakat yine de bu eğlence gerçekleşir. O güne kadar tüm zencilere yardım edip koruyarak herkesin evine rahatlıkla girebilen Stamp Paid ormanda hiç kimsenin giremeyeceği sık çalılıklara kadar inerek iki koca kova böğürtlenle 124 nolu eve döner. Baby Suggs hamur yoğurur. Sethe birkaç tavuğu birden pişirir. Herkes bir şeyler hazırlar yemek için. Bütün komşular toplanırlar ve çatlayıncaya kadar yerler. Bir yandan da zenciler için için Baby Suggs'ı kıskanırlar. Çünkü O ailesiyle birlikte; torunları yanındadır. Oğlu Halle'den özgürlüğüne kavuşuncaya kadar hiç ayrılmamıştır. Hiç pamuk tarlasında çalışmamış ve işkence görmemiştir. Onu 124'e yerleştiren de bizzat patronu Bay Garner'ın kendisidir. Çalıştığı yerler hep ev ortamı olmuştur. Annesine özgürlüğünü satın alan hayırlı bir evlada sahiptir. Evi bolluk içindedir. Bütün bu olumlu özellikler diğer zencileri açığa vurmadıkları bir hasetliğe iter. O günlerde 124 pek işlek olmayan, sokak bile denemeyecek kadar ıssız bir yerdedir. Sethe'nin gelişinin yirmisekizinci gününe kadar zenciler içlerinden birine gelebilecek herhangi bir tehdite karşı hep duyarlı olmuşlardır. Fakat bu yirmi sekizinci gün onların Baby Suggs ve ailesine duydukları kıskançlık kendisini açığa vurur. Şehrin bir yerinden giriş yapan beyaz iki atlı adamın varlığından anında herkes haberdar olmuştur. Her zaman gözünü yoldan ayırmayan Baby o günü yola hiç bakmamıştır. Yine onun bahçesinde olan Stamp Paid de o gün aynı vurdumduymazlık içindedir. O da yola doğru hiç bakmamış, gelen geçeni hiç dikkate almamıştır. Ve şölende gereğinde savaş aleti olarak kullanacakları tüm odunları yaktıklarından kendilerini koruyacakları bir sopa bile kalmamıştır. 124 sakinlerinin rahat yaşantısı diğer zencileri tedirgin etmiştir. Oysa görünürde herkes Baby Sugs'a dosttur. Çünkü Baby onlara her türlü yardımda bulunabilen bir kadındır. İşte bu bayağı duygudur ki Tatlı Yuva'dan gelen zalim öğretmen ve yeğeninin şehirdeki varlığına zencilerin kayıtsız kalmalarına ve Baby Suggs ve ailesine ihanet etmelerine neden olmuştur. İlk gölge ilkörneğine burada

rastlanmaktadır. Tüm bu olaylardan sonra öğretmen ve adamları 124'e ulaştıklarında Sethe çılgına döner. Tüm çocuklarını topladığı gibi barakaya koşar. Oğlanları duvara fırlatırken, eline geçirdiği bir testereyi büyük kız bebeğinin boğazına sürter. Bebek kanlar içinde can verir. Herkes şoktadır. Oğlanlar Howard ve Buglar korkudan el ele tutuşmuşlar ve bir daha ellerini hiç bırakmamışlardır.

Bu olaydan sonra, 124 bebek ruhun rahatsız ettiği hayaletli bir ev olmuştur. Ve yıllar sonra Tatlı Yuva erkeklerinden Paul D'nin ortaya çıkıp, bebek ruhu evden kovmasından sonra bebek ruh ete kemiğe bürünmüş bir genç kız olarak eve geri döner. Bu hiç yıpranmamış, nefesi süt kokan bebeksi kız eve yerleşir. Sethe ve Denver da onun varlığından çok mutlu olurlar. Sethe Sevilen'i kızı gibi benimserken, Denver onun evi terkeden bebek ruh olduğunu çoktan fark etmiştir. Sevilen'in Sethe'ye inanılmaz bir ilgisi vardır. Bütün isteği sadece Sethe ile olmaktır. Fakat onu sevdiği kadar ona acı çektirmekten hoşlanan kötü bir tarafı da vardır sanki. Sevilen'in Sethe'nin unutmaya çalıştığı geçmişini sürekli olarak hatırlatma çabası kendisini keserek öldüren annesine duyduğu kırgınlık ve öfkedendir. Bu,

Sevilen'i ne kadar sevindirdiyse, Sethe'yi de o kadar bocalattı; çünkü geçmişiyle ilgili her sözcük canını acıtıyordu. O yaşamdaki her şey acılı ve yitikti. Baby Suggs ile ikisi hiç konuşmadan geçmişin ağza alınmayacağı konusunda anlaşmışlardı. (75)

Sevilen Sethe'ye mutlak şekilde sahip olmak ister. Öldüğünde annesinin onun ardından gelmemesi onu çok üzmüştür; “Beni arkada bıraktı. Tek başıma, dedi Sevilen.” (94) Bu durum, Sevilen'in annesine karşı kindarca duygular beslemesine de sebep olmuştur: “Bağdaş kurmuş olan Denver birden öne doğru eğildi; kızın bileğini yakaladı. ‘Ona söyleme. Anneme kim olduğunu söyleme. Lütfen; duydu mu?’ ” (94)

Bu anlamda Sevilen henüz Sethe'ye karşı net değildir. Evdeki bebek ruhun kötücül olarak suret almış şeklidir. Sethe'nin, evine yerleşen genç kız hakkında görebildiklerinin ardındaki Sevilen böyle bir ruha sahiptir.

Sevilen'in Sethe'ye duyduğu sevginin boyutu iyilikle şeytani olan arasında değişiklik göstermektedir. Bu sevgi onu öldürmeye teşebbüs etmesine bile neden olur. Sethe'yi severken sırtını, boynunu, boğazını ovarken aynı parmaklar onun boynunu sıkmaya yönelebilmişlerdir.

Sethe iki kızı da alarak bütün bu çirkinlikler yaşanmadan önce Baby Suggs'ın kutsal törenler düzenleyip, vaizler verdiği ormandaki düzlüğe, yani açıklığa gider. Çünkü rahatlamaya gereksinimi vardır. Paul D, Sethe'ye Tatlı Yuva ve Halle'e olanlarla ilgili katlanamayacağı kadar acı veren, üzücü öyküler anlatmıştır. Sethe, sütünün öğretmenlerin yeğenleri tarafından çalındığı gün kocasının yukarıdaki sundurmadan kendisini gördüğü halde bir şey yapamadığını ve bu yüzden Halle'in psikolojik dengesini yitirdiğini öğrenerek sarsılmıştır. Bu yüzden de Tatlı Yuva'dan kaçma planı ile ilgili olarak, Sethe ile anlaştıkları buluşma yerine gelmeyerek karısından sonsuza kadar ayrılmayı tercih edişini de kavramıştır. Sethe, Açıklık'ta, Baby Suggs'ın ayin yaparken çıktığı kayanın üzerine oturur. Ve o kutsal kadının elleriyle onun boynuna masaj yaptığını düşlerken, aynı anda düşlediği elleri boynunda hisseder. Parmaklar nedense ona daha bir hafif gelir. Ama önce hoşlandığı dokunuşlar bir süre sonra daha güçlü parmaklara yerini bırakır:

Sert, daha sert parmaklar usulca öne soluk borusuna doğru devinmeye, küçük daireler çizmeye başladı. Sethe boğulmak üzere olduğunu anlayınca korkmaktan çok şaşırды. Ya da ona öyle geldi. Her durumda, Baby Suggs'ın elleri, boğazını sıkın parmaklar yüzünden soluk alamıyordu. İki büklüm oldu. Kayadan yuvarlandı; orada olmayan ellere var gücüyle yapıştı.(116)

Kızlar neler olduğunu sorduğunda Sethe onu boğmaya çalışanın Baby Suggs olduğunu söyler. Fakat Denver onun olamayacağından o kadar emindir ki şiddetle karşı çıkar: “Sana böyle bir şeyi kesinlikle yapmaz, anne! Büyükanne Baby, ha? Hayır!” (116) Sethe'nin boynunda boğulmanın etkisiyle rengi giderek koyulaşan lekeler oluşmuştur. Bir an Baby Suggs'ın ona kızgın olabileceğini düşünür. Fakat daha sonra etraflica düşündüğünde boynunu sıkın parmakların Baby Suggs'a ait olamayacağına emin olur. Çünkü Sethe, gördüğü işkencenin sonunda sırtında ağaç şeklinde bir yara ile kaçarken yaptığı doğum sonrasında yorgun olarak 124'e gelebildiğinde kendisini parça parça yıkayan, yaralı sırtını yağlayıp ovan Baby Suggs'ın elleridir. Onun o güçlü kadifemsi elleri dünyanın bütün elleri arasından seçilebilir. Baby Suggs'ın elleri şifa dağıtan ellerdir. Oysa Sethe, 18 yıldır öte taraftan gelen dokunuşlarla dolup taşın bir evde yaşamaktadır: “İşte ensesini sıkın

parmaklar evde dokunan parmakların aynısıydı. Belki ruhun gittiği yer de burasıydı. Paul D tarafından kovalanınca toparlanmak için kendini Açıklığa atmıştı. " (118-119)

Sethe. zamanla Sevilen'in verdiği ipuçlarından dolayı ondan kuşku duyar duruma gelir. Fakat bu ufak bir kuşkudur. Sevilen Sethe'nin Açıklık'ta gizli bir el tarafından boğulması sırasında iki yaşında bir çocuğun tepkisini verir. Yine aynı yerde Sethe, Denver ile Sevilen'in kardeş kadar benzediklerini fark eder. Fakat Denver bütün olan bitenin farkındadır. Denver'in bütün olan bitenin farkında olması Sevilen'in tam bir gölge ilkörneğini simgeleyişini belirginleştirir. Denver ile Sevilen Sethe'yi boğanın kim olduğu hakkında tartışırlar. Denver onun bebek ruh olduğunu en başından beri bilir:

" 'Sen yaptın, seni gördüm,' dedi Denver.

'Ne?'

'Yüzünü gördüm. Onu boğan sendin.'

'Ben yapmadım.'

'Onu sevdiğini söylemiştin.'

'Ona yardım ettim öyle değil mi? Boynunu kurtardım.'

'Daha sonra. Önce boğazını sıktın.'

'Onun boynunu öptüm. Sıkmadım. O demir halka sıkıldı.'

'Seni gördüm.' "(121-122)

Sevilen'in kimliğinde gözlenen gerçek, ona kucak açmış insanlara karşı kötümser bir tarafın ruhunun derinliklerinde bir yerlerde var olduğudur. Gölge ilkörneği ne tam iyi ne de tam kötüdür. Burada da Sevilen'in yüzeyde sergilediği davranış tipi ile örtük anlamda farkına varılan davranış tipleri birbirine karşıttır. Sevilen'in karakter olarak insanları yanıltacak kadar kötü tarafları vardır. Bu onun şeytani yönüdür. Bu yönünü hemen görmek olası değildir: "Şeytan, gölge tipinin bir değişik biçimidir; yani kişiliğin kabul edilmeyen, gölgede kalan yanının tehlikeli cephesidir"⁷⁷.

Romandaki karakterler arasında Sevilen şeytani bir gücü temsil etmektedir. Öyle ki istemediği kişi ve nesneleri çevresinden uzakta tutabilecek veya parmağıyla

sandalye kaldırabilecek, ya da ansızın karanlıklara karışıp görünmez olabilecek kadar büyümlü bir yanı vardır. Bunlar doğaüstü durumlardır. Zaten Sevilen 124'ü lanetiyle rahatsız eden iki yaşında bir bebek ruhken, bir genç kız olarak dünyaya geri dönüşü de aynı oranda doğaüstü bir durumun göstergesidir.

Sevilen Paul D'den hiç hoşlanmamıştır. Çünkü Sethe ve Paul D bir süredir beraber yaşamaktadırlar. Sevilen Sethe'nin sevgisini paylaşmak istemez. Aynı şey Denver için geçerli değildir. Çünkü Denver annesinin kucağında can veren ablasının kanını annesinin sütüyle emmiştir. Buna rağmen Sevilen Denver'i hep kendi istekleri doğrultusunda kullanır. Paul D ise bir şekilde Sevilen tarafından 124'den uzaklaştırıldığının farkına varır. Bir ev basması gibidir hissettiği şey. Fakat Paul D'nin duyumsadığı bu uzaklaştırılma duygusunun ve yarattığı huzursuzluğun ne günden güne daha çok sevdiği Sethe ile ne de kendi alınganlıklarıyla ilgisi vardır: "Ayrıca bu sefer ki ev basmasında öfke yoktu, boğulma duygusu ya da başka bir yerde olma özlemi de yoktu. Yalnızca üst katta sallanan koltukta, şimdiyse Baby Suggs'ın yatağında uyuyamıyordu, uyuyamayacaktı hepsi bu." (137) Zaman geçip gider ve Paul D'nin bu huzursuzluğu devam eder. Sandık odasından sonraki durağı 124'den az uzaktaki yiyecek deposu olan soğuk kulübedir:

124'den az uzaktaki bu kulübede, patatesle dolu iki çuvalın üzerine kıvrılmış, bir domuz yağı tenekesinin yan tarafına bakarken, aslında istemeden taşınıp durduğunu algıladı. Rahatsız edilmiyordu; resmen uzaklaştırılıyordu. (138)

Paul D bütün bunlara Sevilen'in neden olduğunu ve onun şeytani yönünü sezinleyebiliyordu. Sevilen'in Paul D'yi uzaklaştırma planındaki son uygulama kendisini Paul D'ye sunmasıdır. Oysa Paul D ona sarıldığı an yokolacağını bilmektedir. Sevilen ısrarla şu sözleri söyler: "İçimi ellemen ve adımı söylemeni istiyorum". (138)

Paul D direnir ve onun aşağılık tarafını sözle dile getirir: "Seni evine alan, seninle ilgilenen insanlara iyilikle karşılık vermek gerekir. Oysa sen...Sethe seni seviyor. Öz kızı kadar. Bunu biliyorsun". (138) Paul D kızın adını söyler ama kız gitmez. Sevilen'in Paul D'ye yüklediği suçluluk duygusu onu tamamen uzaklaştırır. Paul D. Sevilen'deki bu şeytaniliği Sethe'ye anlatmaya çalışsa da başaramaz. Buna

karşın Paul D kendini şöyle savunur: “Ya kız bir kız değilse? Kılık değiştirmiş bir şeyse? Tatlı genç bir kız gibi görünen aşağılık bir şeyse?” (149)

Sevilen’in amacı Sethe’yi sadece kendine ait kılmaktır. Bu anlamda Sethe’nin ne kadar acı çektiğinin bir anlamı yoktur. Sethe ona hep daha fazlasını vermelidir. Çünkü Sevilen, Sethe ne kadar verirse versin doyuma ulaşmaz ve onu sömürmeye devam eder. İnandığı tek şey Sethe’nin kendisini, onun Sethe’yi sevdiği kadar sevmediğidir. Sethe onun bu kötücül tarafından habersiz, tüm içtenliğiyle tükenene kadar, hatta Denver’i unutacak kadar herşeyini Sevilen’in hizmetine sunar. Sevilen’in bu açlığı ve öfkesi öyle korkunç bir hal alır ki Denver bile annesini ondan koruması gerektiğini düşünür.

Sevilen romanda kötülük sözcüğüyle tanımlanır. Ondaki kötülük imgesi gizil durumdadır. Bu duygu Sevilen’in Paul D ile ilgili önlemek istemediği şeytani bir duygudur. Çünkü Paul D onunla aynı şeye sahip olmak istemiştir: Sethe’ye. Onun için sürekli olarak Paul D’yi rahatsız ederek onu evden uzaklaştırır ve Sethe’nin yanında yatmasını engeller. Bu onun için zor olmaz. Çünkü o bir hayalet ruhun insan şeklini almış biçimidir. Doğa üstü bir gücü vardır. Zaten onu cinsel beraberliğe zorlamış ve başarılı da olmuştur. Paul D’nin geceyi evin dışındaki kilerde geçirmesi sırasında Sethe hayatında ona da yer olduğunu iyice anlar. Paul D’nin Sevilen’le olan cinsel beraberliğinden habersiz onu yine odasına davet eder. Sevilen bu sıcak davetten hoşlanmaz. Yazar bu durumu şöyle betimler: “Sethe’nin gülümseyişindeki sıcaklık, masada, Sevilen’in oturduğu yerden erkeğe doğru sürünen kötülük ipliklerini yarı yolda yakalayiverdi.” (153)

Romanda, Sevilen’in şeytani bir tarafı vardır. Trudier Harris, Sevilen’i mitolojide de ‘succubus’ olarak bilinen dişi şeytana benzetir ve şöyle der: “Kitaba adını veren karakteri cadı, hayalet, şeytan, erkeklerin gece uyurlarken yatağına giren dişi şeytan yani ifrit olarak tanımlayabiliriz”⁷⁸. Sevilen, bu örneğe uymaktadır. Çünkü Paul D’nin yatağına girerek ondan hamile kalmış ve bu yolla onu Sethe’den uzaklaştırmayı başarmıştır. Sevilen bu şeytani yönünü özellikle Paul D’ye ve kendisini yeterince sevdiğine inanmadığı annesi Sethe’ye karşı yansıtır. Çünkü annesi, testereyle onun boğazını kestiğinde Sevilen’i terketmiş, onu yalnız bırakmıştır. Ne var ki, Sevilen’in bu kötücül karakteri hemen anlaşılamaz. Sevilen,

bir gölge ilkörneğini simgeler. Romanda gölge ilkörneği Sevilen adlı karakterle özdeşleşmiştir. Jung'a göre, gölge ilkörneği insanın ardından sürüklediği, görünmeyen bir kertenkele (reptilian) kuyruğuna benzer. Bu, kişiliğimizin aşağılık ve bastırmaya çalıştığımız yönüdür⁷⁹.

Sevilen romanda Sethe'yi cezalandırmak amacıyla olan şeytani bir güç olmakla birlikte ilahi bir varlık olarak ta ortaya çıkar. Ella Hristiyan inancına göre, kötü şekilde ölen insanların mezarlarında kalmadıklarını belirtir. Stamp Paid onu onaylar İsa'nın da bu gerçeği reddetmediğini söyler. Terry Otten da, bu görüşe katılır. Ona göre; Sevilen bir yandan kötülüğü simgelerken diğer yandan da kurtarıcı İsa figürünü simgelemektedir. Fakat bu kurtarıcı karşılık çok yüksek bir bedel istegindedir. Sevilen, bir yandan annesinden intikam almak gibi kötücül bir amaçla hareket edip, onu boğmaya dahi kalkışırken; diğer yandan onun hatırlamaktan kaçındığı geçmişiyle yüzleşmesini sağlar⁸⁰.

Sevilen'in Sethe'ye açtığı bu savaş aynı zamanda Paul D'ye de yöneliktir. Sevilen otoriteyi kabullenmez. İstekleri giderek fazlalaşır. Neredeyse Sethe ona duyduğu sevginin kölesi olmuştur. Sevilen sanki Sethe'nin katı kalpli annesi konumundadır. Aynı şekilde evde Paul D'nin varlığından da rahatsızdır. Bu durum Sevilen'in içindeki kötücül güçle kadın ve erkek cinsiyetlerine saldırması açısından da önemlidir. Sevilen Paul D'yi evden uzaklaştırarak eril güce savaş açmıştır. Benzer şekilde kadınsı özelliklerini bir tarafa bırakıp, erkeğin güç alanına giren zorlukları başarabilen ve otoritesiyle bir erkeği andıran Sethe'ye karşı da savaş açmıştır. Bu anlamda Sevilen'in varlığı eril güce ve erkeksi tavır ve tutum sergileyen kadınlara yönelik bir savaş olarak da değerlendirilmelidir. Trudier Harris bu konu hakkında şöyle der: "Sevilen'in Sethe'ye dönük savaşı bir bakıma erkek ayrıcalığına karşı, erkeklerle ya da eril anne/tanrıçalarla stereotip olarak özdeşleşen yaşam ve ölüm üzerindeki güce karşı daha ileri bir saldırıymış gibi okunabilir"⁸¹. Sevilen her yönüyle tam bir asalaktır. Ona yardım edenlerin iyilik, yalnızlık, suçluluk, şehvet gibi her türlü duygularını sömürerek bilinçli bir bencillik örneği sergiler. Bu açıdan bakıldığında Sevilen'in asalak yaşantısının çok yönlü zararlılığını farketmek kaçınılmazdır.

3.2.2. Persona

Kişinin sosyal imgesini temsil eden persona kişinin içsel dünyası ile dış dünya arasında bir köprü gibidir. Kişinin dışarıya yansıyan durumudur persona; yani toplumda algılanan biçimi. **Sevilen**'de Paul D 124'te yaşamaya başladıktan sonra kendisini dış dünyaya kapatan Sethe'yi ve onun kızı Denver'i beyazların oyuncu olarak rol aldığı bir karnavala götürmek konusunda ısrar eder. Onun bu teklifi sonunda kabul edilir. Paul D, Sethe ve Denver yanyanadırlar. Gölgelelerinde elleri tutuşmuş gibi görünür. Giyinme hazırlıklarında Sethe'nin en fazla dikkat ettiği şey sahip olduğu en güzel elbiseyi giymek istemesi olmuştur. Çünkü böylesi topluma açık yerlerde olabildiğince düzgün giyimli olmak amacındadır. Aynı şekilde Paul D de giyiminde normal zamanlarda olduğundan daha farklı bir tarz yakalar. Denver onlarla gitmeye pek istekli olmasa da fazla sesini çıkaramaz. Üçü de gezmeye giderlerken kendilerine çeki düzen vermişler ve kendilerini önemli hissetmişlerdir. Sethe için insanların önünde sefil görünmemek çok önemlidir. Tüm yaşadıklarına ve acılarına karşın personası ona bu sefilliği yasaklamıştır. O güçlü bir kadındır. Yazar onların bu çabalarını şöyle anlatır:

Sethe sığağa göre giyinmemişti, ama on sekiz yıldır ilk kez gezmeye gidiyordu; kendini kalın da olsa en iyi elbisesini giymek, şapka takmak zorunda hissetmişti. Şapka kesinlikle takılmalıydı. Kafasına işe gider gibi eşarp dolamış bir halde Lady Jones'un ya da Ella'nın yanına çıkmak istemiyordu. Sırtındaki iyi cins yünden yapılma eski elbise Bayan Bodwin'den Baby Suggs'a bir Noel armağanıydı... enver'in bonesi sırtındaydı, kürek kemiklerine değiyordu. Paul D'nin yeleğinin önü açıktı, ceketini yoktu, gömleğinin kollarını dirseklerine kadar sıvamıştı. (63)

Fakat Sethe daha sonra elbisesinin yansıttığı bu imgeden rahatsız olur. Kiliseye gider gibi giyindiğini düşünür. Çünkü Denver ve Paul D daha rahat giyinmişlerdir. Denver daha iyi giyinme konusunda annesine pek de aldırılmazken Paul D yine bir parça değişiklik yapmasına rağmen giyimde rahat olmayı tercih eder. Sethe'nin duyduğu bu rahatsızlığın nedeni belirli bir görünüm yaratmak istemeyişidir. Çünkü ikilem içinde kalmıştır. Hem partiye gidilecek şekilde şık olmak ister hem de olduğundan farklı görünmek istediği için rahatsız olur. Bu noktada persona, kişi ile

toplum arasındaki sosyal ilişkileri düzenleyen bir mekanizmadır. Jung, personayı bireyin kendini dünyaya uydurma düzeni ya da dünya ile ilişkilerinde takındığı tavır olarak değerlendirir. Sethe de uzun zamandır kendini kapattığı topluma kendini sunarken olduğundan farklı algılanmak istemiştir:

El ele tutuşmuş gölgelerini seyrederken, kiliseye gidermiş gibi giyindiğine utandı. Ötekiler önlerinden ve arkalarından yürüyenlerin onun hava attığını, iki katlı bir evde yaşadığı için onlardan farklıymış gibi davrandığını sanacaklardı. Onlardan daha güçlüymüş gibi; ne de olsa, başaracağına, atlatacağına asla inanmadıkları şeyleri başarmış, sağ salim atlatmıştı. (63)

Sonuçta, Sethe farklı ve seçkin görünme dürtüsünü bastırmaya çalışır. Bunun doğal sonucu olarak şu söylenebilir: Persona, her toplumda var olan ve bireyin kendi kişiliğini ön plana çıkarırken takındığı tavır ve tutumun yansımasıdır. Bir sosyal imge olarak persona, **Sevilen**'deki kullanımında beyaz ya da zenci olsun insanın verdiği kişilik savaşının aynı olduğunu yansıtmaya çalışmaktadır.

3.2.3. Anima-Animus

Jung'un bakış açısından **Sevilen**'i incelediğimizde karşımıza çıkan ilkörneklere birisi de anima ilkörneğidir. Bilindiği gibi anima-animus kadında ve erkekte karşıt şekilde yer almaktadır. Romanda özellikle Paul D tiplemesinde baskın olarak animaya rastlanmaktadır. Jung'a göre;

Anima, o ana kadar bilinçli yaşamdan uzak tutulmuş eğilimler ve içindeki unsurlarla birlikte bilinçdışını temsil etmektedir. Bunlar bir takım gerçek veya zahiri sebebler yüzünden dışlanmıştır. Bazıları ortadan kaldırılmış, bazıları geri itilmiştir⁸².

Paul D, Sethe'nin hayatına hiç ummadığı bir zamanda yeniden eklenmiş, yaşantısında derin izler bırakan Tatlı Yuva üyelerinden bir köledir. Paul D, Sethe'yi neredeyse yirmi yıllık bir yürüyüşün sonunda bulmuştur. Sethe onunla evini ve hatta yatağını paylaşmıştır. Paul D duygusal olarak kadınların yakınlık kurabilecekleri türden bir erkektir. Aslında her kadın ve erkek doğada yarıdır. Ve diğer yarısını arar. Bu diğer yarıda bazen biraz kadınsılık, bazen de erkeksilik olabilir. Jung'a göre;

“Kendilerini ayırtıramamış huzursuz erkekler görürüz, coşkuların oyuncacı olur. Animusun musallat olduğu kadınsa inatçı, ukaladır; erkek gibi tepki gösterir; bu tepkiler içgüdülere dayanmazlar”⁸³. Bu açıdan bakıldığında Paul D’de de kadınların duyarlılıklarını anlayabilen bir hal vardır. Onların duyarlılıklarını anlayabilmesi onlar gibi hissedebilmesi gerçeğini de ortaya çıkarır. Kadınlar neredeyse en mahrem düşüncelerini onunla rahatça paylaşabilirler. O kadınların bulunduğu her ortama rahatça girebilmektedir.

Bunun için en küçük bir çaba harcamamasına karşın bir eve rahatça giren ve oradaki kadınları ağlatan bir erkek olup çıkmıştı. Onun sayesinde, onun karşısında ağlayabiliyorlardı. Halinde, tavrında güven veren bir şey vardı. Kadınlar ona hakıyor ve ağlamak istiyorlardı –ona göğüslerinin, dizlerinin sancıldığını söylemek. Güçlü kadınlar, bilge kadınlar onu görüyor ve bir tek birbirlerine açtıkları şeyleri ona söylüyorlardı. (29)

Paul D kendisindeki bu ayrımın farkında olan bir erkektir. Diğerlerinden ayrı olarak çabuk kızan, çabuk kırılan duygusal bir erkektir:

Ev bastığını düşündü; çabuk kızan, çabuk kırılan erkeklere, bir kadının evi tarafından kısıvrak bağlandığını hisseden, haykırmak, bir şey kırmak ya da alıp başını gitmek isteyen erkeklere arada bir olurdu bu. Bu halleri çok iyi bilirdi, pek çok kez hissetmişti. (137)

Kızını öldürdükten sonra yıllarca kendini duygulara kapatmış olan Sethe’nin duygu dünyası onun varlığıyla yeniden uyanmıştı. Çünkü Paul D Sethe’nin çok eskiden Tatlı Yuva’dan tanıdığı birisi olarak sürekli unutmaya çalıştığı acı ve işkence dolu bir yaşamın hatırlatıcısı idi. Sethe’ye sürekli olarak unutmak istediği cehennemi hatırlatıyordu:

Bunun sorumlusu erkekti. Duygular onun varlığıyla ortaya çıkmıştı. Her şey aslına döndü:Kasvet, kasvetli göründü; sıcak yaktı. Pencerelerde ansızın manzaralar belirdi. Onun (Paul D) şarkı söyleyen bir erkek olduğunu bilmiyor muydun? (55)

Paul D, yaşamı boyunca hiçbir kadına kötü davranmadığını söyler. Yapı olarak buna uygun değildir.

Jung, her kadının içinde erkeksi bir eğilim olduğu gibi her erkekte de kadınsı bir eğilimin varlığından söz eder:

Her erkek, içinde sonsuzca var olan bir kadın imgesi taşır; bu belli bir kadının imgesi değildir. Gerçekte bilinçdışıdır bu imge; erkeğin canlı olarak sistemine kazılmış, ilksel kaynaklı, kalıtımsal bir etkidir; kadınsı olanın, bütün yaşantılarının damgası, ya da arketipidir; kadının erkek üzerinde bıraktığı tüm izlenimlerin birikimidir⁸⁴.

Paul D'deki duygusallığın nedeni de içindeki anima ile açıklanabilir ancak. Karakter olarak kadınsı duyarlılıklara sahip olan Paul D tipik bir anima örneğidir.

Animus örneğine ise Sethe'de rastlanmaktadır. Sethe, doğasında varolan eril bir güce sahiptir. Hükmedebilir. Onun otoriter yapısı ancak Sevilen'in insan şeklinde 124'e gelmesiyle değişir. Sethe, bir kadın köle olarak Tatlı Yuva'dan kaçmayı başarmış ve zorluklara tek başına katlanmış bir kadındır. Çocuğunu köleliğe geri iade etmemek için onun boynunu kesmeye tek başına karar vermiştir. Anne olarak otoriter bir annedir. Ancak onun bu özelliği Sevilen'in onun suçluluk duygusunu kemirmesi ve ondan intikam almak için yaptığı eziyetlerle son bulur. Sethe içindeki bu erkeğe yaraşır gücü animusuna borçludur. Tatlı Yuva'da öğretmen ve yeğenleri ile geçirdikleri günler Sethe için korkunç günlerdir. Öğretmenin yeğenleri onun sütünü sağlamış, sırtında ağacı andıran derin bir yaranın oluşmasına neden olmuşlardır. O zaman çok güçlü olduklarına inanan yeğenlerden birtanesi Sethe'nin kızının boğazını kesişini izlerken aynı güveni hissedemez.

Kardeşinin sıkıca tuttuğu kadının sütünü sağan yeğen, şimdi, aynı kadının karşısında titrediğinin farkında değildi. Dayısı onu böyle bir sarsıntıya karşı uyarmıştı, ama uyarı işe yaramamıştı. Kadın bunu neden yapmıştı? Sırf dayak yediği için mi? (174)

Sethe de kendi gücünün farkındadır. Kocasının yapamadığını kendisi yapmıştır. Çocuklarını Tatlı Yuva'dan kaçırabilmiştir:

Halle olsun olmasın bebeklerimi mısır tarlasına götürdüm. Tanrım. Sonra kadının sorduğunu duydum: Başka var mı? Bilmiyorum, dedim. Bütün gece buradaydım, dedi, daha fazla

bekleyemem. Onu kandırmaya çalıştım. Hayır, yapamam, dedi. Hadi. Hoo! Görünürde hiç erkek yoktu. Oğlanlar korkmuştu. Sen sırtımda uyuyordun. Denver karnımda uyuyordu. Kendimi ikiye yarılmış gibi hissediyordum. Kadına sizi alıp götürmesini söyledim; ben geri dönmek zorundaydım. (230)

Bu alıntı, Sethe'nin zor kararları tek başına verebilen, risk almaktan korkmayan yapıda bir kadın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum Sethe'nin animusu ile gerçek anlamda özdeşleştiğinin göstergesidir.

3.2.4. Self

Ben ruhtaki bütünlük duygusunun çalışması, ruhun olgunluğa erişmesi olarak tanımlanır. **Sevilen**'de baştan sona bir benlik savaşına rastlamaktayız. Bu, özellikle Sethe'nin şahsında bütün bir zenci toplumunun verdiği savaştır. Onlar da kendi benlerini özgürce yaşamak ve kabul görmek ister. Burada Denver'in ruhsal deviniminde olumsuzdan olumluya yönelen bir olgunlaşma söz konusudur. Denver annesinin kendi çocuğunun boğazını kesen bir anne olduğunu öğrenmesinden sonra dış dünya ile ilişkisini kesmiş, kendi dünyasına gömülmüştür. O zamana kadar okumaya, öğrenmeye karşı çok ilgili ve yetenekli olan kız, biraz da insanların ilgi odağı olmasının sebebini anladığı için toplum tarafından dışlanmayı kabullenmiş, kendi yalnızlığı içinde yaşamaya başlamıştır. O, Sethe'nin kızıdır. Öz kızını gözünü kırpmadan kesen bir annenin kızı. Denver, Sevilen'in 124'e gelmesinden sonra aşırı derecede ona bağlanmış, yılların yalnızlığını, arkadaşsız geçen zamanların boşluğunu ona kul köle olacak kadar kendini feda ederek gidermeye çalışmıştır. Öyle ki. Sethe'nin Sevilen'e olan ilgisi bile onu rahatsız etmiştir:

Denver varlığından bile habersiz olduğu bir duygunun pençesindeydi: sabır. Annesi karışmadığı sürece, Denver bir sevecenlik anıtıydı; ama ne zaman Sethe yardım etmeye kalkışsa, huysuzlanıyordu. (71)

Zaman ilerleyip de Sethe Sevilen'in boğazını kestiği kızı olduğunu anladığında artık onun için dünyada kendisinden ve Sevilen'den başka kimse kalmaz. Denver bu sefaletin farkına vardığında dışarıdaki dünyaya açılması gerektiğini anlar. Bu Denver

açısından önemli bir olgunlaşmadır. Çünkü Sethe ve Sevilen arasında gelişen bu anormal bağımlılık Sethe'nin hayata karşı duyduğu sorumluluğu da yok etmiştir:

Yarınının ne getirdiğini Sethe de Sevilen de umursamadığına göre (Sevilen mutluydu. Sethe de mutluydu: kız onun bağlılığını yalayıp yutuyordu.) Denver bunun kendisine düştüğünü anlamıştı. Ayludan çıkmak zorundaydı – dünyanın eşiğini aşmak, iki kadını arkada bırakmak ve birisinden yardım istemek. (275-276)

Denver bir yolunu bulmak ve yaşama karşı kendini savunmak zorundadır. Denver yabancı olduğu bu toplumda Stamp Paid, bir zamanlar öğretmeni olan melez Lady Jones ve ona Sethe ile ilgili gerçeği söyleyen oğlandan başka kimseyi tanımıyordu. Sokağa çıktı ve yürüdükçe gözünde büyüttüğü dünyaya karşı güveni arttı:

Çevresini saran mahalleye rahatça bakmaya başladı. Büyük şeylerin ne kadar küçük olduğunu görmek, onu şaşırtmıştı: Yolun kıvrıldığı yerde duran bir zamanlar göremediği (boyunun yetmediği) dev boyutlu kaya , yoldan geçenlerin dinlenmek için oturduğu bir taş parçasıydı. Evlere uzanan patikalar hiç de kilometrelerce uzunluğunda değildi. Köpeklerin boyu, Denver'in dizlerine bile erişemiyordu. Devlerin kayınlarına, meşelere oyduğu harfler, şimdi göz hizasındaydı. (278)

Denver Lady Jones'un evini bulur ve gelişile onu şaşırtır. Lady Jones, küçükken çok zeki ve çalışkan bir öğrenci olan Denver'i hemen hatırlar ve sevgiyle seslenir:

'Ah bebeğim,' dedi bayan Jones. 'Ah bebeğim.'

Denver başını kaldırıp ona baktı. O anda anlamamıştı, ama büyük bir yumuşaklık ve sevecenlikle söylenen bu 'bebeğim' sözcüğü, bu dünyada bir kadın olarak yaşamaya başladığı anı simgeliyordu. (281)

Denver, insanlardan yiyecek yardımı almış, kendisiyle olduğu kadar toplumla da bütünleşmeye başlamıştı. Herkes 124'ün önüne altlarına adlarını yazdıkları

kaplarla yemekler bırakıyor, onun yosma gibi giyinmesine aldırmaksızın yardım elini uzatıyordu. Bu yardım işlerini Lady Jones düzenliyor; Denver'a yardım edenlere mutlaka teşekkür etmesini sağlıyordu. Lady Jones Denver için bir yol göstericiydi. Böylece Denver toplumla bütünleşme sürecine girmişti: Jung'a göre; "Bireyleşme temelde bireyin şahsi varoluşunu, insanlığın eşsiz bir ifadesi olarak fark etmesi ve küçük psijik dünyasının naif kabı içerisinde yaratılışın özünü damıtmasıdır"⁸⁵. Denver da bu anlamda insanlarla kurduğu iletişim sayesinde dışardaki dünyada bir birey olarak yerinin olabileceğini anlayabiliyordu. Herkesle iletişim halinde olmak onun için yeni ve memnun edici bir dönemin başlangıcıydı:

Yalnızca tahminde bulunduğu zamanlar bile, Denver onun gösterdiği yolu izliyor; gidip teşekkür ediyordu. Yanıldığı, karşısına "Hayır canım. Bu benim kasem değil. Benimkinde mavi bir çizgi vardı," diyen biri çıktığı zaman bile, küçük bir sohbet başlıyordu. Hepsi onun büyükannesini tanıyordu; kimisi onunla Açıklık'ta dans bile etmişti. (282)

Denver o günden sonra haftada bir kez Lady Jones'a gider; maddi ve manevi olarak yardım almaya başlar. Kadın onun için üzümlü kekler bile pişirir. Bir de Denver'a çabucak ezberleyeceği İncil'in bir bölümünü verir. Denver'ın gelişen bu dış yaşamı, insanlardan aldığı pozitif enerji, onun kendisiyle ve çevresiyle bütünleşip, kendi öz benliğini olgunlaştırmak adına bir adım daha atmasını sağlamıştır. Artık, "insanlara ağaç kütüğünün üzerine bir şeyler bıraktıran sevecenliğe bel bağlamayı kesecekti." (285) Bu süre içinde Denver annesiyle Sevilen arasındaki bağlantıyı keşfetmişti: "Sethe, el testeresinin bedelini ödüyordu; Sevilen de bu bedeli ödetiyordu." (284) Durum öyle korkunç bir hal alır ki Sevilen büyüdükçe Sethe küçülmeye başlar. Sethe cezalı bir çocuk gibi Sevilen'in hırpalamalarına, kızgınlıklarına katlanır. Sevilen kocaman karnıyla giderek büyüdükçe Sethe küçülmektedir. Denver onların yanında olsa dahi varlığı önlem almasına yetmez. Kendine bir iş bulmak zorundadır. O babasının kızıdır ve gerekeni yapmalıdır. Bunun için Baby Suggs'ı 124'e yerleştiren Bodwin kardeşlerin yardımını ister. Bodwin'lerin yanında çalışan Janey'in yardımı karşılığında annesi Sethe ile ilgili her şeyi ona anlatır. Oysa bunları o zamana kadar Lady Jones'a bile söylememiştir. Denver için annesi ve Sevilen ile ilgili gerçeği Janey'e anlatmak zor

olmuştur. Fakat bu bilgiyi vermese yardım alamayacaktır. Zencileri Sethe'ye yardım etmekten alıkoyan şey biraz da onun çocuğunu öldürdüğünde bile başının kalkık, sırtının fazlasıyla dik oluşudur; yani gururu ve kibiridir. Oysa şimdi acınacak durumdadır. Sevilen'in eziyetlerine boyun eğmiş, çalışmayı bırakmış, ruhunu ona teslim etmiş ve fiziksel olarak küçülmüştür. Acınacak haldedir. Denver, evin annesinin sorumluluğunu üzerine alarak komşularından yardım ister: "Ödenmesi gereken küçük bir bedeldi, ama Denver'a yine de ağır geldi. Anlatmadığı, her şeyi açıklamadığı sürece kimse ona yardım etmeyecekti." (287)

Denver Sevilen'in zararlı bir varlık olduğunu anlayacak kadar benlik duygusuna kavuşmuştu. Sevilen'in bir bebek ruh olmaktan öte bir genç kız olarak geri döndüğünü duyan zenci kadınlar ellerinde İncil ve ağızlarında dualarla 124'ü bu lanetten kurtarmak amacıyla toplanırlar. O arada buz kırmakta olan Sethe işittiği ilahilerden vaftiz suyuna batırılmışçasına irkilir. Bu durum Sethe'nin ve onun şahsında Denver ve 124'ün iblis ruhlu Sevilen'den kurtulup, kendi benine, özüne döneceğini simgelemesi nedeniyle, Jung'un bakış açısından önemli bir noktadır. Denver bireyleşme süreci geçirmektedir. Bütün insan olma yolundadır. Çünkü kişiliğinin göz ardı ettiği taraflarıyla uzlaşmış, diğer insanlarla iletişimsizliğini aşabilmiş, bunun doğal sonucu olarak annesinin ve Sevilen'in içinde bulunduğu kötü durumu daha iyi kavrayabilmiştir. Dolayısıyla insan sürekli büyüme içinde olduğundan gelişimi de devam eder: "Gelişimimiz henüz sona ermiş değildir; bir büyümeyi yaşar, kendimizi değiştiririz sürekli. Yine de bir yıl sonraki kişiliğimiz bu günkü varlığımızda saklı yatar, ama gölgeler içindedir; seçilmez henüz"⁸⁶. Bu aşamada Denver'in yaşadığı süreç onun ruhsal ve sosyal gelişimini tamamlamasını kapsar. Aslında Denver'in çok yetenekli bir kız olacağını daha küçücükken ona öğretmenlik yapan Lady Jones da doğrular:

Herkes onun sıradan bir çocuk olduğunu söylemiş ama Lady Jones buna bir an bile inanmamıştı. Onu eğiten, bir sayfa, bir kuralı, bir rakamı yiyip yutuşunu' izleyen biri olarak inanmazdı elbette. (280)

Yazarın Denver'in çocukluğuyla ilgili olan bu tanımlaması onun roman boyunca bireyleşme sürecinde geçirdiği benlik gelişimindeki olumlu aşamaların

habercisi gibidir. Jung'a göre: "Bireyleşmeyi sağlamış kişi kendi özgün kişiliğinin farkında olmasıyla hatta inorganik madde ve evrenle olan kardeşliği gerçekleştirmiştir"⁸⁷. Denver bu geçirdiği olgunlaşma süreci içinde toplumdan uzak kalmanın bedelini de ödemiştir. Annesini cezalandırmak gibi bir art niyeti olan Sevilen'in cezalarının aşırılığını fark ettiği anda bütün sorumluluğu üzerine alır ve toplumla yüzleşir. Kişilerin toplumdan uzaklaşmasının doğurduğu kötü sonuçlar üzerinde yoğunlaşan Terry Otten'a göre; hastalanmış kişinin tekrar ruhsal bütünlüğünü kazanması da ancak o toplumun yardımı ile gerçekleşebilir⁸⁸. Otten'ın görüşü, Sethe'nin yaşadıklarını doğrular niteliktedir. Kızını öldüren ve bundan gurur duyan bir anne olan Sethe kendisiyle beraber 124'de yaşayan bütün sakinlerin de toplumdan dışlanmasına neden olmuştur. Ne varki Sethe ve Denver'in kurtuluşu da yine bu toplum sayesinde gerçekleşir. Denver, annesini Sevilen'den kurtarmak için üzerine aldığı sorumluluk sonucunda hem bir birey olmuş, hem de çökmüş bir toplumdaki birliktelik ve bütünlük duygularını yeniden harekete geçirecek adımlar atmıştır. Bu anlamda Denver, Baby Suggs'ın birleştiricilik kimliğinin yeniden ortaya çıkışı olarak da değerlendirilebilir.

Self için diğer bir örnek Baby Suggs karakterinde gözlenmektedir. Oğlu Halle annesinin özgürlüğünü satın alana kadar nasıl bir kadın olduğunu farketmeyen bir Baby Suggs portresi çizilir romanda. Çünkü o zamana kadar nisbeten iyi koşullarda yaşamış bir köle olsa bile Baby Suggs da kendi tercihlerine göre bir yaşama sahip olamamıştır. Özgür kalan Baby Suggs kendini sorgulamaya başlar. Kendi öz benine ait olan her şeyi keşfetmektir amacı. Ellerini, yüreğinin atışlarını farkeder. Bir sahiplenme duygusu içindedir: *"Bu eller bana ait. Bunlar benim ellerim."* Hemen ardından göğsünde bir çarpma hissetti ve yeni bir şey daha keşfetti: *Yüreğinin atışları. Baştan beri orada mıydı?*" (165) Köle olarak yaşamış yaşlı bir kadın için kendi benini farketmesi özgürlükle ilgili bir durumdur. Artık Baby Suggs da bireydir. Bu yüzden Baby Suggs da romanda self ilkörneğine uygun bir karakterdir. Baby Suggs ruhsal erginliğe erişmiş, çevresindeki kitle üzerinde etkin güce sahip bir mana kişiliktir. O daha Tatlı Yuva'dayken bile bir oğulun özgürlüğünü bir ömür boyu çalışıp ödemek yoluyla satın aldığı değerli bir annedir. Diğer kadınlardan oldukça farklı bir şekilde hiç pamuk tarlalarında çalışmamış, işkence görmemiştir. Her zaman

için konuşmalarında ölçülü, becerikli bir kadındır. O herkesin güvendiği, ihtiyaç duyduğu bir kişiliktir. Toni Morrison da onu kutsal kadın olarak tanımlar romanında:

124 içindekilerle birlikte kapatılmadan, üzeri örtülüp, kapısına kilit vurulmadan önce, ruhların oyun alanına, taciz edilen, bunalanların yuvasına dönüşmeden önce, Baby Sugss'ın - o kutsal, çok Sevilen kadının – canlandırdığı, doyurduğu, cezalandırdığı ve yatıştırdığı, neşeli, civil civil bir evdi. Ocakta bir değil, iki tencere fokurdar, lamba sabaha kadar yanardı. Yabancılar orada dinlenir; çocuklar oradaki ayakkabıları denerdi. Haberler oraya bırakılır, o habere gereksinen kişi her kimse birkaç güne kalmaz, oraya uğrardı. Konuşmalar alçak sesli, amaca uygun ve gerekliydi – çünkü Baby Suggs, o kutsal kadın, fazlalıkları onaylamazdı. “Neyi ne kadar bildiğin önemlidir,” derdi; ama en önemlisi ne zaman duracağını bilmektir.(105-106)

Baby Suggs yüreği ile yaşayan bir kadındır. Çünkü kölelik yaşamı, bütün zencilerin olduğu gibi onun da “bacaklarının, sırtının, başının, gözlerinin, ellerinin, böbreklerinin, rahminin ve dilinin canına okumuştı.” (106) Yaşamayı sürdürebilmek için elinde tek kalan şey olan yüreğini öne sürer. Artık kürsüleri taşıyan, yaz kış yüreğini her türden cemaate açan ve zaman zaman da sözlerini ormandaki Açıklık'ta duyuran mütevazi bir vaizdir o. Herkese sevmeyi, öncelikle de hiçbir beyazın sevmeyi kendisi öz vücutlarını, ruhlarını, yüreklerini sevmeyi öğretir. Ta ki gelininin gelişinin yirmi sekizinci gününe kadar. O, kutsal kadın Baby Suggs'dır. Çevresindeki insanlar aynı oranda da kıskanır onun şansını. Baby Suggs'ın gelini olan Sethe'nin ve torunlarının gelişinden az sonra yaptıkları bol yiyecekli kutlama insanların onlara karşı haince düşüncelere sahip olmasına neden olur:

Çok fazla diye düşündüler. Baby Suggs, bu kutsal kadın, bütün bunları nereden buluyor? Neden o ve onunkiler her zaman , her şeyin merkezinde? Nasıl oluyor da ne yapılacağını bu kadar iyi bilebiliyor? Öğüt vermek, haber iletmek, hastaları sağaltmak, kaçakları saklamak, sevmek, pişirmek, doyurmak, vaaz vermek,

şarkı söylemek, dans etmek ve bu onun, salt onun göreviymiş gibi, herkesi sevmek.(160)

Baby Suggs, sözün sahibi olarak lider konumundadır. Trudier Harris de yaratıcılığıyla, paylaşımcılığıyla, ümit taşıyan varlığıyla kutsal kadın Baby Suggs'ı liderlik ilkörneğiyle özdeşleştirir⁸⁹. Bu anlamda Baby Suggs yaşadığı toplumun merkezinde kitle ruhuna sahip bir insandır.

Roman boyunca tüm kölelerin değişmez sorunu olan bir kimlik ve benlik arayışı söz konusudur. Paul D de bu yüzden acı çekenlerdendir. Tatlı Yuva'da patronları Bay Garner'in onları birer erkek olarak gördüğü o mutlu zamanlardan sonra öğretmenin gelişiyle bütün yaşantıları tepe taklak olan Paul D kendisini asla daha önceki değerinde hissetmez. Öğretmen onların hayvanlarla çok yakın benzerlikleri olduğunu düşünerek günlerce not almış, hayvanlarla kölelerin benzer ve farklı yönleri hakkında kitap yazmaya kalkışmış, bir anlamda köleleri hayvanlarla aynı sınıfa sokmuştur. İnsan olarak ona biçilen bu değer, Paul D'deki benlik duygusunu parçalamıştır. Paul D kendini çiftlikteki Bayım (Mister) adlı horozla kıyasladığında daha da kötü hisseder. Nitekim Bayım eninde sonunda adı olan, kimliği belli bir varlıktır. Ama Paul D'ye onun Paul D olarak kalmasına kendi benini yaşamasına asla izin verilmemiştir: *Bayım... öyle, öyle özgür görünüyordu ki. Daha güçlü, daha dayanıklı. Bir kabuğu bile tek başına kıramayan bu piç kurusu hala kraldı, bense..*(90)

Yine aynı düşünceyi destekleyecek bir başka betimlemede daha bulunur Morrison Paul D'nin düşüncelerine girerek:

Bayım'ın Bayım olmasına ve olduğu gibi kalmasına izin verilmişti. Oysa benim ben olmama, öyle kalmama izin verilmedi. Onu pişirsen bile Bayım adında bir horozu pişirmiş oluyorsun. Oysa benim yeniden Paul D olmamın yolu yoktu - ölü ya da diri. Öğretmen beni değiştirmişti. Ben artık başka bir şeydim ve bu şey, yalağın kıyısına ilişmiş, güneşlenen bir horozdan daha aşağı bir şeydi. (90)

Alıntının da yansıttığı gibi Paul D bir değer karmaşası yaşamaktadır. Ne olduğunu, kim olduğunu ve yaşamdaki yerini düşündüğünde karşılaştığı gerçek onu

Bayım adındaki horozun kimliğine dahi imrendirecek duruma getirir. Bu durum Paul D'deki benlik duygusunu zedelediği kadar ortaya çıkarması açısından da önemlidir. Trudier Harris, bir erkek horoz olan Bayım'a, yumurtadan çıktığı anda annesi tarafından terkedildiği için gösterilen sevgi ve şefkatin zenci de olsa sonuç olarak insan olan Paul D'ye gösterilmeyişini, ağzına hayvan gibi gem vurulmasını ironik olarak değerlendirir. Paul D de, Bay Garner öldükten sonra yalancı cennet olan Tatlı Yuva'daki gerçek yerini anlamak zorunda kalmıştır⁹⁰.

3.2.5. Doğa İlkörneği

Doğa, mitolojide önemli bir unsurdur. Akdeniz mitolojisinde bütün canlılığı, verimliliğiyle doğayı simgeleyen ana tanrıça Kybele evrensel bir nitelik taşımaktadır. Toprak ve bereketin kaynağı olduğu için her türlü uygarlıkta ana tanrıça olarak kabul görmüştür. Onun tanrıçalığı yalnız insan toplumunda değil tüm evren ve doğada geçerli bir niteliktir⁹¹. Kybele, figür olarak dolgun vücutlu olup, kollarında çok daha ufak bir erkek figürü taşımaktadır. Bu onun hem sevgilisi, hem oğlu olan Attis'dir. Attis'i Pessinus kralının kızıyla evlenmek üzereyken karşısına çıkarak çıldırtır. Attis hayalarını keserek kendini hadım eder ve kendi kanıyla sulanmış toprakta bitkilerin yeşerdiğini gördükten sonra bir çam ağacına dönüşür. Bir diğer mitolojik efsane Hamadryad perileri ile ilgilidir. Hama + dryas ağaçla birlik olmak anlamına gelir. Hamadryad perileri, kardeşleri Dryad'lar gibi ağaçları ve ormanları koruyan perilerdir (nympha). Ağaçların yeşermesinden ve büyümesinden zevk alırken, kesilmesinden veya kurumasından yas tutarlar. Bazen de ağaçla birlikte öldüklerinden yarı ölümsüz varlıklar olarak kabul edilirler. Ağacın cinsine göre ömürleri de değişir. Bazılarının 'on palmye ömrü' yani dokuz bin yedi yüz yirmi yıl yaşadığına inanılır. Bu periler, ormanı, yeşili yok etmeye çalışanları ya öldürürler ya da onlara korkunç cezalar verirler. Böylece doğanın dünyaya ve insanlığa hizmet etmesini de sağlarlar⁹². İşte bu doğa imgesi Morrison'ın romanında da tanrılarca kutsanmış bir yer gibi insanlara kendi güzelliğinden bir şeyler katmakta ve onlara yardımcı olmaktadır. Morrison doğa ile insan arasındaki koparılmaz ilkörneysel yakınlığı oldukça sıkça kullanmıştır. Zencileri ve beyazları, köleliği ve ödenilen bedelleri anlattığı **Sevilen**'de doğa en çok kullanılan uzamlardan birisidir. Doğa,

kimi zaman sığınak, kimi zaman barınak, kimi zaman rahatlama merkezi olarak sunulur.

Sevilen'de 124 sakinleri, Sethe'nin öz kızının boğazını kesmesinden sonra kendi dünyasına kapanır ve lanet içindedir. Denver annesinin ne yaptığını öğrendiği zaman dışardaki dünya ile tüm ilişkisini keser. Kendine ormanda şimşirlerin arasında bir sığınak yapar. Denver annesine gelen bir kolonya şişesine ve içindeki kokuya bayılır. Şişeyi kapığı gibi ormandaki şimşirlerin arasına saklar. Artık orası onun huzur bulduğu, ruhunu dinlendirdiği, yalnızlığını paylaştığı tek yerdir. Bu onun için bir evcilik oyunu olarak başlamış, fakat istekleri ve oynadığı oyun gün geçtikçe değişmiştir. Şimşirler bir ada görünümündedir neredeyse:

124 o zamanlar, bir ormanda son bulan dar bir tarlaydı. Ağaçların ötesinde bir ırmak vardı. Ormanda, tarlayla ırmağın arasında, sık meşelerin gizlediği, bir halka biçiminde dikilmiş, beş şimşir çalısı vardı; topraktan bir metre kadar yükselince, birbirlerine doğru uzanmaya başlamış, iki üç metre yüksekliğinde, yuvarlak, boş bir oda oluşturmuşlardı; duvarlar bir metre kalınlığında mırıltılı yapraklardı. (42)

Sevilen'de doğaya sığınanlar çoğunlukla kadınlardır. Fakat erkekler de gerektiğinde doğanın koruyuculuğuna sığınmışlardır. Denver, şimşirlerden oluşma küçük odasına sığınırken, Sethe ve Amy de kaçak olarak ormandadırlar. Baby Suggs da ayinlerini ormandaki Açıklık'ta (Clearing) yapar. **Sevilen**'de doğaya sığınanlardan birisi de Paul D'dir. Sethe'nin evinde noktalanın yolculuğunda hep çiçekleri izlemiştir. Stamp Paid de zenci kaçakları doğada saklamıştır. Doğanın bir sağaltım aracı olarak kullanılmasını gösteren Denver'in ormandaki oyun odasına ait betimleme buna güzel bir örnektir:

Önce (sessizliğin daha yumuşak olduğu) bir oyun odasıydı, sonra da (ağabeylerinden kaçıp saklanmak için) bir sığınak; kısa bir sürede Denver için vazgeçilmez oldu. Burada yaralı dünyanın açtığı yaralardan uzak çardakta, Denver'in düş gücü hem açlığını, hem de gıdasını üretti; buna fena halde gereksinimi vardı, çünkü yalnızlık onu yiyip bitiriyordu. Yiyip bitiriyordu. Canlı, yeşil

duvarlarca gizlendiği, korunduğu sürece, kendini olgun ve duru hissediyordu; kurtulmak bir dileğin gerçekleşmesi kadar kolaydı.

(42-43)

Doğa roman boyunca besleyen, koruyan, kurtaran, rahatlatan ve yol gösteren olarak insanların hizmetindedir. Sethe, Tatlı Yuva'dan kaçtığında Denver'a gebedir ve doğumu çok yaklaştırmıştır. Yolda doğurmak zorunda kalır. Amy adındaki beyaz kız ona yardım eder. Sethe'nin ayakları hissetmez haldedir. Amy ona yapraklardan bir yatak yapar. Yaprak da doğanın bir parçasıdır. Sethe'yi dinlendirendir ve yorgunluğunu azaltır:

Barakanın içi yaprak doluydu; Amy yaprakları bir kenara yığıdı, Sethe'nin uzanacağı bir öbek oluşturdu. Sonra taş topladı, üzerlerini yine yaprakla örttü ve Sethe'nin ayaklarını bu yükseltinin üzerine uzattı. (49)

Amy, Sethe'nin sırtındaki yarayı tedavi etmek için doğayı, örümcek ağı ve yosunu kullanır. Amy'nin tedavi yöntemi doğanın maddelerinin iyileştiriciliğine bir örnek teşkil eder. Doğa sığınılan ve koruyandır. Çünkü Sethe de, Amy de birer kaçaktır. Birisi çocuklarına ve özgürlüğüne kavuşmak için, diğeri dünyanın en yumuşak kadifesini almak için kaçmaktadır. Orman onları görünmez kılar ve düşmanlardan saklar. Sethe Denver'ı doğanın yardımıyla bir sandalda doğurur.

Aynı şekilde doğayla ilişkili olarak Paul D'nin öyküsüne rastlamaktayız. Paul D Tatlı Yuva'ya öğretmenin gelişinden sonra onun tarafından satılmak istenmiştir. Bu yüzden Paul D satıldığı adamı yani Bradywine'i öldürmeye kalkışır. Sonuçta, Bradywine onu diğer kölelerle zincire bağlayarak güneye doğru götürür. Paul D ile zincire bağlı adamlara Buffalo adamlar denilir. Onlar yağmurun, selin ve çamurun bol olduğu bir günde zincirli haldeyken kaçabilmeyi başarır. Gün aydınlığında buldukları kaçak bir yaşamı tercih eden Cherokeeelerin kampıdır. Onların yardımıyla karınlarını doyurup, zincirlerinden kurtulurlar. Artık gitmelidirler. Paul D'nin aklı fikri özgür Kuzey'dedir: "Büyülü Kuzey. Kucaklayan, yardımsever Kuzey." (134) Paul D yolu sorar ve bir Cherokee bir ay önceki yağmurun bereketiyle çiçek ve tomurcuk dolu doğaya bakınarak şöyle cevap verir:

'Çiçekli ağaçları izle,' dedi. 'Yalnızca çiçeklileri. Onlar gittikçe sen de git. Onlar bitince aradığın yeri buldun demektir.'

Böylece Paul D çiçekli kızılıcıktan, çiçekli şeftaliye koştu. Onlar seyrekleşince, çiçekli kiraza sonra manolyaya, tesbih ağacına, cevize, firavunincirine yöneldi. Sonunda elma ağaçlarıyla dolu bir tarlaya ulaştı; ağaçların çiçekleri minicik meyve yumrularına dönüşmek üzereydi. Bahar kuzeye doğru ağır ağır, amaçsızca ilerliyordu; Paul D ondan, yol arkadaşından ayrılmak istemiyorsa, deliler gibi koşmak zorundaydı. Şubattan temmuza kadar gözünü çiçeklerden ayırmadı. (134-35)

Doğa yol gösteren, rehberlik eden, arkadaş olandır. Paul D'nin ulaştığı yer Delaware'de bir dokumacı hayanın evidir. Orada konuk olarak ağırlanır. Bu misafirlik on sekiz ay sürer. Daha sonra tekrar yola düşer. Bu sefer de ona yol arkadaşı olan, yolu tarif eden çiçeklerdir yani doğadır: "On sekiz ay sonra Paul D yine çiçeklere bakınıyordu –ama bu kez bir yük arabasından." (135)

Doğanın dinlendirici ve rahatlatıcı bir etkiye sahip olduğu özellikle güneşin ısıltısının insanlarda bıraktığı pozitif etkinin varlığı inkar edilemez bir gerçektir. Sethe'nin doğumuna yardım eden, onu tedavi eden iyiliksever beyaz kız doğada uyumanın zevkine varmıştır. Doğadan gelen her şey rahatlatır, dinlendirir. Toprakta güneşe kadar herşey insana yarar sağlayabilir. Amy, güneş ışıklarının insan üzerinde bıraktığı olumlu etkiyi çok sevdiğini Sethe'ye anlatır:

Yüzünde güneşle hiç uyumadığına da bahse girerim. Ben birkaç kez yaptım. Genellikle hayvanları gün ısımadan beslerim, karanlık çökmeden de yatağa giremem. Ama bir keresinde bir at arabasının arkasındaydım ve uyuyakaldım. Yüzünde güneş varken uyumak dünyanın en güzel duygusu. İki kere yaptım. (99)

Sevilen, baştan sona doğa ilkörnekleri ile zenginleştirilmiştir. Bu imge Stamp Paid karakterinde de kullanılır. Stamp, kaçak kölelere yardım eden, onların kaçmasına ve beslenip barınmasına yardım eden bir casustur. Sethe'yi bebeği ile bulduğunda da yine uzam orman ve nehir kıyısıdır. Sethe'yi nehirde avladığı

balıklarla doyurur, onu kısa süreli saklanması ve Baby Suggs'ın yanına götürülene kadar beklemesi için ormanda bir kulübeye götürür. Doğa, roman boyunca insanların her türlü yardımına koşan ve iyilik sunan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.6. Renk

Renkler, psikolojide insanın ruhsal özelliklerini açıklamak için kullanılmıştır. İnsanların ruhsal portrelerini renklerin diliyle ifade etme yoluna gidildiği bilinmektedir. Her renk farklı bir durumu dile getirir. Jung'a göre, renkler de bilinçdışının en çok bilinen imgelerinden birisidir. Kırmızı, kan, kurban etme, tutku, düzensizlik gibi kavramları simgeler. Yeşil, verimliliğin ve umudun simgesidir. Mavi, ruhsal arınmayı anlatır. Siyah kaostur, kötülüktür. Beyaz ise hem pozitif, hem de negatif anlamlarla yüklüdür. Olumlu anlamda saflık ve zamansızlık söz konusuysa, olumsuz anlamda şiddet ve olağan üstülüğü simgeler⁹³.

Toni Morrison, **Sevilen**'de çeşitli karakterlerin ruhsal durumlarını, hayata bakış açılarını renklerle anlatma yoluna gitmiştir. Renkler konusu özellikle Baby Suggs'ın daha sonra da Sethe'nin dünyasında önemlidir. Baby Suggs hayatında bulmayı umduğu, fakat bulamadığı hazları renklerin yardımıyla duyumsamaya çalışır. Renk ilkörneği daha romanın ikinci sayfasında belirgin şekilde Baby Suggs'ın ağzından dile getirilir. Ölmekte olan büyükanne Baby Suggs'ın tek isteği biraz renk görmektir. Bir zenci olarak Baby Suggs da yaşamı kaçırmıştır. İnsan olarak güzellikleri yaşayabilmesinin tek yolu renklerle avunmaktır. Renkler simgesel anlamda Baby Suggs'ın kendi yaşamında özlemini çektiği her şeyin yerini almış ve onun ruhsal durumunu yorumlamak açısından etkin bir imge olarak kullanılmıştır. Toni Morrison, Baby Suggs'ın yorganındaki renkleri de yaşamındaki evrelerin simgesi olarak okura sunar. Baby Suggs'ın yaşamında güzel olarak niteleyebileceği her ne varsa birkaç damla renkle anlam kazanır:

Ölümün unutulmuş başka bir şey olmadığını bildiği için, bedeninde kalan son enerji kırıntısını da renkleri düşünmek için kullandı.

'Biraz lavanta rengi getir; elinde varsa. Yoksa pembe.' (14)

Bir başka örnek Sethe'nin yaşantısına aittir. Sethe Paul D'nin gelişiyle, güven, sevgi, paylaşmak gibi kadınsı duygulara yeniden kapılır. Fakat aynı oranda da kendini bu denli bırakıp, kontrolden çıkmaktan korkar. O zamana kadar bebeğinin ölümünden ve oğullarının kaçışından sonra bir de Baby Suggs ölünce, hayatı iyice renksizleşmiştir. Sethe, Paul D ile yaşamanın getirdiği rahatlık, güven gibi kavramları irdelerken, daha rahat düşünmek için sandık odasına geçer. Baby Suggs'ın yorganına gözleri takılır. Ve orada kaynanasının renkleri neden deli gibi özlediğini anlar birdenbire:

Yorgandaki iki turuncu dörtgenin, renklerin yokluğunu daha da belirginleştiren bu iki lekenin dışında hiç renk yoktu. Odanın duvarları kurşun rengiydi, zemin toprak rengi, ahşap komodin renginde, perdeler de beyaz; baskın unsur demir karyolanın üzerine serili, mavi, siyah, kahverengi ve gri yün parçalarından yapılma yama işi yorgandı – tutumluluğun ve alçak gönüllülüğün simgesi, bir koyu ve suskun renkler yelpazesi. Ve bu ölçülü, ağırbaşlı tarlada vahşice haykıran, iki turuncu dörtgen –doğadaki yaşam gibi.

Sethe ellerine, elbisesinin şişe yeşili renklerine baktı, evde ne kadar az renk bulunduğunu düşündü; kendisinin bu eksikliği Baby Suggs gibi hissetmesi çok tuhaftı. (53-54)

Burada sunulan betimleme başta Baby Suggs olmak üzere 124'deki hayatın ağır, suskun ve de mutluluktan yoksun durumunu simgelemesi açısından oldukça çarpıcıdır. Aynı zamanda bu parça Baby Suggs ile Sethe'nin ruhsal gereksinimlerinin ve hayata bakış açılarının farklılığını göstermesi açısından da önemlidir. Sethe kimseye güven duymadan, insanlara sırtını dönerek yaşamaya çalışır. Oysa Baby Suggs, o zamana kadar hiç değilse kendi aralarında bir güven ve dostluk ortamı yaratmaya çabalamıştır. Bu yüzden sürekli ayinler düzenleyip, Tanrı'nın sözüyle etrafındaki zenci halka seslenmiştir. Bu ortamın kendi öz gelininin yarattığı vahşet ile yıkılmasına kadar insanlarını birbirine yakınlaştırmaya çalışmıştır. Öğretmen ve adamları onun bahçesine girebilmişlerdir. Oysaki eskiden olsa şehre giren iki yabancı beyazın haberinin onlara çoktan ulaşması gerekirdi. Bu vurdumduymazlık ve

çekememezlik Sethe'nin gelişiyle ortaya çıkar. Baby Suggs, torununun vahşi bir şekilde ldürölüşünden sonra yaşamla olan bağlarını koparır. Yalnızca renklerle avunur. Sethe'nin renkleri keşfetmesi ise çok sonra gerçekleşir. Sethe, ancak Paul D'nin 124'e gelişinden sonra renklere kendini açabilir. Kendini kasmaktan vazgeçmek, birşeyler hissetmek, güvenmek gibi kavramlar Paul D ile beraber olmaya başladıktan sonra zihnine girebilmişlerdir.

Yorgan imgesi Sevilen'i de etkiler. Kız 124'e geleli dört günü geçtiği halde uyumakta ve yalnızca su içmektedir. Uyandığında dikkatini çeken ilk şey karanlık yorgandaki turuncular olmuştur. Bu Baby Suggs'ın yorganıdır. Turuncu onun dikkatini toplayıp, daha dingin bir hal almasına neden olur:

Rengi solmuş, turuncu lekeler kızı tam anlamıyla büyülemiş gibiydi; dirseğine yaslanıp, onları okşamak için kendini zorladı bile. Bu çaba onu bitkin düşürdü; Denver yorganı, en neşeli kısmı kızın görüş açısına girecek biçimde düzeltti. (71)

Morrison, renkleri kullanırken onların aracılığıyla insanın yaşamındaki gerek ruhsal, gerek fiziksel dönüm noktalarını da vurgulamaya çalışmıştır. Bunu özellikle Baby Suggs'ın, gelini Sethe'nin kendi öz çocuğunu öldürmesine tanık olmasından sonra yaşadığı depresyonu anlatırken kullanır: “Yaşamdan bir anda, öylece elini eteğini ekiverdi. Sethe hapisten salıverildiğinde, Baby maviyi tüketmiş, sarıya doğru yol almaktaydı.”(202) Baby Suggs için sarı ve mavi huzuru ve güvende olmayı ifade eder. Köle yaşamının zararlarından ve neden olduğu tahribattan renklere sığınarak ulaşılan bir tür sağaltım yoludur bu. Baby Suggs başlangıçta birleştirici, bütünleyici bir kişilikken, öğretmenin 124'te Sethe'ye yaşattıklarından sonra bütün benliği yerle bir olur. İnancını kaybeder. İnancı ve inandırmak için söyledikleri yok olmuş, alınmıştır sanki. Tanrı'nın sözüdür elinden alınanlardan birisi de. Stamp Paid onu yeniden yaşama uyandırmak için Baby Suggs'ın yeniden vaizlik görevini üstlenip, Tanrı'nın sözüyle insanlara seslenmesini ister ve bunun onun için bir zorunluluk olduğunu belirtir. Baby Suggs'ın yaşam gücü tükenmiş gibidir. Bu öneriyi reddeder. Çünkü çabalarının nafile olduğunu görerek yıkılmıştır. Aralarında geçen konuşmada Baby Suggs Stamp Paid'in ısrarına karşı çıkar:

Hayır; yatağıma girmek ve yatmak zorundayım. Dikkatimi bu dünyadaki zararsız bir şeyde toplamak istiyorum.

'Hangi dünyadan söz ediyorsun, kuzum? Burada zararsız hiçbir şey yok.'

'Evet, var. Mavi. O kimseye zarar vermez. Sarı da öyle.'

'Yatağa sarıyı düşünmek için mi gireceksin?'

'Sarıyı severim.'

'Ee; sonra? Mavi ve sarıyla işin bitince, ne olacak' (204)

Toni Morrison'ın renkleri kullanırken özellikle beyazı kötü olanla özdeşleştirmeye çalıştığı gözlerden kaçmaz. Morrison, beyaz ile, beyaz insan ve kötülük kavramını vurgular. Zaten zenci neslin ortak bilincindeki 'beyaz ve kötü' birbirini bütünleyen iki eş değer kavramdır neredeyse. Sevilen insan suretinde 124 nolu eve gelmeden önce hayalet şeklinde ve beyazlar içinde belirir.

Paul D'nin 124'e taşınmasından sonra, Denver ormandaki küçük şimşir çalılardan oluşan küçük evinden döndüğünde annesini Baby Suggs'ın odasında dua ederken görür. Fakat annesinin hemen yanında, ona sarılıp dua eden bir de beyaz elbise görür Denver. Bu beyaz elbise Sethe'nin boğazını keserek öldürdüğü bebek ruhtur. "Şaşırtıcı olan, (yaşamını, canlıların olduğu kadar ölümlerin etkinliğiyle de dolu olan bir evde geçiren bir kız için bile) annesinin yanına diz çökmüş, kolunu annesinin beline dolamış olan, beyaz elbiseydi." (43) Beyaz elbise ile Sethe böyle sarmaş dolaş dururken, iki eski dosta benzerler. Biri ötekine yardım ediyormuş gibi bir izlenim bırakırlar.

Toni Morrison renk olarak beyazı Sethe'nin doğum sahnesinde de kullanır. Sethe kaçak bir köledir ve kötü bir durumdadır. Yardımına Amy adındaki beyaz kız yetişir. O da kadife almak için çalıştığı yerden kaçmıştır. Fakat diğer beyazların aksine iyilik doludur; güçlüdür, gaddar değildir. Ölmek üzere olan Sethe'yi iyileştirir ve doğurmasına yardım eder. Sethe, ona hem kendisinin hem yeni doğan bebeği Denver'in hayatını borçludur. Yeni doğan kızını Amy'nin soyadı ile çağırır. Burada beyaz iyilik kavramını simgeler.

Toni Morrison'ın beyazları eleştirisi bağınazlık taşımaz. Nitekim Amy bir beyaz olarak iyiliği temsil eder. Bunu Denver'in annesinden dinlediği kadarıyla Amy'i. Sevilen'e tanıtırken kullandığı ifadeler daha iyi vurgular:

Dediğine göre, çok iyi elleri varmış. Beyaz kızın, dedi, incecik, küçücük kolları vardı, ama elleri çok güçlüydü. Bunu hemen görmüş; öyle dedi. Beş kafaya yelecek kadar saç ve güçlü eller, dedi. Bana kalırsa o elleri görünce başarabileceğini anladı: İkimizi de ırmağın karşı kıyısına geçirebileceğini. Ama onu (Sethe) korkuya kapılmaktan alıkoyan şey, ağızdi. Beyazların ne zaman ne yapacağı belli olmaz, dedi. Her an dönecek edebilirler, dedi. Bir şey söyler, başka bir şey yaparlar. Ama bazan ağızlarına bakınca gerçeği anlarsın. Bu kızın bir fırtına gibi konuştuğunu söyledi; ama ağzının çevresinde gaddarlık yokmuş. Annemi bir kulübeye götürmüş, ayaklarını ovmuş; bu da az şey değilmiş elbette. Annem kızın kendisini ihbar etmeyeceğine inanmış. (95)

Burada beyaz-zenci tartışması renk ilkörneklere kullanılarak anlam açısından zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Güven veren bir beyaz kızın varlığı günümüz adına zenci-beyaz tartışmasına bir yumuşaklık getirmekte, olması gereken modern ve barışçıl yaklaşımı simgelemektedir. Dolayısıyla bu bölümde beyaz, renk ilkörneği olarak iyiliği simgelemektedir. Trudier Harris, Amy ile Sethe arasındaki bu yardımlaşmayı değişik bir açıdan da değerlendirir. Ona göre; Sethe'nin bir beyaz kızdan zarar yerine yardım görmesi o yıllarda siyah vatandaşların alışık oldukları ırklararası etkileşim kurallarına aykırıdır. Sethe'nin bir kaçakken zor şartlarda Denver'i doğurmasına bir beyaz kızın yardımı inanılmazdır. Amy'nin de kadife almak için Boston'a giden kaçak bir hizmetçi olması Sethe'nin şansındır. Fakat yardıma muhtaç olan Sethe'dir. Normal şartlarda o yıllarda beyaz bir kadının, doğum yapmak üzere olan ve sırtı yara bere içindeki zenci bir kadınla hiçbir bağlantısı olamaz. Ona dokunmayı bile tiksindirici bulur. Fakat Amy Sethe'yi yaşama döndürdüğü gibi Denver'in doğumunu da yaptırmıştır. Bu şans, insanlarda Sethe'nin baştan beri garipsenen kişiliğinde cadılık gibi gizil güçlerin de yeraldığına dair bir inanca sebep olur. Harris'e göre, Blue Stone'daki insanların Sethe'den rahatsızlık duymalarının bir nedeni de budur.⁹⁴ Romancı, bu bölümü yapıtına

koymakla aslında dünya insanları arasında varolmasını istediği özgür, barışçıl, insancıl ve uygar iletişime duyulan özlemin ve gereksinimin mesajını vermektedir.

Romanda renk ilkörneği arasında kırmızıya da yer verilir. Sethe, 124'e gelişinin yirmisekizinci günü katlettiği kız bebeğinin saçını kırmızı kurdele ile bağlamıştır. Öğretmen, yeğeni, köle avcısı ve şeriften oluşan dört atının 124'ü bulması Sethe'nin 124 nolu evin arka tarafını kan gölüne çevirmesiyle sonuçlanır:

İçeride, talaşın toprağın içinde yatan, bedenleri kanlı, iki oğlan vardı; hemen yanlarında ayakta duran, siyah kadın bir eliyle, kanlar içindeki bir bebeği göğsüne bastırmıştı, öteki eliyle bir başka bebeğin topuklarına yapışmıştı. Onlara bakmadı; bebeği duvardaki kalın tahtalara doğru salladı, ıskaladı, tam ikinci kez denemeye hazırlanırken, barakanın kapısından hızla içeriye dalan ve onların donmuş gibi karşısındaki sahneye bakmalarından yararlanan yaşlı zenci, annenin salladığı bebeği kapıverdi. (173)

Kırmızı ilkörneği olarak kanı ve şiddeti simgelemek üzere kullanılmıştır. Kırmızı simge olarak kanı, kurban etmeyi, tutkuyu ve düzensizliği de temsil eder. Sethe kızını köleliğe geri vermemek üzere kurban etmiştir.

3.2.7. Cinsel Saldırı İlkörnekleri

Erkeklerin, kadınların ırzına geçerek güçlerini kanıtlaması ve bu yolla güven tazelemesi tarih boyunca olagelmiş ve insanlığın ortak bilinçdışında yerini almıştır. Atıf toplu yapılarında kadın erkeğe teslim olmak zorunda bırakılmıştır. Bu yalnızca ilkel insanın sorunu olmayıp, günümüzün modern bireyini de ilgilendirmiştir. Mitolojide de bu ilkörneğe rastlamak olasıdır. Tarımın tanrıçası olan Demeter'in kızı Persefon rızasız bir beraberliğe katlanmak zorunda kalır. Çünkü Persefon yer altı tanrısı Hades tarafından kaçırılıp, ırzına geçilerek, zorla eş edilir. Bu edilginlik her durumda kadını kullanılmaya uygun duruma getirir⁹⁵. Kadının bu şekilde kullanılması Toni Morrison tarafından da ele alınır. Morrison bu olguyu zenci toplumundaki şekliyle birleştirir. Zenci kadın her durumda yararlanılan, hor görülen ve eziyet çekendir. Cinsel saldırı konusu, Morrison'ın romanında, kadın erkek ayrımının da ötesinde ırksal bir ayrımı ortaya koyar. Çünkü zenci kadına

yönelik bu cinsel saldırının kötü adamı beyaz tenlidir. Kadın benliğinin kabullenemediği bu sahiplenme tiksindiricidir. Nedenler farklı olsa bile sonuçta ister zenci olsun, ister beyaz yapılan şey aynıdır.

Sethe öğretmenin kendisini ve çocuklarını götürmesine engel olmak amacıyla testere ile boğazını kestiği bebeğine bir mezar taşı yaptırmak ister. Ancak bedelini kendisini sunarak öder. Yeterince parası yoktur. Değiş tokuş edebileceği tek şey kendisidir:

Yontulmamış taşların arasından seçtiği, dizlerini bir mezar kadar açıp ağırlığını parmak uçlarına vererek yaslandığı taşın iç açıcı serinliği. Bir tırnak kadar pembe; parlak damarlarla beneklenmiş. On dakika, demişti adam. On dakikan varsa, bedavaya yaparım.

Yedi harf için on dakika. Bir on dakika daha verse, 'İçtenlikle' sözcüğünü de yazdırabilir miydi? (15)

Bu kendini sunuş boşuna değildi. Yalnızca ve yalnızca ölen bebek içindi. Fakat yine de bebek ruhun öfkesi dinmiyordu. Sethe kendisini sattığı o mezar taşına "Sevilen" yazdırmıştı; ama bebek ruh ne kadar sevildiğini bilmiyordu:

Taşların arasında, oymacının oğlunun bakışları altında çifleşmesi yetmemişti. Sirtını parlak damarlarla bezeli, şafak rengi taşta dayamış, dizlerini bir mezar kadar açmış durumda geçirdiği o on dakika yaşamdan daha uzun, daha canlı, parmaklarına yağ gibi hulaşan bebek kanından daha parlak olmakla kalmadı, onu yıllarca boğazlanan bir bebeğin delice öfkesiyle felç ettiği bir evde yaşamaya zorladı. (15)

Zenci olmanın zorluğunun yanına bir de kadın olmak eklenince yaşam daha da zorlaşmıştır. Baby Suggs da bu zorluğu yaşayanlardandır. Baby Suggs altı kocadan sekiz çocuk doğurmuştur. Halle haricindeki bütün çocukları elinden alınmıştır:

İki kızının dış bile çıkartamadan satıldığını, veda bile etmeden götürüldüğünü öğrenmenin acısına karşılık, üçüncü çocuğunu (bir

oğlan) yanında tutabilmek için, işçi başıyla dört ay çifleşmesi de yetmedi –oğlunu ertesi yıl baharda keresteyle takas ettiklerinde, bunu yapmayacağına söz veren ama yapan adamdan gebe olduğunu anladı. O çocuğu hiç sevmeydi; ondan sonrakileri de. (37)

Sevilen’de kadının erkeğe bu şekildeki teslimiyeti çaresizliğinin bir sonucu olarak sunulur. Romanda tecavüz çocukları sahipsizdir. Ne anneleri ne de babaları tarafından kabullenilirler. Kadınların bu denli aşağılanmaları onlara analık duygularını bile unutturur. Irza geçme sonucu doğan hiçbir çocuğa bakmazlar veya öldürürler. Bunlar sevgiyi hak etmezler. Sevilenler kadınların kendi istekleriyle olmuş çocuklardır. Renkleri kendilerinininkiyle aynıdır. Sethe de sevilenler arasında olmuştur. Çünkü babası zencidir. Onun annesi de defalarca tecavüze uğramıştır. Sethe’nin annesi ve süt annesi Nan Afrika’dan getirilen kölelerdendir. Yolculuk boyunca bütün mürettebat onların ırzına geçer. Sethe’nin annesi bu gebeliklerden olan çocukları istemez. Nan bu reddedişi Sethe’ye şöyle anlatır:

Senin dışında hepsini attı. Mürettebatını, adaya çıkınca attı. Öteki beyazlardan gelenleri de attı. Bir ad bile koymadan, fırlatıp attı. Ama sana babanın, siyah adamın adını verdi. Kollarını onun boynuna doladı. Öteki erkeklere hiç sarılmadı. Bir kere bile. Asla. Sana söylüyorum, Sethe. (80)

Zenci toplumunda beyazlardan kadınlara yönelen cinsel saldırılar fazlasıyla yaygındır. Zenci kimliği altında yok edilen kadının öz benliğidir. Erkek, istediği her şeyi alır. Sethe’nin yaşadığı bu türden saldırılardan birisi de sütünün çalınması olayıdır. Öğretmen ve yeğenler zenci kölelerle hayvanlar arasındaki benzerlikleri tespit etmeye çalışırken oğlanlar Sethe’yi zorla yere yatırır ve sütünü sağlar: “Sütümü daha önce de kimseye vermedim zaten –yalnızca bir kez oldu; o zaman da ben vermemiştim, benden zorla alınmıştı; beni yere yatırdılar, sütümü sağdılar.” (228)

Sethe’nin sütü sağılırken kocası Halle yukardaki çatı arasında gizlenip, onu seyretmektedir. Karısını kurtarmak için herhangi bir şey yapamayan Halle, dengesizleşip, elini yüzünü önündeki yayıktaki tereyağına bular. Çünkü akıllı çalınan süttedir. Halle, ruhsal anlamda dağılmış, ümitleri tükenmiştir. Karısıyla yaptıkları

kaçış planında olması gerektiği yerde olmaz. 124 üyelerinin yaşamlarında geçmişe ait bir varlıktır o artık. Paul D ile Sethe Tatlı Yuva’da olanları konuşurken, Halle’in başına gelenler bilmece olmaktan çıkar:

Buraya geldiğim gün. Sütünü çaldıklarını söyledin. Halle’i o hale getiren şeyin ne olduğunu bir türlü bulamamıştım. Ama sen anlatınca, anladım. Onu neyin parçaladığını buldum. Onca yıl her cumartesi pazar çalışmak, bütün o ekstra işler, hiç biri ona dokunmamıştı. Ama o ahırda gördüğü şey, her neyse, onu bir çubuk gibi kırıverdi. (86)

Halle’in gördüğü şey, o ahırda karısının sütünü sağarak cinsel saldırıda bulunan öğretmenin yeğenlerine karşı kendisinin ne kadar aciz olduğudur. Karısını o durumda görüp bir şey yapamamıştır. Bir hayvan kadar değere sahip olmayışı onu tüketir. Romanda, insanı bu denli aşağılayan ve savunmasız bırakan cinsel saldırı ilkörneğinin karakterlerde zihinsel ve ruhsal dağılmalara yol açtığı gözlenmiştir.

3.2.8. Yalnız Yaşayan Kadın

Yalnızlık kavramı kadınlar için sıradışılığı da beraberinde getirir. Çünkü ilkel toplumlardan bu yana erkek hep sahiplenilen ve yasa koyucu konumundadır. Kadın da ona aittir. Bu aitliğe karşı çıkan kadınlar saygınlık kazanmak isterlerse cinsel kimliklerini bir tarafa bırakmak veya o kimliği herkesin hizmetine sunmak zorunda kalmışlardır. Kadın olarak bağımsızlığı tercih edenler yalnızlığı tercih etmişlerdir. Onlar kendi kendine yetebilenlerdir. Romanda bu ilkörneğe Sethe’nin kimliğinde rastlanmaktadır. Aslında Sethe yalnızlığa itilmiş bir kadındır. Komşuları Sethe’yi bebeğine verdiği zarardan dolayı reddetmişlerdir. Her ne olursa olsun kimse bir başkasının yaşama hakkını elinden alamaz onlara göre. Daha da ötesi bütün olanlardan sonra Sethe’nin başı öne eğik değildir. Hapisten çıktıktan sonra bile iş bulup yaşantısını sürdürebilmiş, ailenin geçimini sağlayabilmiştir. Bunu kızı Denver ile beraber 124’ün dışındaki dünyaya kapılarını kapatarak yapar. O, kızının yaşamına son verdiğinde bile zafer kazanmış bir komutan kadar mağrur görünür. Cinayetten sonra Şerif’in Sethe’yi götürmesi sırasında bile onun bu görüntüsü bozulmaz:

Dışarıdaki kalabalık iyice artmıştı; siyah yüzler mırıldanmayı kesti. Yaşayan çocuğu taşıyan Sethe onlar kadar sessiz bir biçimde, önlerinden geçti. Arabaya tırmandı; yüzünün yandan görünüşü mavi, şen gökyüzüne karşı bir bıçak kadar keskindi. Bu profilin duruluğu herkesi sarstı. Çenesini gereğinden çok mu kaldırmıştı? Sırtı biraz fazla mı dikti? Galiba. Öyle olmasaydı, şarkı hemen o anda, o Bluestone yolundaki evin kapısında görünür görünmez başlardı. Sesten bir örtü onu çabucak sarıp sarmalardı: beline dolanan, yürümesine yardım eden kollar gibi. (176)

Sethe, Tatlı Yuva'dan tek başına ve çocuklarını da aldırarak kaçmayı başarabilen bir kadın olarak da diğerlerinden farklıydı. O yalnızca kadınların değil erkeklerin de güçlükle başarabileceği bir olayın üstesinden gelmişti. Üstelik kocasının yardımını da alamamıştı:

O güne kadar, tek başıma yaptığım ilk işti. Kararı ben vermiştim. Tasarladığım gibi de uyguladım. İşte buradaydık. Ben ve bebeklerimin hepsi. Onları doğurmuş, sonra da oradan kaçırmıştım; bu bir rastlantı değildi. Ben yapmıştım. (186)

Sethe, yalnız bir kadın olarak planladığı şekilde kaçış olayını gerçekleştirmiş ve kendi gücünün farkına varmıştır. Sethe toplumun çözümleyemediği için reddettiği kadınlardan biridir. Tarihte de ilk çağlardan beri cadılık, büyücülük gibi sıradışı işlerle ilgilenip, yalnızlığa itilmiş kadınlar vardır. Bu tür kadınlar bir erkeğin korumasına ve sahiplenmesine karşı çıkmışlar ve buna gerek duymamışlardır. Bu yüzden de toplumda horgörü ile karşılanmışlardır.

3.2.9. Su ve Yeniden Doğuş İlkörneği

Jung'a göre, su ilkörneği bilinçdışının en fazla rastlanan imgelerindendir. Yaratı gizemini, ölüm sonrası dirilişi imgeler. Yaratı, bir doğum ve ölüm sürecidir. Suyu anlatan deniz ve nehir ilkörnekleri ise ölümü, yeniden doğuşu, ruhsal gizemi, sonsuzluğu, zamansızlığı, zamanın akışını ve yaşamın geçiş evrelerini imgeler⁹⁶.

Sevilen'de yaratının gereği olan doğum ve ölüm süreci su ilkörneği ile anlatılır. Romanda yeniden doğuş ve su ilkörneği içiçe geçmiş gibidir. Paul D 124'ü sürekli

olarak rahatsız eden bebek ruhu kovmuştur. Fakat bu huzur dolu günler uzun sürmez. Bir gün karnaval dönüşünde Paul D, Sethe ve Denver evde yabancı bir kızla karşılaşır. Paul D ve Denver içeriye daha önce girerler; fakat Sethe o kadar sıkışır ki tuvalete bile yetişmeden kapının önüne işeyiverir. Bitmek bilmeyen idrarı neredeyse bir çukuru doldurmuştur. Paul D görecektir diye çok utanır:

Boşalttığı suyun sonu gelmez gibiydi. Bir at gibi diye düşündü; ama bitmek bilmediğini görünce, Hayır, dedi, daha çok Denver olduğu zaman sandala dolan suya benziyor. Öyle çok su gelmişti ki, Amy, 'Kes artık Lu, (Sethe kendini ona Lu diye tanıtır)' demişti. Böyle giderse bizi boğacaksın. Ama yarılan bir rahimden boşalan suyu durdurmak olanaksızdı; tıpkı şimdi olduğu gibi. (67)

Sethe'nin bitmeyen idrarı bebek ruhun insan suretinde yeniden doğuşunu simgeler. Çünkü Sethe eve girdiğinde içerde bardak bardak su içmekte olan kızı hemen fark eder:

Kadın benekli, teneke fincandaki suyu içti; yeniden doldurulması için fincanı uzattı. Denver fincanı dört kez doldurdu, kadın suyu her seferinde, bir çölü yürüyerek geçmiş gibi, kana kana içti. İş bittiğinde çenesinde biraz su kalmıştı, ama suyu silmedi. Uykulu gözlerini Sethe'ye dikmişti. (67)

Bebek ruhun Sevilen kimliğiyle 124'e gelişinde belirgin bir su imgesi kullanılmıştır. Öncesinde bir ölüm olmuştur, şimdi ise bir yeniden doğuş söz konusudur. Bebek ruh öteki taraftan bu dünyaya geçerken mavi bir suda olduğunu belirtir. Aslında aradığı annesidir. Varmak istediği hedef odur. Romanda onun 124'e gelişinden bir önceki zaman diliminde yaşadıkları ile ilgili söze dökülmeyen düşünceleri şöyle verilir:

Mavi sudan çıkıyorum tabanlarım benden yüzerek uzaklaşınca sudan çıkıyorum kendime bir yer bulmalıyım hava çok ağır ölü değilim değilim bir ev var bana fısıldadıkları var bana söylediği yerdeyim ölü değilim oturuyorum güneş gözlerimi kapatıyor gözlerimi açınca yitirdiğim yüzü görüyorum beni terkeden yüz Sethe'nin yüzüydü Sethe onu gördüğümü görüyor ben de

*gölümsemeyi görüyorum aradığım yer onun gülümseyen yüzü
yitirdiğim yüz bu bana gülümseyen yüzüm gülümsüyor sonunda
sıcak bir şey artık birleşebiliriz sıcak bir şey (243-244)*

Bebek ruh yirmi yaşında bir genç kız olarak geri dönmüştür. Yeniden doğuş ilkörneğine uygun şekilde bebeksi çizgilere sahiptir: “Cildi taze, pürüzsüzdü; parmak boğumları da yoktu.” (66) Sethe’nin evinde kana kana su içen kız sudan gelmiştir. Fakat onun sudan çıkışını çevreden gören olmamıştır:

*Tepeden turnağa giyimli kadın sudan çıktı...Her yanı ağrıyordu,
ama en çok acıyan yeri ciğerleriydi. Sırlıklamdı; sığ soluklar
alıyor, göz kapaklarının ağırlığına direnmeye çalışıyordu. Gündüz
yeli elbisesini kuruttu; gece esintisiyse buruşturdu. Ne sudan
çıkışını gören oldu, ne de oradan kazara geçen. (66)*

Bu genç misafirin bebekliliğini anlatan diğer deliller tüysü saçları, sürekli öne düşen başı ve elbisesindeki dantel yakadır: “Çevresi bir lincan tabağından daha geniş olmayan boynu iki de bir öne devriliyor, çenesi yakasındaki fırfırlı dantele sürtünüyor.” (66) Bu deliller Sethe’nin iki yaşındayken boğazını keserek öldürdüğü kızının yeniden doğuşunu simgeler. Öyle ki daha sonraki günlerde Denver onun boğazındaki yara izini de fark eder.

Paul D genç bayana adını sorar. Kız adının Sevilen olduğunu söyleyince Sethe ve Denver etkilenirler. Fakat Sethe Sevilen’in kim olduğunu ancak zamanla anlayabilir. Sethe onunla karşılaşınca testereyle boynunu kestiği öz kızı olduğu hissine kapılır fakat bunu romanın sonlarına doğru dile getirir:

*Seni o ağaç kütüğünün üzerinde otururken gördüğüm an su
kesem patladı. Sonra yüzünü görünce, aradan geçen onca yıla
karşın, o yüzü hemen tanımam gerekirdi. Senin kim olduğunu çok
daha erken anlamalıydım; içtiğin bardaklar dolusu su, 124’e
geldiğim gün yüzüme akıttığın dupduru salyayla bağlantılıydı,
onun kanıtıydı. Görür görmez anlamalıydım; ama Paul D aklımı
karıştırmıştı. Öyle olmasaydı, alındaki tırnak izlerimi bütün dünya
gibi ben de görürdüm. O barakada, başını tutup kaldırdığım zaman*

*oluşan izleri. Hepsi bir yana bana kulağımdan sarkan, oynadığın
küpeleri sorduğun an, uyanmam gerekirdi. (231)*

Sevilen'in, diğer taraftan yeryüzüne dönüş nedeni Sethe'dir. Çünkü Sethe onundur. Sevilen ölüp, toprağa gömüldüğü halde bu bu dünyaya yeniden döner. Bu dönüşte onun sudan gelmesinin ilahi bir tarafı vardır. Çünkü bu Hristiyan inancının gereğidir. İsa'nın "Bir kimse sudan ve ruhtan doğmadıkça Allah'ın melekutuna giremez." (Yahya 3.5) öğretisi bunu doğrular. Kişi böylece ikinci defa doğmuş sayılır. Antik mitolojide Venüs de sudan, deniz köpüğünden doğmuştur. Sevilen de su ilkörneğine uygun şekilde sudan çıkar. Yaşama yeniden uyanır.

Romanda karşılaştığımız su imgesi yeniden doğuş olayının ilkörneksel ifadesidir. Yaratı son derece gizemlidir. Morrison, su ilkörneğiyle ölüm ve diriliş kavramlarının, yani yeniden doğuşun simgesel anlamı üzerinde çalışmıştır. Bununla birlikte Morrison su simgesini yalnızca yeniden doğuşu anlatmak için kullanmaz. Bu simge aynı zamanda Sevilen'in söze dökülmeyen düşüncelerinde beliren ve Amerika'ya köle taşıyan bir işkence gemisinin simgesidir. Sevilen'in mezarı bir gemiyi andırır. Terry Otten'a göre, Sevilen ölümlülerin arasından bu tarafa geçişinde bir köle gemisinden kaçışı gerçekleştirdiği için 124'e dönüşü de sudan olmuştur. Bu köle gemisi aslında ölüm gemisidir. Derisiz insanlardan bahseder Sevilen. Bunlar gemide öldürülen kölelerin cesetleridir. Bu yüzden ete kemiğe bürünmüş olarak yeryüzüne geri döndüğünde ıslaktır ve bu durum aynı zamanda yeniden doğuşu simgelemektedir⁹⁷.

3.2.10. Rakam İlkörneği

Rakamlar çeşitli topluluklarda sözcüklerden öte bir iletişim işlevine sahip olmuşlardır. Bütün dinler ve kültürler sözcüklerin yapabileceğinden daha çabuk ve tam olarak iletişim sağlayabilecek rakamlara sahiptirler. Bu yüzden Toni Morrison da **Sevilen**'de rakamlara ayrı bir önem vermiştir. Rakamlar daha romanın başlangıcında simgesel olarak yer alır. İlk simge 124 rakamıdır. Sethe'nin dört çocuğu vardır. Üçüncüsü ölüdür. Kalanlar birinci, ikinci ve dördüncüdür. Yine 28 rakamı önemli bir rakamdır. Kadınların adet dönemini simgeler. Sethe'nin kölelikten kaçarak geçirdiği 28 mutlu günü ifade eder. Yirmi sekiz gün için on sekiz yıl acı çeker. On sekiz yıl sonra kızı hayata döner ve yeniden mutlu olur.

Roman ilerledikçe önemli bir düşünce ifade etmeseler de rakamlar sürekli olarak kullanılır. Howard ve Buglar evden kaçtıklarında 13 yaşındadırlar. Bu bazı kültürlerde çiraklık için çocukların evlerinden ayrıldıkları yaştır. Sevilen'i kovmaya gelen kadınların sayısı 32'dir. Adaletin ve düzenin simgesi 30 rakamıyla ifade bulur. Paul D, Sethe'ye çocuklarını öldürmesinin insanlık dışı bir davranış olduğunu anlatırken 'İki ayağın var Sethe, dört değil!' der. Rakam olarak "2" çift olmayı anlatır. Hem bölünme, hem de bütünlüktür. Sevilen'de iki, dört, yirmi gibi rakamlar cinsiyetle bağlantılı olarak belirir. Sethe'nin ikisi erkek, ikisi kız olmak üzere dört çocuğu vardır. Baby Suggs dört erkek, dört kız çocuğuna sahip olmuştur. Sethe ve Paul D ikinci katta beraber olurlar. Mrs. Garner'ın düğününde dört koyun yenir. Stamp Paid topladığı iki sepet çilekten Denver dört aylıkken ona iki tane yedirir. Paul D 124'e gelmeden önce dokumacı kadınla iki yılını geçirir. Sevilen 124'te iki adım atarak dans eder. Sethe'nin sütünü çalan oğlanların sayısı ikidir. Bu da bir tür tecavüzdür. Paul D, Sethe'nin hamile kalmasını istediğinde yanlarından dört tane kadın geçer. Paul D Sevilen'le yaşadığı ilişkiden dört ay sonra Sethe'nin ikinci kattaki odasına taşınır.

Yine üç rakamı da önemli bir simgedir. Hristiyanlıkta baba, oğul, kutsal ruh üçlemesi vardır. Baba, anne ve çocuktan oluşan aile üçlemesi her kültürde vardır. **Sevilen**'de de Sethe, Denver ve Sevilen'den oluşan bir üçleme vardır. Bunun öncesinde Paul D 124'e geldiğinde Sethe, Denver ve Paul D birlikte karnavala giderler. Gölgeleleri el ele tutuşmuşlar gibi görünür bu üçlünün. Sevilen'in gelişiyile aralarındaki bağ kopar ve Paul D'nin yerini Sevilen alır. Bu üçlemenin karşısında öğretmen ve iki yeğeni vardır. Onlar aksine erkek ve beyazdırlar. Romanda onların adları belirtilmez ve kötülüğü temsil ederler. Sethe ve kızları arasındaki üçlü bütünlük hep beraber buz pateni yaparken ortaya çıkar. Çünkü Sethe Sevilen'in mırıldandığı notaları duyar ve üçü bir ağızdan koro halinde şarkının sözlerini söylerler:

"Sevilen

Sen benim ablamısın

Sen benim kızımısın

Yüzün benim yüzüm; sen bensin

Seni yeniden buldum; bana geri döndün

Sen benim Sevilenimsin

Sen benimsin

Bana aitsin

Sen benimsin” (247)

Bu üçlü birliktelik çok önemlidir. Her şey onlar içindir. Fakat bu durum Sevilen’in çok öfkeli ve bencil bir hal almasıyla ve Denver’i dışlamasıyla bozulur. Sethe ve Sevilen arasında zamanla daha sağlıklı bir ilişki gelişir. Çünkü Sevilen Sethe’yi tüketmektedir. Denver yardım almak için dışardaki dünya ile tanışır. Diğer üçlemelere örnek olarak Paul adındaki kölelerin üç kardeş olması gösterilebilir. Howard, Denver ve Buglar bir üçlü olarak görülebilir. Yine doğum, ölüm ve hayat arasında da bir üçleme söz konusudur. Veya doğum, ölüm ve yeniden doğuş süreçleri de bir üçlü sıralamaya sahiptir. Tatlı Yuva erkeklerinden Sixo asıl adı Patsy olan 30 millik kadını tanımak için üç ay harcar. Sixo, Patsy’i görmek için 30 mil yürümek zorunda kalır. Ayrıca romanın kendisi de üç kısımdan oluşur.

Roman boyunca kayda değer şekilde tekrar edilen rakamlardan bir diğeri de 5 rakamıdır. Rakam olarak beş, bir kimse diğerine yardım ederken belirir. Örneğin, Sethe’nin kaçak arkadaşı ve doğurmasına yardım eden kişi olan Amy, Sethe’nin saçları için ‘beş kafaya yetecek kadar saç’ benzetmesinde bulunur. Amy Boston’a kadife almaya gitmektedir ve orası 100 mil uzaktadır. Bu ise beşin yirmi katıdır. Tatlı Yuva’daki erkeklerin sayısı da beştir. Romandaki diğer karakterlerden Lady Jones’un beş çocuğu varken, Sethe’nin Tatlı Yuva’dan kaçış macerasında Stamp Paid’in götürdüğü kulübeden onu almaya gelen Ella’nın ölen bebeği de beş gün yaşar. Bütün bu insanlar birbirine yardım ederken 5 rakamını kullanır.

Bir diğer rakam 6’dır. Sixo’nun **Sevilen**’in girişindeki ‘Altmış milyon ve daha fazlası’ şeklindeki sözleri Afrika’dan getirilen köleleri ifade eder. Bu yüzden rakam olarak altı köleliğin ifadesidir. Sixo, diğer zencileri kaçırmaya teşvik eden vahşi bir insan olarak tanıtılır. Başlangıçta İngilizce’yi iyi konuşurken öğretmenin gelişinden sonra bu dili konuşurken bir gelecekleri olmayacağına inandığından kendini susturur ve İngilizce konuşmayı reddeder.

Paul D'ye göre Sixo ve Halle gerçek erkeklerdir. Her ikisi de kadınlarını gebe bırakmışlardır. Sixo, yakılarak öldürülür. Ölürken “Seven-o, Seven-o!” diye bağırır. Çünkü 30 mil uzaktaki kadını hamile bırakmıştır. “7” rakam olarak bir tamın bütünleyicisidir. Rakam olarak mükemmelliği ifade eder. Ayrıca 124 rakamının basamaklarındaki rakamların toplamı ($1+2+4=7$) da 7 eder. Zaten 124’de Baby Suggs ve Sethe için özgür hayatın başlangıç yeri olarak mükemmel olana duyulan özlemin simgesi olmuştur. Bu yüzden 7 rakamı umudun ve başkaldırının ifadesidir.

Sevilen’de rakamların evrensel anlamlarıyla kullanılışı ilkörneksel yaklaşıma bir katkıdır. Böylece yapıttaki rakamlar olaylara derin anlamlar ekleyerek ruhsal alanda rakamsal kavramlara dayalı bir iletişimin olabileceğini ortaya çıkarmışlardır.

3.2.11.Ağaç İlkörneği

Jung’a göre, ağaç simgesi Hristiyanlıkta baba-oğul-kutsal ruh üçlemesinin yanısıra İsa’nın çarmıha gerilişini ve ölümsüzlüğü simgeler. En genel anlamda ise uyum, gelişme, doğurganlık gibi kavramlarla evrendeki yaşamı simgeler⁹⁸.

Romanda ağaç simgesine rastlanmaktadır. Sethe, Tatlı Yuva’da gördüğü işkence sonucunda sırtında ağacı andıran kabuklaşmış bir yara oluşur. Vücudunun o kısmındaki deri hissizleşmiştir. Sırtındaki yarayı bir ağaca benzeten ilk kişi Amy olmuştur. Sethe Amy’e gerçek adını söylemekten sakındığından adının Lu olduğunu söyler. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

Bu bir ağaç, Lu (Sethe). Bir yabani kiraz ağacı. Bak, işte gövdesi –kırmızı, ortadan ikiye yarılmış, özsuyla dolu; tam şurada da dallara ayrılıyor. Sırtında öyle çok dal var ki. Bir sürü de yaprak...daha doğrusu yaprağa benziyor. Şunlar da tomurcuklar ya da çiçekler. Minik minicik kiraz çiçekleri; bembeyaz. Sırtında bütün gerçek bir ağaç var. Çiçek açmış bir ağaç. (97-98)

Burada ağaç simge olarak İsa ile Sethe’yi özdeşleştirir. Her ikisi de sıra dışı davranışlar sergileyerek insanların ilgisini çekmiş ve toplum tarafından cezalandırılmışlar ve acı çekmişlerdir.

3.2.12. Anne İlkörneği

Anne ilkörneği için Sethe sıradışı bir örnektir. Sethe, hiçbir köle annenin sahiplenemediği kadar çok sahiplenir çocuklarını. Oysa bu sahiplik duygusu köle kadın için unutulması gereken bir duygudur. Çünkü doğan çocuk günün birinde satılacak veya bir şekilde elinden alınacaktır. Sethe'nin annelik duyguları kölelik baskılarının kamçısıyla biraz daha abartılıdır. Onları kendisinden önce Baby Suggs'ın yanına kaçtırtmayı başarır. 124'te yaşadığı o özgür ve barış dolu yirmi sekiz gün boyunca bu hissin tadını daha da güzel çıkarır. Zamanla onda anormal boyutlarda bir koruma duygusu gelişir. Çocuklarının büyüdüğünü bile görmezden gelir. Bu koruma duygusu anneye özgüdür. Tarım tanrıçası Demeter de kızı Persefon'un yeraltı tanrısı Hades tarafından kaçırıldığını anlayınca deli divane olur ve her yerde kızını arar. Derin acılar içerisinde yollara düşer. Persefon Yeraltı ülkesinde bir nar tanesi yemiş ve artık oranın tanrıçası olmuştur. Sonunda Zeus dayanamaz ve annenin imdadına koşarak Persefon'un yılın üçte ikisini annesinin yanında geçirmesine izin verir⁹⁹. Sethe için de çocukları çok değerlidir. Sethe ile Paul D artık genç bir kız olan Denver'in davranışları hakkında tartışırlar:

"Ne olduğu umurumda bile değil. Yetişkin sözcüğü bir anne için hiçbir anlam taşımaz. Çocuk çocuktur. Boyları uzar, yaşları ilerler, ama büyümek, olgunlaşmak? Bu ne anlama geliyor? Yüreğimde hiçbir anlamı yok."

"Davranışlarının sorumluluğunu üstlenmek zorunda anlamına geliyor. Onu her an koruyamazsın. Sen ölünce ne olacak?"

"Hiçbir şey? Onu koruyacağım - ister sağ olayım, ister olmayayım." (61)

Sethe ile Paul D arasında geçen bu konuşma Denver hakkındadır. Sethe aynı tutumu daha önce öğretmeninin şahsında bütün beyaz köle tüccarlarından boğazını kesip öldürerek korumaya çalıştığı büyük kızı Sevilin için de sergilemiştir. Ondaki bu koruma içgüdüsü kızını öldürecek kadar korkunç boyutlara ulaşabilmiştir. Onu her şeyden çok sevdiği için yapmıştır bunu. Bütün bunlar onun çocuklarına olan aşırı bağlılığındandır. Oysa bir kölenin kısa bir süre sonra satılacak olan bir evladı sahiplenmesi olağan dışı bir durumdur. Sethe Tatlı Yuva'dan kaçarken bile

kaynanasının yanındaki kız bebeğine sütünü ulaştırabilmek için ikinci kızını doğurmak üzere olduğu halde bile türlü işkencelere katlanmış, ama yılmamıştır. Onun annelik duyguları çok güçlüdür. Bunu yazarın dilinden şöyle aktarabiliriz:

Ohio Irmağı'nın yakınında çamlı bir bayırda, aralarında onun taşıdığı gıdaya muhtaç, küçük bir bebeğin de bulunduğu üç çocuğuna kavuşmaya çalışırken, kocası ortadan yok olmuş, sütü çalınmış, dövülmüş, sırtı hamur gibi yoğrulmuş bir kadın da olsa çocuklarını yetim bırakmayacağını, ölüme kolayca teslim olmayacağını biliyordu. Hayır. (45)

Sethe, annelik duygularında aşırı uçlarda olmuştur. Yaptığı her şey onun o güçlü sevgisinin sonucudur. Aslında iyi anne ilkörneğini simgelemektedir; fakat kölelik yaşantısının ağır yükü onun çılginca davranışlar sergilemesini kaçınılmaz hale getirir. Terry Otten'a göre, Sethe'nin kızını öldürmesinin altında yatan nedenler kabul görse bile onu affetmek olası değildir. Sethe sevgide incelik nedir bilmez. Paul D, Sethe ile ilgili gerçeği öğrendikten sonra bu sevgiyi 'çok kalın' bulur. Sethe'den aldığı yanıt ise, 'ince sevginin sevgi olmadığı' dır. Toni Morrison ise 1977'de kendisiyle yapılan bir röportajda şöyle der: "Yeryüzünde en iyi niyetlerle en büyük zararları verebiliriz. En büyük zararlar.. Hepsi sevgi üzerine.. İnsanlar her çeşit şeyi onun adı altında, onun maskesi altında yaparlar. Şiddet belki de yapmak istediğimiz şeyin çarpık halidir"¹⁰⁰.

Morrison romanının başında '60 milyon ve daha fazlasına' diye bir göndermede bulunur. Bu, Sevilen'in şahsında Afrikalı köleleri simgelemektedir. Terry Otten'a göre, kaybedilen yalnızca Sethe'nin ölen çocuğu değil, daha önceleri Afrika'da esir alınan ve köle gemilerinde zulüm gören 60 milyon insan ve daha fazlasıdır¹⁰¹.

3.2.13. Büyükanne İlkörneği

Romanda işlenen belirgin ilkörneklere birisi büyükanne ilkörneğidir. Bu ilkörneğe Baby Suggs'ın kişiliğinde yer bulur. Baby Suggs kutsal bir kişilik olarak büyükanne olmanın gereğini de yerine getirir. Yıllar sonra oğlu Halle'in beş yıl boyunca her Pazar günü çiftliğin dışında bir yerde çalışarak annesinin özgürlüğünü satın almasından sonra taşındığı 124 Baby Suggs'ın evidir. Çocuklarıyla beraber Tatlı Yuva'dan kaçmayı başarabilen gelini Sethe'yi, dört çocuğuyla bağrına basan ve onun yaralarını iyileştiren büyükanne Baby Suggs'dır. Fakat gelininin, gelişinin yirmi sekizinci gününde işlediği cinayet Baby Suggs'ın umutlarını tüketir. O, 124'te torunlarının en güvendiği kişidir. Denver, Howard ve Buglar onun odasında huzur ve güvenlik bulurlar. Annelerinin işlediği cinayete tanık olan ve kendileri de aynı şekilde kurban edilmekten kıl payı kurtulan çocuklar ona sığınır. Çünkü annelerinin dehşetinden korkarlar. Sonunda Howard ile Buglar evden kaçarlar. Baby Suggs, Denver'in dünyasını dolduran pek çok öykünün anlatıcısıdır. Baby Suggs, Sethe'nin gelişinin yirmi sekizinci gününe kadar yaşayan ve umut veren bir kadındır. Bu yücelik tanımı Baby Suggs'ın sadece kendi ailesince değil, bütün çevresi tarafından kabul görmüş bir özelliğidir. Baby Suggs, sevgiyi ve kendini sevebilmeyi öğütlemiştir toplumuna. Denver'in gözünde onun yeri bambaşkadır. Ona olan güveni hiçbir zaman sarsılmaz. Denver sanki onunla nefes alır yaşadığı süre içinde: "Ona sandık odasında bir sürü şey anlatan Baby Suggs. Büyükanne, gündüzleri ağaç kabuğu, geceleri yaprak gibi kokardı..." (31) Baby Suggs olmadığı zamanlarda da bilgeliğiyle ve yaydığı o olumlu etkiyle Sethe'nin de en çok özlem duyduğu kişi olmuştur. Sevilen'in 124'e dönüşünden sonra Sethe kızlarla beraber Baby Suggs'ın ayin düzenlediği yer olan Açıklık'ta huzur aramaktadır:

Açıklık'ta, Baby'nin üzerine oturup vaaz verdiği eski kayayı buldu; aynı anda da güneşte cızırdayan yaprakların kokusunu, gök gümbürtüsünü andıran adım seslerini, kestane kabuklarını çatlatan haykırışları anımsadı. Baby Suggs'ın yüreği iş başındayken, insanlar kendilerini koyverirdi. (114)

Baby Suggs, tüm zenci toplumunu kucaklayan, onlara yardım eden, sınırsız bir sevgi, anlayış ve koruma gücüyle kendini başkalarının hizmetine sunan yürekli bir kadındır. Bu özelliğiyle de büyükanne ilkörneğini yansıtan bir mana kişiliktir¹⁰².

3.2.14. Kapalı Uzamlar

Toni Morrison romanında kapalı uzamlara ayrı bir anlam yüklemiştir. *Sevilen*'de kapalı uzamlar dış dünyanın tehditlerine karşı bir sığınak niteliğindedir. Romanda sığınak kavramı olumlu ve olumsuz anlamlar yüklüdür. Bunların en belirgin örneği 124 nolu evin kendisidir. Öyle ki, 124 Sethe'nin gelişinden önce kaçakların haber aldığı, hastaların şifa bulduğu, açların doyurulduğu bir tür yardım merkezi iken koruma amacı gütmektedir. Bu yüzden de çok hareketli bir yer olup güvenli bir sığınaktır. Yazar bu durumu şöyle anlatır: "Bir zamanlar bahçede tahta bir parmaklık, ortasında da bir kapı vardı; 124 bir tren garı kadar hareketliyken bu kapının mandalı açılır, kapanır, açılır, kapanırdı." (188)

Sethe'nin kızını el testeresiyle kesmesinden ve Baby Suggs'ın ölümünden sonra 124 sadece Sethe ve Denver için bir korunak özelliği taşır. Çünkü o kızını kadlederek öğretmeni ve diğer beyazları durdurduğunu düşünür. Ve böylece güvenliği sağladığına inanır. Ölen kız bir günah keçisidir. Bebek ruhun tehditi altındaki bu ev Sethe ve *Sevilen* için güvenliği olmayan bir korunaktır.

Öğretmen, bebeğin yüreğinin her sıçrayışında geriye doğru bir adım atmıştı –ta ki sıçramalar kesilinceye kadar.

'Onu dururdum,' dedi Sethe, eskiden parmaklığın bulunduğu noktaya bakarak. 'Bebeklerimi alıp, güvenli bir yere yerleştirdim – güvenli.' (188)

Sethe'nin sağladığı güvenlik sonucunda bir kızı ölmüş, oğulları Howard ve Buglar korkudan evden kaçmış, Denver ise bahçenin dışına çıkamaz olmuştur. İşte 124 böylesine bir kapalı uzamı simgeler. Bu anlamda tehdit merkezidir, güvenliksiz, esenliksiz bir yerdir.

Bir başka kapalı uzam da Sethe'nin küçük kızını yerleştirdiğini söylediği güvenli yer olan mezardır. Sethe kızının boğazını onu tehlikelerden korumak adına kesmiştir. Dolayısıyla ölümlere kimse zarar veremez. Mezar da bu anlamda korunak özelliği taşımaktadır.

Kapalı uzam örneklerinden birisi de Sethe'nin Tatlı Yuva'daki zulümden kaçarken gebe ve yaralı bir halde rastladığı Amy adındaki beyaz kızın onu

iyileştirdiği kulübedir. Yine bu kulübeye de gözlerden uzak olup, korunmak için gitmişlerdir. Sethe ilk tedavisini orada almıştır. Denver, Sevilen'e Amy'i anlatırken kapalı bir yerin önemini vurgular: "Annemi bir kulübeye götürmüş, ayaklarını ovmuş; bu da az şey değilmiş elbette." (95)

Sethe Amy'nin yardımıyla Denver'i doğurduktan sonra ırmağın aşağısında karşılaştığı Stamp Paid ve iki zenci oğlan ona yardım ederler. Stamp onu toprak zeminli bir kulübeye götürür ve orada beklemesini ister: "Karşı kıyıya ulaşınca kadının inmesine yardım etti; ceketsiz oğlansa ceketi giyen bebeği taşıyordu. Adam Sethe'yi çatısı çalı çırpıyla kaplı, toprak zeminli bir kulübeye götürdü." (111) Stamp Paid, Sethe'nin orada beklemesini istemişti. Çünkü işaret bıraktığı için birazdan onu almaya gelenler olacaktı. Bu yardım ekibinin arasında gizli bir şifre vardır: "*Stamp ırmağı geçen olunca, eski ağılın kapısını açık bırakır. Yanlarında çocuk varsa, çite heyuz bir bez bağlar.*" (111) Bu örnekteki kapalı uzam kulübedir. Buradaki kapalı uzam da diğerlerinde olduğu gibi korunak, sığınak ve tedavi gibi kavramları simgeler.

Daha önce doğa ilkörneğinde sağaltım aracı olarak kullanılmasına örnek verdiğimiz Denver'in ormandaki odasıyla ilgili alıntıda sunulan yemyeşil kapalı uzam da bir sığınak ve korunak kavramının simgesidir. Denver'in ormanda kendi kendine yarattığı dünya da kapalı bir uzamdır. Denver, uzun şimşir ağaçlarının kapattığı oda şeklini almış, yeşil çalılıkların bir duvar oluşturduğu alanda dışardaki dünyadan ve 124'ten gelen her türlü tehдitten kendisini uzakta hisseder. Korkularından arınır. Onun için bu iki-üç metrelik yuvarlak, boş odada oynamak bir evcilik şeklinde başlamış; fakat daha sonra farklı anlamlar kazanmıştır. O, Denver'in dünyasıdır ve karanlık dünyadan kurtuluş, yalnızlıktan uzaklaşma ve ruhsal sağaltım adına bir sığınak özelliği taşır.

3.2.15. Arama İlkörneği

Romanda, arama (quest) ilkörneğine Paul D karakterinde rastlanmaktadır. Paul D de Don Quixote, Huckleberry Finn gibi gezgin birisidir. Arama ilkörneğinde kahraman yeraltına iner, ejderha ile döğüşür, hazineyi ele geçirir ya da kaçırılan kızı kurtarır. Kahraman her durumda olağanüstü güçlerle savaşır ve galip gelir. Bu daha çok mit kahramanlarını ilgilendirir. Günümüzde ise arama ilkörneğiyle modern

romandaki kahramanın içsel yolculuğu anlatılır. Kahraman bu yolculuk boyunca kimliğini bulmaya çabalar¹⁰³.

Paul D de yürüyen bir adamdır. Sethe'ye ulaşana kadar yirmi yıl köleliğin eziyetlerine katlanarak ve kurtulmaya çalışarak oradan oraya yürür. Son yedi yıldır da Sethe'nin olduğu yere doğru yürümüştür. Sonunda aradığını bulmuştur. Sethe'dir aradığı. Halle'in karısı Sethe. Halle'in karısı olmayı seçmesine rağmen Tatlı Yuva'ya geldiğinden beri hayallerinden çıkmayan Sethe. Ona bir aile olmayı bile önerir. Yeni bir yaşam için bir şanstır bu. Paul D, o zamana kadar vazgeçmeden yürüdüğünü şöyle anlatır:

Sana söyledim, ben yürüyen bir adamım, ama yedi yıldır bu yöne doğru yürüyordum. Buranın çevresini dolandım, daireler çizdim. Kuzeye, güneye, doğuya, batıya... adı bile olmayan yörelere gittim, hiçbir yerde uzun kalmadım. Ama buraya gelip de sundurmaya oturunca, seni beklerken, eh varmak istediğim hedefin bu ev olmadığını anladım. Hedefim sendin. Bir yaşam kurabiliriz. kızım. Bir yaşam. (62)

Paul D'nin, kaçak kölelik yaşamı boyunca derinde aradığı şey Sethe ile birlikte bir yaşam özlemidir. Paul D, yolculuğu esnasında başka kadınları da tanımış ve sevilmiştir. Köle toplayıcısından kaçarken sığındığı dokumacı kadın ile tam onsekiz ay birlikte olur. Kadın herkese onu Syracuse'den gelen yeğeni olarak tanıtır ve birlikte olurlar. Fakat bunlar onu tatmin etmez. Yine de Paul D onsekiz ay sonra yollara düşer. Ta ki kendisini Sethe'nin evinin sundurmasında oturuyor bulana kadar yürür. Amacı Sethe ile yaşamak ve hatta ondan bir çocuk sahibi olmaktır. Sethe'nin çocukları vardır ama babası Paul D değildir. Sethe'yi daha çok sahiplenmek ister. Sethe'ye onun yanındayken yaşamdan korkmaması gerektiğini anlatır. Birlikte bir yaşam demek; biraz da sevgi, güven ve dayanışma demektir. Arama ilkörneğini tipik olarak yansıtan Paul D, Sethe'yi bulana kadar, yaşam içerisindeki yerini sorgularken yaşamını paylaşmak istediği kadınla birlikte özgür bir yaşamı da aramıştır.

Arama ilkörneğini temsil eden bir diğer karakter de romanın baş kahramanı Sethe'dir. Özgürlük sözcüğü, Halle'in, annesinin özgürlüğünü satın almasıyla çiftlikteki kölelerin zihnine girmiştir. Tatlı Yuva'nın sahibi Bay Garner'ın

ölümünden sonra öğretmen ve yeğenlerinin çiftliğe yerleşmesiyle başlayan kötü günler Sethe'ye özgürlüğü daha çok düşündürür olmuştur. Terry Otten'in deyiimiyle köleler 'kusurlu cenneti' farkedeler. Ona göre, bu durum Adem'le Havva'nın Cennet'ten kovuluşunu simgeler¹⁰⁴. Öğretmenin insanlık dışı uygulamaları kölelerin köle olduklarını anımsamasına neden olur. Sethe, bunu anladığında özgürlük düşüncesi onda her ne pahasına olursa olsun ulaşılacak bir amaç haline dönüşür. Bu anlamda Sethe'nin ruhunda yükselen özgürlük arayışı arama ilkörneğinin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Sethe çocukları için yaşayan bir kadındır. Onlar yaşam kaynağıdır, sevinçtir. Aslında bir köle için sahiplenmek yasaktır. Sethe'deki bu güçlü duygu ona her zorluğa katlanacak direnci verir. Sethe'nin Tatlı Yuva'dan 124'e uzanan yolculuğunda ve çocukları ve kendisi için amaçladığı nitelikli bir yaşama karşı verdiği savaşın temelinde arama ilkörneği vardır. Kölelik yaşamının kendine açtığı zararlardan çocuklarını uzak tutmak ister. Dövülmüş, sırtı parçalanmış, sütü çalınmış, vücudunda mezura ile ölçümler yapıp, hayvanla olan benzerliği saptanmaya çalışılmıştır. Belki de ilerde çocukları da elinden alınacak ve satılacaktır. Kocası Hall de bunun kaygısını taşımaktadır. Çünkü öğretmen onun çiftlik dışında çalışıp para kazanmasına daha fazla izin vermez. Sethe Halle'in konuşmasını şöyle aktarır: “*Bana doğru eğildi, parmaklarının boğumuyla yanağıma dokundu. ‘Şu anda en önemli soru, senin özgürlüğünü kimin satın alacağı. Ya da benim? Ya da onun (Sevilen) ?’*” (224) Bu sorgulamadan sonra kaçış planı yaparlar. Sixo geceleri gizlice çiftlikten uzaklaştığı zamanlarda treni ve Bay Garner'ın Baby Suggs'ı Ohio'ya götürdüğü yolu keşfetmiştir. Böylece kaçış başlar. Sethe bunu Sevilen'e şöyle anlatır:

Halle'i ya da bir başkasını bulamamıştım. Sixo'nun yanıp kül olduğunu, Paul D'nin ise yakasına asla inanamayacağın bir yakalılık takıldığını bilmiyordum. Bunları çok sonra öğrendim. Her neyse sizleri mısırın içinde bekleyen kadına teslim ettim, at arabasına gönderdim. Ha, ha. Bebeklerim için ne deftere düşülen notlar olacaktı, ne mezura ölçümleri. Daha sonra başıma gelenlere sizin için katlandım. Ağaçlardan sarkan oğlanların tam önünden geçtim. Birinin sırtında Paul A'nın gömleği vardı, ama ayakları da

başı da yoktu. Önlerinden yürüyüp geçtim, çünkü senin sütün bir tek bendeydi ve (Tanrı ne yaparsa yapsın) o sütü sana ulaştıracaktım. (225-226)

Sethe, önce çocuklarını gönderir, sonra kendisi kaçar. Bu zor bir kaçış olacaktır. Çünkü aynı zamanda Denver'a altı aylık hamiledir. Kocasıyla buluşamadığı bu yolculukta Amy adındaki beyaz kız ona yardım eder. Çünkü Sethe onunla karşılaştığında sürünecek halde bile değildir. Buna karşın çocuğunu doğururken yalnız olmaması büyük bir şanstır. Sonrasında Stamp Paid'e rastlaması da başarısının ikinci işaretidir. Stamp Paid, onu ve bebeği nehrin karşı kıyısına geçirir. En sonunda Baby Suggs'ın evine ulaştığında Sethe çok mutludur. Çünkü bu ana kadar planı gerçekleşmiştir. Aradığını bulmuş, çocuklarına ve özgürlüğe kavuşmuştur. Sethe, arama ilkörneğini simgeleyecek şekilde amacına ulaşmak için savaş verdiği yolculukta başarılı olmuş ve ailesini daha güvenli ve özgür olabileceği bir yere taşımıştır: "Canının istediği şeyi sevebileceğin, onu arzulamak için birilerinden izin almak zorunda olmadığın bir yere ulaşmak. Evet, özgürlük buydu." (187)

Özgürlük güven demektir. Tarihte de insan toplulukları özgür yaşayacakları topraklar için savaşmışlardır. Bu duygu bireyde başlayıp, toplumsal bir hal alır. Sethe de özgürlüğü kavramıştır. Fakat onun özgürlüğü ve güveni bulduğu yer olan 124 nolu ev öğretmeninin oraya ulaşmasıyla anlamını kaybeder. Sethe, çocukları için daha güvenli bir yer arar. Bu durum bir arama ilkörneğini simgeler. Sethe için verilecek yeni bir savaştır bu. Sethe'nin çocukları ve kendisi için bulduğu daha da güvenli yer yaşam sonrasındır ancak: Bir mezarın sunduğu güvenlik. Çünkü yaşadığı acıların aynısını çocuklarının da yaşamasına izin vermez. Artık Sethe çocukları ile beraber ölmüş olan annesinin yanında olmalıdır. Fakat Sethe sadece büyük kızını öldürebilir. Diğer üçü kurtulur. Sethe olayı daha sonra Sevilen'e anlatır: "*Amacım hepimizi öte yana, annemin yanına götürmektir.*" (231-232)

Sethe'nin karakterinde temsil edilen arama ilkörneğinde onun güvenli bir yerde yaşamak için verdiği savaş trajik bir sonla biter. Arama ilkörneğinde kahramanın kazandığı zafer açısından düşünülecek olursa, Sethe, bir çıkış yolu bulmuştur ve amacına ulaşmıştır. Çünkü Sethe kızını kurban ederek ulaştıkları özgür ortamı tehdit

eden unsuru yani öğretmeni durdurmayı başarmıştır. Fakat ödediği bedel çok ağır olmuştur.

Bir başka arama ilkörneği Denver'in karakter gelişimi sırasında göze çarpar. Denver, dışarıdaki dünyadan ürken bir ev kızı iken annesi ve Sevilen arasında gelişen tuhaf bağılılık sonrasında dışarıdaki insanlardan yardım istemeye karar vermesiyle gelişen bir kimlik arayışını sergiler. Denver, annesinin Sevilen'e aşırı bağılılığından ve Sevilen'in Sethe'ye yönelik eziyetlerinden ürkmeye başlar:

...annesi ölebilir, ikisini başbaşa bırakabilirdi; o zaman Sevilen ne yapardı? Olup biten şey her neyse, ancak üç kişiyle olabilirdi – iki değil. Yarının ne getireceğini Sethe de Sevilen de umursamadığına göre (Sevilen mutluysa, Sethe de mutluydu; kız onun bağılılığını yalayıp yutuyordu), Denver bunun kendisine düştüğünü anlamıştı. Avludan çıkmak zorundaydı – dünyanın eşliğini aşmak, iki kadını arkada bırakmak ve birisinden yardım istemek. (275-276)

Denver bu davranışından dolayı çevresinden takdir görür. Çünkü yardımlaşma ve iletişim adına olumlu bir adım atmıştır: “Ama Sethe'nin ansızın ortaya çıkıveren kızının (Denver), her şeye karşın, kafasının çalıştığı anlaşılıyordu. En azından dışarıya çıkmış, yardım istemiş, iş aramaya koyulmuştu.” (290) Denver kendini ve o toplumdaki yerini sorgulamaktadır. Bu sorgulamada Denver kendisiyle ve korkularıyla savaşmıştır. Denver'in, annesini bebek ruhun yaşama dönmüş şekli olan Sevilen'in eziyetlerinden kurtarmak için başlattığı arayışta vardığı nokta olumludur. Çünkü hem içinde yaşadığı toplumun bir üyesi haline gelmiş; hem de komşuların dualarının da yardımıyla annesini ve 124'ü bebek ruhtan kurtarmıştır. Sudan gelen bebek ruh geldiği yere geri döner.

4.SONUÇ

Geçmişte yasal yaptırımlar gibi kullanılan mitler 17. ve 18. yüzyıllarda tarihle ilintili olarak değerlendirilmişlerdir. 19. yüzyılda ise mitlerin insan dili ve düşüncesinden ortaya çıktığı gerçeği kabul edilmiştir.

İlkel insanlar doğa olaylarını akıl ile açıklayamadıklarından yeryüzünde bir takım doğa üstü varlıkların olduğuna inandılar. Bunlar insanüstü erdemlere, yeteneklere ve kötü güçlere sahiptiler. İnsan şeklindeki bu tanrılar ölümsüzdü. Onların hakkında uydurulan çeşitli masallar kulaktan kulağa, dilden dile, ülkeden ülkeye yayıldı. Yunanlıları etkileyen Mısırlılar, Asurlular, Fenikeliler de daha önce bu masalları anlatmışlardı. Zamanla mitler şair ve filozofların dilinde de söylenir olduğunda daha bir zarifleşti. Bu durum mitlerin insanların dilinde, zihninde ve hayallerinde eriştiği olgunluktan kaynaklanıyordu.

Farklı coğrafyaların, değişik kültürlerinde söylenegelmiş bu tür masalların, mitlerin özünde ilkörnekler vardır. Mit, epos ve logos eski Yunan dilinde söz kavramını vermek için kullanılmışlardır. Mitin gerçeklerle ilgili olduğu söylenemez. Masal, öykü, efsane anlamına gelen bu sözcük söylenen ve duyulan sözdür. İnsanlar gördüklerini, duyduklarını anlatırken küçük yalanlarla süslediklerinden mitosa güven olmaz. Epos ise mitin ölçülü, süslü biçimidir. Epos ile mitos arasındaki uyum efsanenin çağlar ötesine ulaşmasında önemli bir etkidir. Logos ise gerçeğin insan sözüyle anlatılmasıdır. O, düşünceyi simgeler ve kanundur¹⁰⁵. Sözün özünü oluşturan ilkörnek, Jung'un da belirttiği gibi, her yerde karşılaşılan belli motiflerden oluşur. Jung'a göre; "İlkörnekler, bir bütün olarak ele alındığında, insan ruhunun gizli güçlerinin toplamını canlandırırlar: Tanrı, insan ve kozmos arasındaki derin ilişkiler bakımından atalardan kalma bilgi hazinesidirler"¹⁰⁶. Bu bilgi hazinesi, evrendeki canlıları sanıldığından daha çok birbirine yakınlaştırır. İnsanlık aynı melodiye yazılmış sözleri kendi dillerinde söylemenin farklılığını yaşamıştır

Jung'a göre zihinsel etkinliklerin adı 'psyche' (ruh) idi. Jung, Freud'un görüşlerinden çok etkilenir ve onun ego kavramını benimser. Jung'a göre, ego ruhun katmanları arasında en yüzeyde olanıdır. Egonun altında Freud'çu psikanalizin bilinçdışı olarak adlandırdığı kişisel bilinçdışı vardır. Burada bastırılmış, içsel

yaşantılar bulunur. Fakat Jung daha derinlerde bir de ortak bilinçdışının varlığından bahseder. Onun ‘bilgi hazinesi’ olarak adlandırdığı bu bölümde, insanın tarih boyunca geçirdiği evrimin tüm izlerini görmek mümkündür. Böylece Jung’cu kuramde ilkörneklerin bilinç öncesine ait kavrama biçimleri olarak, ilksel imge örnekleri şeklinde ortak bilinçdışında bulundukları gerçeğine ulaşıyoruz. Bu bağlamda çalışmamızda Jung’un bakış açısından ilkörneksel eleştiriyi Toni Morrison’ın **Sevilen** adlı yapıtına uyguladık.

Toni Morrison’a 1988 Pulitzer Edebiyat Ödülü’nü kazandıran **Beloved** ya da Türkçe’ye çevrildiği şekliyle **Sevilen** adlı romanı incelediğimizde insanlığın ortak bilinçdışını zenginleştirmiş, pek çok ilksel imge örneklerinin, yani ilkörneklerin, yazar aracılığıyla okura aktarıldığını görmekteyiz. **Sevilen**, Amerika iç savaşını izleyen yıllarda, Ohio’da, köle Sethe ve ailesinin çevresinde dönen, ırk ayrımına dayalı olayların çeşitli geri dönüşlerle anlatıldığı, ilk örneklerin büyük önem taşıdığı, evrensel bir yapıttır.

Jung’un bakış açısından incelediğimiz **Sevilen**’de gölge, persona, anima-animus, self, bilge kişilik gibi ilkörneklerin beraberinde doğa, renk, cinsel saldırı, yalnız yaşayan kadın, yeniden doğuş, su, rakam, ağaç, anne, büyükanne, kapalı uzam ve arama ilkörneği gibi değişik ilkörnekleri irdeledik. Jung’a göre; insanın ruhsal yapısının içeriklerinde var olan persona, anima-animus, gölge, self, bilge kişilik gibi ilkörnekler roman boyunca çeşitli karakterlerin ruhsal açılımında kendini gösterir. Romanda gölge ilkörneği yoğun olarak Sethe’nin boğazını keserek öldürdüğü kızı **Sevilen**’in karakterinde ortaya çıkarken, anima kadınların kendileriyle özdeşleştirdikleri bir yumuşaklığa sahip olan Paul D’de belirir. Baby Suggs, baştan sona bir bilge kişiliği temsil eder. Self ilkörneği için Denver’in karakterinde uygun özellikler olduğu gözden kaçmaz. Ayrıca, Toni Morrison’ın yoğun şekilde doğa ve renk ilkörnekleri kullandığını görüyoruz. Doğa ve renk, bir tür ruhsal sağaltım aracı olarak sunulmuştur. Romanda yalnız yaşayan kadınlar güçlü ve koruyucu olmak zorunda bırakılmışlardır. Buna bağlı olarak cinsel saldırı ilkörnekleriyle karşılaşırız. Ataerkil toplumlarda sahiplenmeye şiddet unsurunun da eklendiği tarih boyunca süregelen bir yaşanmışlığı anlatır aslında zenci kadınların yaşadıkları eziklik. Yeniden doğuş ilkörneği ise su imgesiyle birlikte sunulur. Özellikle nehir imgesi kullanılır. Tıpkı bebeklerin anne karnında amniyo suyu içinde yaşaması gibi ölüp dirilen insan da bu

ortamı simgeleyecek şekilde sudan gelir. Ağaç ilkörneği bütün kültürlerde var olan bir imgedir. Romanda, Sethe'nin sırtında oluşan yara izi, hayat ağacını simgeler. Bir anlamda da sırtındaki bu işkence izi özgür bir yaşama ait düşlerini kamçılayan son unsur olmuştur onun için. Bir anne ilkörneği şiddetle merhameti aynı potada eritecek kadar yoğunken, bir büyükanne ilkörneği de sevgisi herkese ulaşacak kadar hoşgörülüdür. **Sevilen**'deki kapalı uzamlar her zaman güvenli olmasa da bir sığınak ve korunak imgesi olarak sunulmuştur. Romanda arama ilkörneğini açıklayacak simgeler de yer almaktadır. Bu ilkörnekte kahramanlar kendi yaşamlarının özünü oluşturan yolculuklarında amaçlarına ulaşmak için savaşırlar. Böylece konu olarak ırk ayrımının bütün şiddetiyle gündemde olduğu günlerde yaşanan olaylar, kızgın ruhların rahatsız ettiği yoksul evler, batıl inançlar, özgürlük uğruna feda edilen canlar çarpıcı bir şekilde **Sevilen**'de anlatılır.

Toni Morrison Amerika'daki zenci toplumun maruz kaldığı ırk ayrımının yıkıcı etkilerini ve bıraktığı derin izleri günümüz insanının zihnine nakşederken kullandığı ilkörnekle yapıtını evrensel anlamda daha çok anlaşılır ve paylaşılar kılmayı başarmıştır. Morrison, köle yaşamını bütün acımasızlığıyla sergilerken Afrikalı-Amerikalıların geçmişini bugüne taşıyarak yaşadıkları dehşeti unutmak istemelerinin altındaki derin anlamı ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Yazar, bu çalışmasıyla Pulitzer Ödülü'ne layık görülmüş ve aynı zamanda da tüm yapıtlarından dolayı 1993 Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır.

Toni Morrison'ın kölelik yaşamının tarihsel sürecini yansıtmak amacıyla kaleme aldığı bu yapıtında, Jung'un tarihsel bir hazine olarak tanımladığı ortak bilinçdışının ilkörneklelerini kullanması, onun okura verdiği mesaj açısından düşündürücü ve çok değerli bir emektir. Morrison, tarihsel bir sürecin içeriklerini anlatırken her kültürde örneklerine değişik ayrıntılarla rastlayabileceğimiz türden imgelere, motiflere, kalıplara yer vermiştir. Bu da onun kendi sınırlarının ötesine geçmiş, kalemini yalnızca kendi ulusunun değil bütün bir insanlığın hizmetine sunmuş, evrensel bir yazar olduğunun en açık göstergesidir.

NOTLAR

1. Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Çevr. Sabri Gürsel, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2000, s. 425-426
2. Joseph Campbell, *Yaratıcı Mitoloji: Tanrının Maskeleri* Çevr. Kudret Emiroğlu, Ankara, İmge Kitabevi, 1994, s.13-14
3. Wilfred L. Guerin & Earl G. Labor, *A Handbook of Critical Approaches to Literature*, New York, Harper&Row Publishers, 1992. s.156-157
4. T. S. Eliot, "Mythical Vision," *Jungian Literary Criticism*, Ed. Richard S. Sugs, Evanston - Illinois, Northwestern University, s.10
5. Prof. Dr. Sevim Kantarcıoğlu, *Edebiyat Akımları ve Temel Metinler*, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayını, 1993, s.220
6. Carl Gustav Jung'un 'the collective unconscious' terimi Türkçe'ye 'ortak bilinçaltı' şeklinde çevrilmekle birlikte taradığımız pek çok kaynakta 'personal unconscious' ve 'collective unconscious' terimleri 'kişisel bilinçdışı' ve 'ortak bilinçdışı' şeklinde aktarıldığından biz de bu aktarımları tercih ettik.
7. C.G.Jung. *Analitik Psikoloji*, Çevr. Ender Gürol, İstanbul, Payel Yayınevi. 1997. s.33
8. C.G. Jung. *The Archetypes & The Collective Unconscious*. ed.R.F.C. Hull. Princeton University, 1989, s.4
9. Carl G. Jung, *Analitik Psikoloji*, Çevr. Ender Gürol, İstanbul, Payel Yayınevi, 1997. s.33,
10. Philip Wheelright. *Metaphor & Reality*, Bloomington, Indiana University Press. 1962. s.111
11. www.yahoo.com., "Archetypal Theory & Criticism" *John Hopkins Guide*,
12. www.yahoo.com, "C.G.Jung," *Carl Gustav Jung*, George Boerce

13. Yurdanur Salman, Gamze Varım, serhan Keser, *Ortak Kültür Sözlüğü, Yabancı Sözcük, Terim, Deyim, Özdeyiş ve Atasözleri*, İstanbul, Karınca Yayınları, 1992,

s. 9, 17

Taradığımız kaynaklarda başta adı geçen sözlük olmak üzere kişilik yerine persona. shadow için gölge, içsel kişilik için anima, ussal ruh için animus, ben,özben ya da öz için self yaygınlıkla kullanıldığı için çalışmamızda bu sözcükler kullanılmıştır. Ayrıca sözcüklerle ilgili aşağıdaki bilgileri edinilmiştir:

Persona (Latince): 1.Kişinin dış imgesi; insanın herkesin karşısına çıkarken takındığı kişiliği

2. Kişiliğin dış dünya ile temasta olan yanı; kişiliğin dışa vurumu. Salman, Varım, Anima (Latince) :

1. Yaşam kaynağı; ruhu; tin; can.

2.Hayvan ruhu; insanoğlunun hayvanlar alemiyle paylaştığı ruh; can.

3.Gerçek iç ben; içsel kişilik

Animus: Ussal ruh

14.Guerin & Labor, a.g.y., s.176.

15.Jung. *Analitik Psikoloji*, s.44

16. a.g.y., s.276

17. Eliot, a.g.y., s. 15-16

18. Jung, *Analitik Psikoloji*, s. 50

19. a.g.y., s. 48

20. a.g.y.. s.232

21. a.g.y.. s.217

22. a.g.y.. s.217

23. Frieda Fordham. *Jung Psikolojisi*, Çev. Aslan Yalçınır. İstanbul. Say Yayınevi. 1997, s.98

24. Lawrence I. Kipling & A. Walton Litz, *Modern Literary Criticism (1900-1970)*, New York, Princeton University, 1972, s. 180-181
25. David Daiches, *Critical Approaches to Literature*, New York, Longman Inc., 1984, s.344.
26. C.G.Jung, *The Archetypes & the Collective Unconscious*, Çevr. R.F.C. Hull. Princeton University Press, s.4
27. www.yahoo.com, "Archetypal theory & Criticism," *John Hopkins Guide*,"
28. Lipking & Litz, a.g.y., s.184
29. Northrop Frye, *Anatomy of Criticism*, Princeton University Press, Princeton-New Jersey, 1973, s.99
30. David Lodge, "The Archetypes of Literature," *20th Century Literary Criticism*, U.S.A., Longman, 1972, s.429
31. Frye, a.g.y., s.118
32. Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, s.45
33. www.yahoo.com., "Archetypes As Defined by Jung," *Jungian Literary Theory & Criticisms*.1
34. [www. yahoo.com](http://www.yahoo.com)., *Jungian Literary Theory & Criticism*, s.2
35. Lipking & Litz, a.g.y., s.184
36. [www. yahoo.com](http://www.yahoo.com).. "Archetype." *Gale Encyclopedia*, s. 1
37. C.G. Jung & Marie Louise Vonfrans, "Approaching the Unconscious: Man & His Symbols," *The Jungian Approach to Symbolic Interpretation*, New York:Dell, 1964. s. 57-58
38. Eliot, a.g.y.. s.184

39. Jung & Vonfrans, a.g.y., s.57-58
40. www.yahoo.com., *Jungian Literary Theory & Criticism* “Archetypes As Defined by Jung”
41. Wilburs S. Scott, *Five Approaches of Literary Criticism: An Argument of Contemporary Critical Essays*, New York, Collier Books, 1962, s.247-251
42. Jung & Franz, a.g.y., s.57-58
43. www.yahoo.com., Daryl Sharp, *The Jung Lexicon*, Toronto, s.15
44. C.G.Jung, *Din Ve Psikoloji*, Çevr. Cengiz Şişman, İstanbul, İnsan Yayınları, 1997, s.77
45. [www. Yahoo.com](http://www.Yahoo.com)., Daryl Sharp, *The Jung Lexicon*, Toronto, s. 17
46. Eliot, a.g.y., s.182
47. a.g.y., s.183-184
48. Jung, *Analitik Psikoloji*, s.71
49. Jung, *The Archetypes & The collective Unconscious*, s.20
50. Jung, *Analitik Psikoloji*, s.72
51. a.g.y., s. 294
52. a.g.y., s.295
53. Fordham, s. 74
54. www.yahoo.com., “Archetypes As Defined by Jung,” *Jungian Literary Theory & Criticism* s.3
55. www.yahoo.com., “Archetypes As Defined By Jung,” *Jungian literary Theory & Criticism* s.3

56. Jung, *Din ve Psikoloji*, s.14
57. Jung, *Analitik Psikoloji*, s.74
58. Jung, *Din ve Psikoloji*, s.14
59. Fordham, a.g.y., s.60
60. Jung, *The Archetypes of The Collective Unconscious*, s.20
61. Andre Stevans, *Jung*, Çvr., Ayda Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999, s.64
62. a.g.y., s.72
63. www.yahoo.com., “C.G.Jung (1875-1961),” *Carl Gustav Jung*, Dr.George Boerce,
- 64.Fordham, a.g.y., s.70
65. a.g.y., s.149
66. Jung, *Din ve Psikoloji*, s.14
67. Jung, *Analitik Psikoloji*, s.75
68. a.g.y., s.75
69. www.yahoo.com., *Carl Gustav Jung*, Dr. George Boeree, “C.G.Jung, Other Archetypes”
70. Guerin & Labor, a.g.y., s.160
71. a.g.y., s.157-162
- 72.www.yahoo.com.,*Carl Gustav Jung*, Dr.George Boeree, “C.G.Jung (1875-1961)”
73. Guerin & Labor, a.g.y., s. 158-161
74. a.g.y., s.160
- 75.www.yahoo.com/www.cob.montevallo.edu/student/HatcherCL/BELOVED/HTM.
“what Morrison has to say about **Beloved**,” Erica Bauermeister

76. Mari Evans, *Rootedness: The Ancestor As Foundation In Black Women Writers: A Critical Evaluation*, New York, Anchor Press. 1984, s.344-45
77. Jung, *Analitik Psikoloji*, s.170
78. Truider Harris, *Fiction and Folklore: The Novels of Toni Morrison*, Knoxville, The University of Tennessee Press, 1991, s.153
79. Guerin & Labor, s.180
80. Terry Otten, *The Crime Of Innocence In The Fiction Of Toni Morrison*, Columbia, University of Missouri Press, 1989, s. 84
81. Harris, a.g.y., s.158
82. Jung, *Analitik Psikoloji*, s.293
83. a.g.y., s.72
84. a.g.y., s. 404
85. Stevans, a.g.y., 1999, s.78
86. Carl Gustav Jung, *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri*, Çevr. Kamuran Şipal, İstanbul. Cem Yayınevi. 1996, s.28
87. Fordham, a.g.y., s.99
88. Otten, a.g.y., s.93
89. Harris, a.g.y., s.174
90. Harris. a.g.y., s.181
91. Azra Erhat. *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi. 1978, s.201
92. a.g.y., 131
93. Guerin & Labor, a.g.y., s.157-158

94. Harris, a.g.y., s.165
95. Behçet Necatigil, *100 Soruda Mitologya*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 2000, s.32
96. Guerin & Labor, a.g.y., s.158
97. Otten, a.g.y., s.84
98. Guerin & Labor, a.g.y., s.161
99. Necatigil, a.g.y., s. 32
100. Otten, a.g.y., s.90
101. a.g.y., s.83
102. Fordham, a.g.y., s.76
103. Moran, a.g.y., s.222-223
104. Otten, a.g.y., s.87
105. Erhat, a.g.y., s.5-6
106. Jung, *Analitik Psikoloji*, s.52

KAYNAKLAR

- Bakerman, Jane S. "Female Initiation In The Novels Of Toni Morrison," *American Literature A Journal Of Literary History, Criticism, And Bibliography*, Volume 52, Number 4, January 1981
- Bradbury, Malcolm. *The Modern American Novel*, Oxford-New York, Oxford University Press, 1984
- Campbell, Joseph. *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Çev. Sabri Gürsel, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2000
- Campbell, Joseph. *Yaratıcı Mitoloji: Tanrının Maskeleri*, Çev., Kudret Emiroğlu, Ankara, İmge Kitabevi, 1994
- Campbell, Joseph. *Doğu Mitolojisi: Tanrının Maskeleri*, Çev. Kudret Emiroğlu, Ankara, İmge Kitabevi, 1994
- Carl. R. Frederick, *American Fictions (1940-1980): A comprehensive History And Critical Evaluation*, New York, Harper & Row Publishers, 1983
- Daiches, David. *Critical Approaches To Literature*, New York, Longman, 1984
- Demirtürk. E. Lale. *Çağdaş Amerikalı Zenci Romancılar*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1997,
- Edelbers. Cynthia Dubin. "Morrison's Voices: Formal Education, The Work Ethic, And The Bible," *American Literature A Journal of Literary History, Criticism & Bibliography*, Volume 58, number 2, 1986
- Eliot, T.S. *Jungian Literary Criticism*, Ed. Richard S. Sugs, Evanston – Illinois, Northwestern University Press, 1992
- Erhat. Azra. *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1978
- Ergin Seçgin. *1950 Sonrası Amerikan Romanı*, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları:110, 2000
- Evans. Marie. *Rootedness: The Ancestor As Foundation In Black Women Writers: A Critical Evaluation*, New York, Anchor Press, 1984

- Fordham, Frieda. *Jung Psikolojisi*, Çev. Aslan Yalçın, İstanbul, Say Yayınları, 1997
- Frye, Northrop. *Anatomy Of Criticism*, New Jersey, Princeton University Press, 1973
- Guerin Wilfred L. & Labor Earl G. *A Handbook Of Critical Approaches To Literature*, New York, Harper & Row Publishers, 1992
- Gottesman, Ronald. Murphy, Frances. Holland, b. Lawrence. Parker, Hershel. Kalstone, David. Pritchard, William. *The Northern Anthology of American Literature*, New York, 1979
- Harris, Trudier. *Fiction And Folklore: The Novels Of Toni Morrison*, Knoxville. The University Of Tennessee Press, 1991
- House, B. Elizabeth. "The Sweet Life In Toni Morrison's Fiction," *American Literature, A Journal Of Literary History, Criticism, And Bibliography*, Volume 56, Number 2, Mayıs 1984
- Jaye, C. Micheal & Watts, Ann Chalmers. *Literature And The American Urban Experience Essays On The City And Literature* New Jersey, Rutgers University Press, 1981
- Jung, C. G. *Analitik Psikoloji*, Çev. Ender Gürol, İstanbul. Payel Yayınevi, 1997
- Jung, C. G. *The Archetypes And The Collective Unconscious*, Ed. R. F. C. Hull, Princeton University Press, 1989
- Jung, C. G. *Bilinç Ve Bilinçaltının İşlevi*, Çev. Engin Büyükin, İstanbul Say Yayınları, 1999
- Jung, C. G. *Din Ve Psikoloji*, Çev. Cengiz Şişman, İstanbul, İnsan Yayınları, 1997
- Jung, C. G. *İnsan Ruhuna Yöneliş*, Çev. Engin Büyükin, İstanbul. Say Yayınları. 2001
- Jung, C.G. *Keşfedilmemiş Benlik*, Çev. Barış İlhan – Canan Ener Sılay, İstanbul, İlhan Yayınevi. 1999
- Jung, C. G. & Wolfrans, Marie Louise. *The Jungian Approach To Symbolic Interpretation*. New York: Dell, 1964

- Kantarcioglu, Sevim. *Edebiyat Akımları Ve Temel Metinler*. Ankara. Gazi Üniversitesi Yayını, 1993
- Kershner, R. B. *The Twentieth Century Novel: An Introduction*, New York, Bedford Books, 1997
- Kırtunç, Ayşe Lahur. *Sözcükler Meleği: Marge Pierce Ve İlkörneksel Eleştiri*, İzmir, İleri Kitabevi Yayınları, Tarihsiz
- Kipling, I. Lawrence & Litz, A. Walton. *Modern Literary Criticism (1900-1970)*, New York, Princeton University Press, 1972
- Lodge, David. *20th Century Literary Criticism*, U.S.A., Longman, 1972
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları Ve Eleştiri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999
- Morrison, Toni. *Sevilen*, Çevr. Püren Özgüren, İstanbul, Can yayınları, 2000
- Necatigil, Behçet. *100 Soruda Mitologya*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 2000
- Otten, Terry. *The Crime Of Innocence In The Fiction Of Toni Morrison*, Columbia, University Of Missouri Press, 1989
- Salman, Yurdanur. Varım, Gamze. Keser, Serhan. *Ortak Kültür Sözlüğü, Yabancı Sözcük, Terim, Özdeyiş Ve Atasözleri*, İstanbul, Karınca Yayınları, 1992
- Scott, Wilburs S. *Five Approaches Of Literary Criticism: An Argument Of Contemporary Critical Essays*, New York, Collier Books, 1962
- Thody, Philip. "Magic Realism, Post-Modernism and Toni Morrison. *Twentieth Century Literature Critical Issues And Themes*, London, Macmillan Press Ltd., 1996
- Turner, T. Darwin. "Black Fiction: History & Myth", *Studies In American Fiction*, , Northwestern University Press, vlm.5, no:1, spring 1977
- Uslu. A. Didem. *Onların Özgür Zencileri de Vardır Toni Morrison'ın Romanlarında Afrikalı – Amerikalı Kimlik Sorunsalı*, İzmir. Dokuz Eylül Yayınları, 1998
- Wheelright, Philip. *Metaphor And Reality*, Bloomington, Indiana University Press, 1962

İnternet Kaynakları

www. yahoo.com. Archetypal Theory, *Archetypes As Defined By C.G. Jung*

www. yahoo.com. Archetypal Criticism, *Gale Encyclopedia, Archetype*

www. yahoo.com. Archetypal Criticism, Daryl Sharp, *The Jung Lexicon*, Toronto

www. yahoo. com. Archetypal Criticism, George Boerce, *C.G. Jung – Other Archetypes*

www.yahoo.com. Archetypes, find articles.com., *African – American Review*, 1998

www.yahoo.com. Archetypal Literary Criticism, *John Hopkins Guide, Archetypal Theory & Criticism*

